

Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών

«Σύγχρονες τάσεις στη γλωσσολογία για εκπαιδευτικούς»

Διπλωματική εργασία

Η προφορικοποίηση και η γλωσσική δημιουργικότητα ως μηχανισμοί συγκρότησης ταυτότητας στους προεκλογικούς λόγους των πολιτικών αρχηγών

Αγγελική Δαμιανάκη

Επιβλέπων Καθηγητής: Κώστας Κανάκης

Πάτρα, Ιούνιος 2024

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Η προφορικοποίηση και η γλωσσική δημιουργικότητα ως
μηχανισμοί συγκρότησης ταυτότητας στους προεκλογικούς
λόγους των πολιτικών αρχηγών

Αγγελική Δαμιανάκη

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Κώστας Κανάκης

Αναστασία Γκαϊνταρτζή

Πάτρα, Ιούνιος 2024

Ευχαριστίες

Με την εργασία αυτή ολοκληρώνεται η πορεία μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών του ΕΑΠ, η οποία αποτελεί μία από τις πιο δημιουργικές και εποικοδομητικές εμπειρίες της ζωής μου. Θα ήθελα από καρδιάς να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Κώστα Κανάκη για τις πολύτιμες συμβουλές και τη στοχευμένη καθοδήγησή του σε όλα τα στάδια εκπόνησης της εργασίας. Ευχαριστώ όλους τους καθηγητές με τους οποίους είχα την τύχη να συνεργαστώ σε αυτό το μεταπτυχιακό, όχι μόνο για τις γνώσεις που απέκτησα αλλά και για τον τρόπο με τον οποίο με βοήθησαν να απολαύσω τη φοίτησή μου και να τη μετατρέψω σε εμπειρία ζωής. Ιδιαίτερη αναφορά θα ήθελα να κάνω στην κα. Μαριάνθη Γεωργαλίδου, μέσω της οποίας ήρθα για πρώτη φορά σε επαφή με την Κοινωνιογλωσσολογία και την Ανάλυση Λόγου, ένα πεδίο ανάλυσης που με συνεπήρε από την πρώτη στιγμή και η συμβολή της σε αυτό υπήρξε καθοριστική.

Η διπλωματική μου είναι αφιερωμένη στην οικογένειά μου: στα παιδιά μου Γιώργο και Δανάη που αγκάλιασαν με αγάπη την προσπάθειά μου και δικαιολόγησαν την απουσία μου από πολλές οικογενειακές στιγμές προκειμένου να πετύχω τον στόχο μου και στον σύζυγό μου Σταύρο, που μοιράστηκε τον ενθουσιασμό και τις ανησυχίες μου και ήταν δίπλα μου την κάθε στιγμή.

Περίληψη

Αντικείμενο ανάλυσης της παρούσας εργασίας αποτελούν οι προεκλογικές ομιλίες του Κ. Μητσοτάκη και του Α. Τσίπρα στις εθνικές βουλευτικές εκλογές του 2023. Βασικός στόχος είναι να διερευνηθούν οι τρόποι με τους οποίους οι πολιτικοί αρχηγοί αξιοποιούν τη δημιουργική χρήση της γλώσσας προκειμένου να συγκροτήσουν έναν κοινό τρόπο αντίληψης και ερμηνείας της πραγματικότητας με το ακροατήριό τους και να συν-οικοδομήσουν τις ατομικές και συλλογικές τους ταυτότητες στη βάση της ιδεολογικής πόλωσης ανάμεσα στο «εμείς» και οι «άλλοι». Ταυτόχρονα εξετάζεται η συμβολή της γλωσσικής δημιουργικότητας στον ρόλο της ιδεολογίας η οποία, στα πλαίσια του σύγχρονου μεσοποιημένου πολιτικού λόγου, φαίνεται να λειτουργεί αναπλαισιωτικά, δηλαδή ενεργοποιεί υφιστάμενες πολιτικές θέσεις και ιδεολογίες του παρελθόντος και τις νοηματοδοτεί με τρόπο που θα εξυπηρετήσει τις πολιτικές πρακτικές και σχέσεις εξουσίας στο παρόν.

Λέξεις κλειδιά: ταυτότητα, κριτική ανάλυση λόγου, γλωσσική δημιουργικότητα, ιδεολογία, διαμεσολαβημένη πολιτική επικοινωνία.

Abstract

This dissertation analyses the pre-election speeches of K. Mitsotakis and A. Tsipras during the period of the national parliamentary elections of 2023. The main objective is to investigate the ways in which linguistic creativity is strategically employed by politicians in order to criticize their opponents and construct positive or negative identities on the basis of the ideological polarization between "us" and "others". We also examine the contribution of creative language to the recontextualization of ideology in the context of contemporary mediatized political communication. Ideology is not studied at the level of theory but as a discursive and mediatic practice which activates existing political positions and ideologies of the past and gives them meaning in a way that will serve political dominance and power relations in the present.

Keywords: identity, critical discourse analysis, linguistic creativity, ideology, mediatized political communication.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Abstract.....	vi
Περιεχόμενα.....	vii
Κατάλογος Πινάκων.....	ix
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια.....	x
Εισαγωγή.....	1
1. Ταυτότητα: θεωρητικές προσεγγίσεις.....	4
1.1. Η ταυτότητα ως κοινωνική κατασκευή και επικοινωνιακή πρακτική.....	4
1.2. Η συγκρότηση ταυτότητας ως πρακτική λόγου και κοινωνική πρακτική..	7
2. Κριτική Ανάλυση Λόγου.....	9
2.1. Κοινές θεωρητικές παραδοχές στο πεδίο της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου.....	9
2.2. Η Κοινωνιογνωσιακή θεώρηση της ΚΑΛ.....	10
3. Πολιτικός Λόγος.....	14
3.1. Οριοθέτηση του Πολιτικού Λόγου-Η πολιτική Ομιλία.....	14
3.2. Επικοινωνιακός Πολιτικός Λόγος: Η διαμεσολάβηση του πολιτικού λόγου από τα ΜΜΕ.....	15
4. Η Γλωσσική Δημιουργικότητα.....	18
4.1. Σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις της γλωσσικής δημιουργικότητας..	18
4.2. Κριτική Ανάλυση της Γλωσσικής Δημιουργικότητας.....	20
4.2.1. Γλωσσική Δημιουργικότητα και κείμενο.....	20
4.2.2. Γλωσσική Δημιουργικότητα και Πρακτικές Λόγου.....	22
4.2.2.1. Γλωσσικές πράξεις και Πολιτικά Υπονόηματα.....	23
4.2.2.2. Διακειμενικότητα και Προφορικοποίηση.....	24
5. Η συγκρότηση της πολιτικής ταυτότητας στον προεκλογικό λόγο των πολιτικών αρχηγών.....	28
5.1. Οι εθνικές βουλευτικές εκλογές του 2023.....	28
5.2. Κυριάκος Μητσοτάκης-Νέα Δημοκρατία.....	29

5.3. Αλέξης Τσίπρας- ΣΥΡΙΖΑ Προοδευτική Συμμαχία.....	45
Συμπεράσματα.....	60
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	65

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1-Η προσέγγιση των προεκλογικών λόγων μέσα από το τρίγωνο Λόγος-
Νόηση-Κοινωνία.....12

Πίνακας 2-Πολιτικά Υπονοήματα στις προεκλογικές ομιλίες του Κ. Μητσοτάκη...38

Πίνακας 3-Πολιτικά Υπονοήματα στις προεκλογικές ομιλίες του Α. Τσίπρα.....56

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΚΑΛ	Κριτική Ανάλυση Λόγου
MME	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
ΣΥΡΙΖΑ	Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς-Προοδευτική Συμμαχία
ΠΑΣΟΚ	Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα
ΝΔ	Νέα Δημοκρατία
βλ.	βλέπε
κ.ά.	και άλλοι/και άλλα
π.χ.	παραδείγματος χάριν

Εισαγωγή

Η αμφίδρομη σχέση γλώσσας και πολιτικής αποτελεί κοινή παραδοχή στη σύγχρονη γλωσσολογική θεώρηση και ανάλυση του πολιτικού λόγου. Η γλώσσα προσεγγίζεται ως πολιτικό φαινόμενο, καθώς η χρήση της κατά τη συγκρότηση των κοινωνικών ομάδων οδηγεί σε αυτό που αποκαλούμε πολιτική με την ευρεία έννοια, αλλά και η πολιτική εκλαμβάνεται ως φαινόμενο λόγου, αφού πολιτικές δράσεις όπως η διαπραγμάτευση συμφερόντων, η αναζήτηση συναίνεσης και η χάραξη πολιτικών πρακτικών είναι κατά βάση γλωσσικές δραστηριότητες (Bayley, 2004: 8· Chilton & Schaffner, 2002: 206· Pelinka, 2007: 129). Ο πολιτικός λόγος δεν περιγράφει απλώς την πολιτική δράση αλλά αποτελεί μία μορφή κοινωνικής πρακτικής που συγκροτεί την πολιτική πραγματικότητα, δίνοντας στους γλωσσικούς χρήστες τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν γλωσσικούς πόρους ώστε να αναλάβουν ενέργειες, να προωθήσουν ή να αμφισβητήσουν ιδεολογίες και να συγκροτήσουν ταυτότητες σε ένα δεδομένο κοινωνικό και ιδεολογικό πλαίσιο (Jones, 2016: 62· Lapka, 2021: 86· Ornatowski, 2012: 15).

Οι ταυτότητες αυτές δεν αποτελούν αναπαραστάσεις μιας *a priori* ιδιότητας των μελών της κοινότητας αλλά διεπιδραστικά επιτεύγματα που οικοδομούνται κατά τη γλωσσική αλληλεπίδραση (Bucholtz & Hall, 2005: 586) και περιγράφουν τη θεώρηση του κοινωνικού υποκειμένου για τον εαυτό του, την κοινωνική δομή και τη θέση του σε αυτή αλλά και την ετοιμότητά του να δράσει με έναν ορισμένο τρόπο στα πλαίσια μιας κοινωνικής πρακτικής (Levon & Katsiveli, 2023: 309-310). Καθώς η πολιτική ταυτότητα είναι άμεσα συνυφασμένη με σχέσεις εξουσίας και ιδεολογικές συνιστώσες της κοινωνίας η Κριτική Ανάλυση Λόγου (εφεξής ΚΑΛ) φαίνεται να αποτελεί κατάλληλο ερευνητικό πλαίσιο για τις πρακτικές συγκρότησής της (Zotmann & O' Regan, 2016: 113).

Από το ευρύ φάσμα κειμενικών ειδών που περιλαμβάνει ο πολιτικός λόγος, η εργασία εστιάζει στις προεκλογικές ομιλίες που εκφώνησαν οι αρχηγοί των κομμάτων της κυβέρνησης και της αξιωματικής αντιπολίτευσης σε κεντρικές πόλεις της Ελλάδας τις παραμονές των εθνικών βουλευτικών εκλογών του 2023. Η επιλογή αυτή δεν είναι τυχαία· οι πολιτικοί αρχηγοί γνωρίζουν ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των Ελλήνων πολιτών έχουν πρόσβαση στις ομιλίες αυτές ως μέλη του κοινού

τηλεοπτικών/ραδιοφωνικών εκπομπών, ως αναγνώστες εφημερίδων ή χρήστες του διαδικτύου και αυτή η γνώση λαμβάνεται υπόψη κατά την παραγωγή και εκφορά του λόγου (Tsakona, 2009: 85). Η «μεσοποιημένη πολιτική» αποτελεί βασικό γνώρισμα της σύγχρονης πολιτικής κουλτούρας, στα πλαίσια της οποίας τα όρια μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής «σφαίρας»¹ είναι ασαφή (Johanson, 2008: 398). Αυτή η «συμβιωτική σχέση» των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (εφεξής ΜΜΕ) και του πολιτικού λόγου (Fetzer & Weizman, 2006: 143) ευθύνεται για το αισθητικοποιημένο περιβάλλον της σύγχρονης πολιτικής επικοινωνίας και για τις γλωσσικές επιλογές στις οποίες καταφεύγουν οι πολιτικοί προκειμένου να ανταποκριθούν στα αισθητικά και επικοινωνιακά πρότυπα των ΜΜΕ. Μία τέτοια επιλογή είναι η γλωσσική δημιουργικότητα και σκοπός της εργασίας είναι να διερευνήσει τους τρόπους με τους οποίους οι πολιτικοί την αξιοποιούν ως επικοινωνιακή πρακτική της διαμεσολαβημένης πολιτικής επικοινωνίας με σκοπό την πειθώ και τη συγκρότηση ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων.

Στην πρώτη ενότητα αναπτύσσεται το θεωρητικό πλαίσιο προσέγγισης της ταυτότητας, η οποία σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής κατασκευής αποτελεί προϊόν σημειολογικών συσχετισμών κατά την κοινωνική αλληλεπίδραση. Η δεύτερη ενότητα περιγράφει την κοινωνιογνωσιακή προσέγγιση της ΚΑΛ ως το μεθοδολογικό εργαλείο διερεύνησης της γνωσιακής διαμεσολάβησης των σχέσεων ανάμεσα στις κοινωνικές δομές και τις δομές του λόγου, ο οποίος προσεγγίζεται ως κείμενο, ως πρακτική λόγου και ως κοινωνική πρακτική. Στην τρίτη ενότητα επιχειρείται μία οριοθέτηση του πολιτικού λόγου και η περιγραφή του τρόπου με τον οποίον η διαμεσολάβησή του από τα ΜΜΕ έχει αναδείξει τη γλωσσική δημιουργικότητα σε βασική επικοινωνιακή πρακτική του. Η τέταρτη ενότητα περιγράφει τη σύγχρονη θεώρηση της γλωσσικής δημιουργικότητας και εντοπίζοντάς την στη γλωσσική χρήση αναζητά τους τρόπους με τους οποίους η εκφορά του λόγου αλληλοεπιδρά με το περιεχόμενο της περίπτωσης. Τέλος στην πέμπτη ενότητα, με αντικείμενο

¹ Ο όρος «δημόσια σφαίρα» εισάγεται από τον J. Habermas (1989) για να περιγράψει έναν χώρο της κοινωνικής ζωής μακριά από τον έλεγχο του κράτους. Σε αυτόν τον χώρο οι πολίτες συμμετέχουν ισότιμα και ελεύθερα, ανταλλάσσουν απόψεις μέσω του διαλόγου και των έντυπων μέσων και διαμορφώνουν την κοινή γνώμη. Έτσι ασκούν κριτική στην κρατική εξουσία και την υποχρεώνουν να νομιμοποιηθεί ενώπιον της κοινής γνώμης (Μηλιώνη, 2006: 26).

ανάλυσης τις προεκλογικές ομιλίες του Κ. Μητσοτάκη και του Α. Τσίπρα, διερευνούμε τις γλωσσικές επιλογές τους, οι οποίες αποτελούν μέσο πειθούς, κατασκευής ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων αλλά και αναπλαισίωσης υφιστάμενων πολιτικών θέσεων και ιδεολογιών ώστε να συγκροτηθούν νέες δράσεις και στόχοι στο σύγχρονο πολιτικό τοπίο. Ακολουθούν τα συμπεράσματα της εργασίας και κάποιες προτάσεις για πεδία έρευνας στα οποία μπορεί να επεκταθεί η μελέτη της γλωσσικής δημιουργικότητας.

1. Ταυτότητα: θεωρητικές προσεγγίσεις

1.1. Η ταυτότητα ως κοινωνική κατασκευή και επικοινωνιακή πρακτική

Η παρούσα εργασία προσεγγίζει τη συγκρότηση της ταυτότητας ως μια επικοινωνιακή πρακτική με την οποία τα άτομα, αξιοποιώντας τις εναλλακτικές επιλογές που τους παρέχει η ποικιλότητα και η δημιουργικότητα του γλωσσικού συστήματος, διαπραγματεύονται τη θέση τους στην κοινότητα, δηλαδή επιδιώκουν την ενσωμάτωσή τους σε κοινωνικές ομάδες ή την εξαίρεσή τους από αυτές (Γεωργαλίδου, Σηφianού & Τσάκωνα, 2014: 13-14). Η κατηγοριοποίηση αυτή δεν βασίζεται σε μια προϋπάρχουσα εγγενή ομοιότητα, που αναπαρίσταται στον λόγο, αλλά σε μια ομογενοποίηση, η οποία οικοδομείται με τον λόγο, μέσω του μετριάσμου των διαφορών ανάμεσα στα μέλη της ίδιας ομάδας και της υπογράμμισης των διαφορών από όσους δεν ανήκουν σε αυτήν. Η κατηγοριοποίηση μέσω της οργάνωσης των διαφορών συνεπάγεται συχνά μια ιεραρχία καθώς με τη συμβολή θεσμών εξουσίας, που επιδιώκουν τη διαμόρφωση και τη διατήρηση της κοινωνικής ανισότητας, κάποιες ομάδες αποκτούν το κύρος που εξασφαλίζει την υπεροχή της ταυτότητάς τους έναντι των υπολοίπων (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2017: 29-30· Bucholtz & Hall, 2003: 371-372).

Η θεώρηση της ταυτότητας ως γλωσσικού φαινομένου με κοινωνική τοποθέτηση, μας απομακρύνει από ουσιοκρατικές αντιλήψεις που εστιάζουν στον αναλλοίωτο χαρακτήρα της ταυτότητας και της αποδίδουν τη γλωσσική και κοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων. Αντίθετα η κατασκευή ταυτοτήτων προσεγγίζεται ως μια κοινωνικοπολιτιστική και επικοινωνιακή διαδικασία σε εξέλιξη, υπεύθυνη για την ποικιλία στη γλωσσική χρήση, καθώς τα άτομα επιλέγουν λεξιλογικές και γραμματικές δομές ως κοινωνικά υποκείμενα και όχι ως απλοί χρήστες της γλώσσας (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2017: 38).

Η γλώσσα, ως σημειωτικό σύστημα παραγωγής νοήματος σε σημασιολογικό και πραγματολογικό επίπεδο, αποτελεί πολύτιμο μέσο παραγωγής σημειολογικών συσχετισμών που αναδεικνύουν την οργανική σχέση γλώσσας και ταυτότητας. Οι Bucholtz & Hall (2003: 377) εντοπίζουν τέσσερις διαδικασίες που οδηγούν σε τέτοιους συσχετισμούς και συμβάλλουν στη συγκρότηση των ταυτοτήτων: την

πρακτική (*practice*), την ενδεικτικότητα (*indexicality*), την ιδεολογία (*ideology*) και την επιτέλεση (*performance*).

Η *πρακτική* συνδέεται με τη θεωρία του κοινωνικού κονστρουξιονισμού και την αντίληψη ότι η γλώσσα δεν αντανακλά την κοινωνική πραγματικότητα αλλά συμβάλλει στη συγκρότησή της. Σύμφωνα με τις Eckert & McConnell-Ginet (1992, 2003), άτομα που εμπλέκονται σε κοινές δραστηριότητες συμμετέχουν σε «κοινότητες πρακτικής», αναπτύσσοντας μεταξύ τους πρακτικές, που κατασκευάζουν την κοινή τους αντίληψη και προοπτική απέναντι στην πραγματικότητα και ταυτόχρονα τους διαφοροποιούν από άλλες κοινότητες (Σαλτίδου, 2018: 12). Διαμορφώνουν αυτό που ο Bourdieu (1977) αποκαλεί «έξις» (*habitus*), δηλαδή ένα σύστημα διαθέσεων και προδιαθέσεων, που συγκροτείται από το σύνολο της ανθρώπινης εμπειρίας και εξασφαλίζει την κανονικότητα των συμπεριφορών, κάνοντας τα άτομα να συμπεριφέρονται με ορισμένο τρόπο ανάλογα με τις κοινωνικές περιστάσεις (Παναγιωτόπουλος 2010· Smith 2006).

Εκτός από τη συμπεριφορά, τα μέλη των κοινωνικών ομάδων προσαρμόζουν και τις ατομικές γλωσσικές μεταβλητές τους ανάλογα με την περίσταση και τους επικοινωνιακούς στόχους, αξιοποιώντας το κοινωνικό νόημα που αυτές αποκτούν μέσα από τη συνεχή ερμηνεία και αξιολόγηση της «δεικτικής τους αξίας» (Bucholtz & Hall, 2003: 378-379· Σαλτίδου, 2018: 19). Ενώ η *δείξη*, υπό τη στενή της έννοια, κωδικοποιεί στη γλωσσική δομή παραμέτρους όπως οι ρόλοι των συμμετεχόντων, ο τόπος και ο χρόνος του επικοινωνιακού γεγονότος, στη γλωσσική επιτέλεση που αποσκοπεί στη συγκρότηση της ταυτότητας χρησιμοποιείται με την ευρύτερη έννοια της και αποδίδεται με τον όρο *ενδεικτικότητα* (Κανάκης, 2007: 212). Η *ενδεικτικότητα*, περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο γλωσσικές επιλογές με κοινωνική σημασία που συνθέτουν το ύφος του ομιλητή (π.χ. ειδικό λεξιλόγιο, γεωγραφικές και κοινωνικές ποικιλίες), γίνονται κοινωνικά αναγνωρίσιμες, δηλαδή εγγράφονται (*enregistered*: Agha, 2003: 12) στη συνείδηση των ομιλητών ως δεικτικές του τρόπου ομιλίας και των χαρακτηριστικών συγκεκριμένων ομάδων (Σαλτίδου, 2020: 425-426). Αυτά τα διακριτά ομιλιακά ύφη αναπαράγουν τις στερεοτυπικές κατηγοριοποιήσεις για τον τρόπο ομιλίας συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, οι οποίες ονομάζονται *μεταπραγματολογικά στερεότυπα*· πρόκειται για εσωτερικευμένα πολιτισμικά μοντέλα γλωσσικής χρήσης, που διαμορφώνονται με βάση τις γλωσσικές

στάσεις και ιδεολογίες της κοινότητας και εκφράζουν τις αξιολογικές αντιδράσεις των μελών της απέναντι στις γλωσσικές επιλογές (Παπαζαχαρίου, Φτερνιάτη, Αρχάκης & Τσάμη, 2016: 145· Σαλτίδου, 2020: 426). Μέσω των παραπάνω σημειολογικών συμβάσεων τα γλωσσικά στοιχεία συνδέονται με συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά και ταυτότητες, ενώ η επιλογή των στοιχείων αυτών από τον ομιλητή συνεπάγεται τη συμπίευσή του με τις πρακτικές της κοινωνικής ομάδας στην οποία αποδίδονται. Συχνά μάλιστα οι χρήστες αξιοποιούν ομιλιακά ύφη κοινωνικών ομάδων στις οποίες οι ίδιοι δεν ανήκουν, με αποτέλεσμα γνωρίσματα αυτών των ομάδων να αναδύονται κατά τη συγκρότηση της δικής τους ταυτότητας (Σαλτίδου, 2018: 19).²

Καθώς η ταυτότητα αποκτά νόημα κατά την αντιπαραβολή της με ταυτότητες που χαρακτηρίζουν άλλες διαθέσιμες κοινωνικές κατηγορίες, πρωταγωνιστικό ρόλο στη συγκρότηση της έχει και η ιδεολογία. Κοινό σημείο αναφοράς ανάμεσα στην ιδεολογία και την ταυτότητα είναι η ύπαρξη ενός αντίπαλου «Άλλου». Σύμφωνα με τον van Dijk (2006: 728, 2013: 175):

*« Οι ιδεολογίες κατά κανόνα αποδίδονται σε Άλλους, για παράδειγμα στους ιδεολογικούς μας αντίπαλους ή εχθρούς: Εμείς κατέχουμε την αλήθεια, οι Άλλοι έχουν ιδεολογίες».*³

Σε αντίθεση με τη γνώση, η οποία συνίσταται σε κοινωνικά πιστεύω αποδεκτά από το σύνολο της κοινωνίας, οι ιδεολογίες αποτελούν πεποιθήσεις που μοιράζονται συγκεκριμένες ομάδες ατόμων και για τις οποίες υπάρχει διάσταση απόψεων ανάμεσα στα μέλη τους. Από τη στιγμή που μια ιδεολογική αντίληψη γίνεται αποδεκτή από όλη την κοινωνία, παύει να είναι ιδεολογία και θεωρείται γνώση (van Dijk, 2013: 177). Η ιδεολογία οργανώνει τις σχέσεις των ομάδων στο δίπολο «Εμείς» και οι «Άλλοι» και η πόλωση ανάμεσά τους μεγαλώνει, όταν διακυβεύονται τα

² Βλ. Σαλτίδου (2018, 2020) για το πώς η χρήση της γλώσσας των νέων από ηλικιωμένους χαρακτηρίζεται σε κείμενα μαζικής κουλτούρας αξιοποιεί τον κυρίαρχο λόγο της διαρκούς εφηβείας, όπου η νεότητα δεν αποτελεί ηλικιακό στάδιο αλλά τρόπο ζωής.

³ Παραδοσιακά στην ιδεολογία αποδίδεται μία αρνητική διάσταση που εν μέρει πηγάζει από τη μαρξιστική θεώρηση της ιδεολογίας ως «ψευδούς συνείδησης» (van Dijk, 2006: 728). Η ιδεολογία εδώ προσεγγίζεται ως ένας μηχανισμός αποπλάνησης και χειραγώγησης των μαζών, που φυσικοποιεί τις ιδέες των κυρίαρχων τάξεων και νομιμοποιεί την κατάχρηση της εξουσίας με σκοπό τον εξορθολογισμό των ταξικών συμφερόντων.

συμφέροντα και η κυρίαρχη θέση τους. Τα μέλη της ίδιας ομάδας υπογραμμίζουν τις ομοιότητες και συγκαλύπτουν τις διαφορές τους, προκειμένου να επιτευχθεί η ομογενοποίηση και η συνακόλουθη ιδεολογική αντιπαράθεση απέναντι στους «άλλους» και επιδιώκουν να καταστήσουν αποδεκτή μια ταυτότητα ως αυθεντική ή να υπονομεύσουν τη γνησιότητά της, παρουσιάζοντάς την ως ψευδή ή προβληματική⁴ (Bucholtz & Hall, 2003: 385· Στάμου & Δημοπούλου, 2015: 28· van Dijk, 2012: 594, 2020: 122).

Τελευταία διαδικασία ταυτοτικής συγκρότησης κατά τις Bucholtz & Hall είναι η *επιτέλεση* (*performance*), η οποία σχετίζεται με είδη λόγων που συνεπάγονται δημόσια προβολή και χαρακτηρίζονται από έναν βαθμό αισθητικοποίησης. Οι λόγοι αυτοί κρίνονται ανάλογα με τον βαθμό προσαρμογής τους στα αισθητικά πρότυπα της εποχής, όχι μόνο σε σχέση με τον γλωσσικό κώδικα που χρησιμοποιείται αλλά και με την αισθητική εντύπωση που προκαλεί ο φορέας τους στον ακροατή (Bucholtz & Hall, 2003: 380). Η *επιτέλεση* ωστόσο σχετίζεται και με την επιτελεστική λειτουργία των εκφωνημάτων, σύμφωνα με την οποία χρησιμοποιούμε τη γλώσσα για να κάνουμε πράξεις και όχι δηλώσεις, άρα με κάθε γλωσσική εκφορά δεν περιγράφουμε αλλά δημιουργούμε τον κόσμο που μας περιβάλλει (Κανάκης, 2007: 53).

1.2. Η συγκρότηση ταυτότητας ως πρακτική λόγου και κοινωνική πρακτική

Οι θεωρητικές απόψεις με τις οποίες προσπαθήσαμε να οριοθετήσουμε την έννοια της ταυτότητας συνοψίζονται στους όρους *περικείμενο*, *λόγος*, *δράση*. Η

⁴ Οι Bucholtz & Hall, (2005: 598-599) θεωρούν την ταυτότητα ως ένα συσχετιστικό φαινόμενο, το οποίο αποκτά νόημα κατά την αντιπαράβολή του με ταυτότητες που χαρακτηρίζουν άλλες διαθέσιμες κοινωνικές κατηγορίες. Η αντιπαράβολή αυτή δεν πραγματοποιείται μόνο μέσα από τις διαδικασίες της ομογενοποίησης ή της διαφοροποίησης, καθώς αυτές συχνά παρουσιάζουν μια υπεργενίκευση που μπορεί λανθασμένα να παραπέμψει σε ουσιοκρατικές αντιλήψεις και προσεγγίσεις (Bucholtz & Hall, 2003: 370). Έτσι υποστηρίζουν τη συγκρότηση της ταυτότητας μέσω τριών συμπληρωματικών σχέσεων που αποκαλούνται *τακτικές διυποκειμενικότητας* (*tactics of intersubjectivity*). Πρόκειται για τις σχέσεις *επάρκειας-διάκρισης* (*adequation and distinction*), *αυθεντικοποίησης-αποφυσικοποίησης* (*authentication and denaturalization*) και *νομιμοποίησης-απονομιμοποίησης* (*authorization and illegitimation*).

συγκρότηση της ταυτότητας αποτελεί ένα κοινωνικοπολιτικό φαινόμενο, ενταγμένο σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό και πολιτισμικό περικείμενο, το οποίο οι συμμετέχοντες ερμηνεύουν με βάση την ατομική εμπειρία και τη διαμοιρασμένη κοινωνική τους γνώση (van Dijk, 2020). Έτσι οι γλωσσικές επιλογές των ατόμων αποκτούν πραγματολογική διάσταση: αφενός γίνονται το μέσο τοποθέτησης του εαυτού έναντι των άλλων, μέσα σε μια κοινωνική πραγματικότητα που συγκροτείται από τον λόγο, πλαισιωμένο από τη δραστηριότητα που κάθε φορά βρίσκεται σε εξέλιξη· αφετέρου λειτουργούν ως κοινωνική πρακτική και γίνονται μέσο αναπαραγωγής των κοινωνικοπολιτικών ιδεολογιών και των σχέσεων εξουσίας ή τρόπος αντίστασης ενάντια στις φυσικοποιημένες κοινωνικές ανισότητες και τα ιδεολογικά προστάγματα.

Ως ερευνητικό πλαίσιο για να διερευνήσουμε τη διαλεκτική σχέση λόγου και κοινωνίας κατά τη συγκρότηση της ταυτότητας, επιλέγουμε την ΚΑΛ, μία μέθοδο κειμενικής ανάλυσης που αναγνωρίζει την ιδεολογική διαμεσολάβηση της γλώσσας στην κατασκευή της ανθρώπινης εμπειρίας και ταυτότητας. Η ΚΑΛ προσεγγίζοντας τον λόγο ως κείμενο, ερμηνεύει τη σχέση του με το περικείμενο παραγωγής και πρόσληψής του και επεξηγεί την επίδραση που ασκεί στο ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο, μέσα από τη συγκεκριμένη οπτική με την οποία το αναπαριστά (Βλ. Bloommaert & Bulcaen 2000· Coulthard, 1977· Fairclough & Wodak, 1997· Wodak, 1995).

2. Κριτική Ανάλυση Λόγου

2.1. Κοινές θεωρητικές παραδοχές στο πεδίο της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου

Η ΚΑΛ αποτελεί μια διεπιστημονική προσέγγιση στην κοινωνική μελέτη της γλώσσας, η οποία λόγω της ετερογένειας των μεθοδολογικών της εργαλείων και το ευρύ πεδίο των ερευνητικών της ενδιαφερόντων, είναι δύσκολο να οριστεί ως αυτόνομος θεωρητικός κλάδος (Γεωργαλίδου, Σηφianού & Τσάκωνα, 2014· Στάμου, 2014· Σηφianού, 2020). Ανεξάρτητα ωστόσο από το θεωρητικό πλαίσιο που αποτελεί αφετηρία της ΚΑΛ, κοινή συνισταμένη είναι η τριπλή θεώρηση του λόγου ως κειμένου, ως πρακτικής λόγου και ως κοινωνικής πρακτικής.

Το κείμενο, ως το υλικό μέσο της γλωσσικής επικοινωνίας, οργανώνει τις γλωσσικές επιλογές των χρηστών σε νοηματικούς συνδυασμούς με αυτοτέλεια και ενότητα, συνδέοντας τις γλωσσικές δομές με τις γλωσσικές πράξεις που κάθε φορά επιτελούνται αλλά και με το ευρύτερο περιβάλλον στο οποίο αυτές εμφανίζονται (Γεωργακοπούλου & Γούτσος, 2011: 27-28). Παράλληλα οι *πρακτικές λόγου*, με τις οποίες ο χρήστης συνδέει το παραγόμενο κείμενο με το περικείμενό του, αξιοποιούν τις γλωσσικές συμβάσεις της κοινότητας στην οποία αυτό ανήκει. Το *περικείμενο* αφορά στον τρόπο με τον οποίο το άμεσο επικοινωνιακό πλαίσιο αλλά και οι ευρύτερες κοινωνικοπολιτιστικές, συνθήκες επηρεάζουν την παραγωγή και κατανόηση του λόγου (Fairclough, 1993: 136) και ελέγχουν τις πιθανές παραλλαγές του, οδηγώντας τον ομιλητή σε γλωσσικές επιλογές που θα διαμορφώσουν ένα κατάλληλο για την κατάσταση *ύφος (style)* (van Dijk, 2008: 129-130).

Τέλος η προσέγγιση του λόγου ως κοινωνικής πρακτικής συνδέει το μικρό-επίπεδο της επικοινωνιακής περίπτωσης με το θεσμικό και ιδεολογικό μακρό-επίπεδο της κοινωνίας (Fairclough, 1995: 28, 102). Ζητούμενο είναι το κατά πόσο το κείμενο, αναπαριστώντας την κοινωνική πραγματικότητα μέσα από μια συγκεκριμένη οπτική, ενσωματώνει επιδέξια την *κυριαρχία (dominance)*, αποκρύπτοντας την άνωθεν επιβολή της (Rogers κ.ά, 2005: 383). Με τον όρο κυριαρχία αναφερόμαστε στην άσκηση της εξουσίας από κοινωνικές ομάδες, θεσμούς και ελίτ που οδηγεί σε κοινωνικές, πολιτικές, φυλετικές και άλλου είδους ανισότητες. Ο τρόπος με τον οποίο ο λόγος αναπαριστά τις ανισότητες αυτές, ποικίλλει από την απόκρυψη, τον

μετριάσμο και την αμφισβήτηση ως την αποκάλυπτη αποδοχή τους, και είναι σκοπός της ΚΑΛ να διερευνήσει τις δομές του λόγου με τις οποίες αυτό καθίσταται δυνατό (Fairclough, 1995: 31· van Dijk, 1993: 249-250).

2.2. Η Κοινωνιογνωσιακή προσέγγιση της ΚΑΛ

Από τις τρεις βασικές προσεγγίσεις της ΚΑΛ, την *κοινωνιοπολιτισμική* (*socio-cultural*) του Fairclough, τη *λογοϊστορική* (*discourse-historical*) της ομάδας της Βιέννης με επικεφαλής τη Wodak και την *κοινωνιογνωσιακή* (*socio-cognitive*) του van Dijk, η παρούσα εργασία εστιάζει στην τελευταία. Η προσέγγιση του van Dijk βασίζεται στη διαπίστωσή ότι «Οι χρήστες μιας γλώσσας δε δρουν απλώς αλλά παράλληλα σκέπτονται» (van Dijk, 2014: 2). Επομένως οι σχέσεις ανάμεσα στις κοινωνικές δομές και τις δομές λόγου, που τον καθιστούν μέσο αναπαραγωγής ή αντίστασης στην εξουσία και στην κοινωνική ανισότητα, είναι γνωσιακά διαμεσολαβημένες. Ο τρόπος με τον οποίο η γνωσιακή διάσταση επηρεάζει την αλληλεπίδραση λόγου και κοινωνίας αποτυπώνεται στο τρίγωνο *Λόγος-Νόηση-Κοινωνία*, που αποτελεί τη βάση αυτής της προσέγγισης (van Dijk, 2014: 2, 2020: 102).

Οι γνωσιακές δομές που συνθέτουν το σκέλος της *Νόησης* είναι τα *Νοητικά Μοντέλα* (*mental models*) και η *Κοινωνική Νόηση* (*social cognition*). Τα *Νοητικά Μοντέλα* διακρίνονται σε *Καταστασιακά* (*situational models*) και *Μοντέλα Συγκείμενου* (*context models*) (van Dijk, 2012: 588-589). Τα *Καταστασιακά Μοντέλα* είναι προσωπικά και μοναδικά, γιατί αναπαριστούν τις προσωπικές εμπειρίες και γνώσεις των χρηστών για τα γεγονότα και εκφράζουν τα συναισθήματα και την αξιολογική τους τοποθέτηση απέναντι σε αυτά. Τα *Μοντέλα Συγκείμενου* αντιπροσωπεύουν την υποκειμενική αντίληψη των συμμετεχόντων για την επικοινωνιακή περίσταση που βρίσκεται σε εξέλιξη, την οποία αναπαριστούν με παραμέτρους όπως ο τόπος, ο χρόνος, οι συμμετέχοντες, οι δράσεις, οι στόχοι, και ορίζουν την καταλληλότητα του παραγόμενου λόγου, ελέγχοντας ποιες από τις πληροφορίες του *Καταστασιακού Μοντέλου* αρμόζει να αναφερθούν και με ποιον τρόπο (van Dijk, 2012: 589-590).

Το γεγονός ότι η παραγωγή και κατανόηση του λόγου δεν καθορίζονται από μια αντικειμενική κοινωνική περίσταση, αλλά από τον υποκειμενικό τρόπο με τον οποίο οι συμμετέχοντες την κατασκευάζουν και την ερμηνεύουν, δημιουργεί το εύλογο ερώτημα μήπως η ύπαρξη τελικά τόσων νοητικών μοντέλων όσοι και οι χρήστες της γλώσσας υπονομεύει την αμοιβαία κατανόηση και επικοινωνία. Η απάντηση είναι αρνητική, γιατί, όπως ήδη αναφέραμε, το σκέλος της Νόησης περιλαμβάνει εκτός από τα μοναδικά, προσωπικά *Νοητικά Μοντέλα* και τη διαμοιρασμένη *Νόηση (Κοινωνική Νόηση)*, η οποία περιορίζει την υποκειμενικότητά τους καθώς περιλαμβάνει τις γενικές κοινωνικοπολιτισμικές γνώσεις, τις στάσεις και τις ιδεολογίες που μοιράζονται τα μέλη μιας κοινότητας. Με τον τρόπο αυτό οι χρήστες καθιστούν κατανοητά τα νοητικά τους μοντέλα από τους άλλους, εξασφαλίζοντας την παραγωγή νοήματος και την αμοιβαία κατανόηση (van Dijk, 2009: 6-7).

Ως προς το σκέλος του Λόγου βασικός στόχος των γλωσσικών επιλογών ενός κειμένου, που λειτουργεί ως μέσο άσκησης της εξουσίας και αναπαραγωγής της κοινωνικής ανισότητας, είναι η πειθώ. Ο ομιλητής παρουσιάζει τις απόψεις του ως ένα είδος αντικειμενικής γνώσης και οργανώνει τις σχετικές με το θέμα σημασιολογικές πληροφορίες ώστε να ερμηνεύσει την κοινωνική πραγματικότητα με ορισμένο τρόπο (π.χ. μέσα από τη σχέση αιτίου-αποτελέσματος, τη σύγκριση ή την αντίθεση, τη χρονική ακολουθία) (Schleppegrell, 2012: 24· van Dijk, 2012: 596). Η περιγραφή των κοινωνικών υποκειμένων, που τα ταυτοποιεί ως μέλη μιας ομάδας, γίνεται με τρόπο που αναπαριστά το ιδεολογικό δίπολο «εμείς» και οι «άλλοι». Παρατηρείται λεπτομερής παράθεση των θετικών ιδιοτήτων «μας» και των αρνητικών ιδιοτήτων των «άλλων» και αποσιώπηση ή μετριασμός των αρνητικών χαρακτηριστικών «μας» και των θετικών γνωρισμάτων των «άλλων». Αυτός ο συνδυασμός θετικής αυτοπαρουσίασης και αρνητικής ετεροπαρουσίασης ονομάζεται «Ιδεολογικό τετράγωνο» (van Dijk, 2012: 594, 2020: 122) και εξυπηρετεί την πρόθεση των ομιλητών αφενός να συμπεριληφθούν ή να αποστασιοποιηθούν από τα περιγραφόμενα γεγονότα και αφετέρου να δώσουν έμφαση ή να συσκοτίσουν την απόδοση αιτιότητας στα μέλη των κοινωνικών ομάδων που εκπροσωπούν (Schleppegrell, 2012: 23· Stamou, 2001: 661-662).

Στο μακρό-επίπεδο της κοινωνίας η κοινωνιογνωσιακή προσέγγιση εξετάζει τις σχέσεις εξουσίας και κυριαρχίας μεταξύ των ομάδων, οι οποίες στα πλαίσια της ΚΑΛ ορίζονται με όρους ελέγχου: μια ομάδα ασκεί εξουσία όταν με τις πρακτικές της ελέγχει τις δράσεις των μελών μιας άλλης ομάδας και περιορίζει τις ελευθερίες τους. Η γλώσσα επομένως δεν είναι ισχυρή από μόνη της αλλά αποκτά δύναμη μέσα από τη χρήση της από ισχυρούς ανθρώπους. Παράλληλα ο λόγος ορίζεται ως κοινωνική πρακτική, καθώς στη γλώσσα εφαρμόζονται πρακτικές που εισάγουν διακρίσεις, δημιουργούν άνισες σχέσεις εξουσίας και αναπαράγουν ή αμφισβητούν κοινωνικές ανισότητες (Blackledge, 2012: 617). Ζητούμενο λοιπόν είναι να διερευνηθούν οι εννοιολογικές και μεθοδολογικές πρακτικές που αφενός καθιστούν «αντικειμενική» τη γλωσσική χρήση (Wodak, 2012: 528), αφετέρου δίνουν τη δυνατότητα σε κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις να αποσυνδέουν ένα σημαίνον από το κυρίαρχο εννοιολογικό του σύστημα και να το επαναπλαισιώνουν σε ένα εύρος διαφορετικών συνυποδηλώσεων (Hall, 1982: 75).

Στον πίνακα (1) παρουσιάζεται η σύνθεση των τριών σκελών της κοινωνιογνωσιακής προσέγγισης σε σχέση με το αντικείμενο της παρούσας εργασίας: δομές λόγου και οι υποκείμενες δομές νόησης αλληλοεπιδρούν σε μια συγκεκριμένη επικοινωνιακή περίσταση (την προεκλογική πολιτική ομιλία) και καθίστανται λειτουργικές κοινωνικά και πολιτικά, συμβάλλοντας στη συγκρότηση των ταυτοτήτων, την άσκηση ελέγχου και την κατάχρηση της εξουσίας (van Dijk, 2020: 103).

ΤΡΙΓΩΝΙΚΗ ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ		
ΤΩΝ ΠΡΟΕΚΚΛΟΓΙΚΩΝ ΛΟΓΩΝ		
ΛΟΓΟΣ	ΝΟΗΣΗ	ΚΟΙΝΩΝΙΑ
<p>Προεκλογική ομιλία: ένα προσχεδιασμένο προφορικό κείμενο, διαμεσολαβημένο από τα ΜΜΕ.</p> <p>Αναλύονται οι γλωσσικές επιλογές που αποτελούν στοιχεία προφορικοποίησης και</p>	<p>Αναλύονται οι γνωσιακές δομές που απαιτούνται για την ερμηνεία του κειμένου:</p> <p>-η διαμοιρασμένη κοινωνικοπολιτισμική γνώση των προβλημάτων της ελληνικής κοινωνίας</p>	<p>Εξετάζεται πώς ο λόγος εξυπηρετεί τους σκοπούς των προεκλογικών συγκεντρώσεων:</p> <p>-τη συγκρότηση των ταυτοτήτων των πολιτικών αρχηγών</p> <p>-την αναπλαισίωση της</p>

γλωσσικής δημιουργικότητας και συγκροτούν τις δομές του ιδεολογικού λόγου.	<p>-οι στάσεις των πολιτών απέναντι στα κοινωνικά φαινόμενα και οι βαθύτερες ιδεολογίες⁵ που τις διαμορφώνουν</p> <p>-η γνώση ότι ο λόγος θα αναπαραχθεί από τα ΜΜΕ, και η οποία εξηγεί τις επικοινωνιακές πρακτικές των ομιλητών.</p>	<p>πολιτικής ιδεολογία με τρόπο που να εξυπηρετεί τη διεκδίκηση της εξουσίας,</p> <p>- την ψηφοθηρία</p>
--	---	--

Πίνακας 1. Η προσέγγιση των προεκλογικών λόγων μέσα από το τρίγωνο Λόγος-Νόηση-Κοινωνία

⁵ Μία κοινωνιογνωσιακή προσέγγιση της ιδεολογίας ερμηνεύει τις δύο διαφορετικές διαστάσεις που αυτή εμφανίζει: αφενός χαρακτηρίζεται από μία σταθερότητα, που οφείλεται στο γεγονός ότι η ιδεολογία μιας ομάδας υπαγορεύεται από την κοινωνική νόηση που μοιράζονται τα μέλη της· αφετέρου εμφανίζει μια ευέλικτη και μεταβαλλόμενη δυναμική στον τρόπο με τον οποίο αναπαριστά την κοινωνική πραγματικότητα, η οποία πηγάζει από τα υποκειμενικά νοητικά μοντέλα που διαμορφώνουν τις γλωσσικές και κοινωνικές πρακτικές των μελών της (van Dijk, 2006: 731).

3. Πολιτικός Λόγος

3.1. Οριοθέτηση του πολιτικού λόγου-Η πολιτική ομιλία

Η πιο απλή απάντηση στην ερώτηση τι είναι πολιτικός λόγος είναι «ο λόγος που εκφέρουν οι συμμετέχοντες στην πολιτική διαδικασία» (van Dijk, 1997: 13). Ο σύγχρονος τρόπος θεώρησης της πολιτικής είναι διττός: αφενός περιγράφει τον αγώνα για την εξουσία μεταξύ εκείνων που επιδιώκουν να διατηρήσουν τη δύναμη και την υπεροχή τους και εκείνων που θέλουν να τους αντισταθούν· αφετέρου είναι το σύνολο των πολιτικών πρακτικών και των θεσμικών φορέων μιας κοινωνίας που επιστρατεύονται για να αντιμετωπίσουν περιπτώσεις σύγκρουσης συμφερόντων πάνω σε ζητήματα χρημάτων, επιρροής ή ελευθερίας (Chilton, 2004: 3· Chilton & Schäffner, 2002: 5). Όπως και να ορίσουμε την πολιτική δραστηριότητα, η σχέση της με τη γλώσσα και την ιδεολογία είναι δεδομένη, καθώς η ιδεολογία αποτελεί το υπόβαθρο της πολιτικής σκέψης και η γλώσσα το μέσο αναπαραγωγής της ιδεολογίας και άσκησης της πολιτικής (van Dijk, 2006: 728). Μέσα από τη διαλεκτική αυτή σχέση αποτυπώνεται το σύνολο των αρχών με τις οποίες μια κοινωνική ομάδα αναπαριστά και ερμηνεύει την κοινωνική πραγματικότητα ενώ ταυτόχρονα συγκροτεί την ταυτότητά της. Οι αρχές αυτές περιγράφουν τα διακριτά γνωρίσματα της ομάδας, τα οποία εξασφαλίζουν σε κάποιον την ιδιότητα να είναι μέλος της και διασαφηνίζουν τις αξίες που διέπουν τις κοινωνικές πρακτικές και τους στόχους της (van Dijk, 2006: 730)

Σύμφωνα με τον Γούτσο (2012: 71): «δεν υπάρχει χρήση της γλώσσας σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας που να μην είναι οργανωμένη με τη μορφή κειμένου». Ως κειμενικό είδος η πολιτική ομιλία αποτελεί ένα συγκροτημένο προφορικό κείμενο με συνοχή, που απευθύνεται από ένα άτομο σε ένα συγκεκριμένο ακροατήριο και εξυπηρετεί ορισμένους στόχους. Συνήθως οι ομιλίες βασίζονται σε ένα γραπτό προσχέδιο, αλλά ακόμα και αυτές που εκφωνούνται αυθόρμητα, δεν αποτελούν αυτοσχεδιασμούς της στιγμής. Αντίθετα προκύπτουν από μοτίβα ομιλιών, τα οποία έχουν καταγραφεί στην επεισοδιακή μνήμη των ατόμων, ως αναμνήσεις από τη συμμετοχή τους σε ανάλογες κοινωνικές περιστάσεις σε ρόλο ομιλητή ή ακροατή (Reisigl, 2008: 243).

Η ομιλία εντάσσεται στο θεωρητικό πλαίσιο της ρητορικής, ως τομέα που ασχολείται με τη σύνθεση προφορικών και γραπτών λόγων με σκοπό την πειθώ (Kampf, 2015: 11). Καθώς όμως τα σύγχρονα είδη πολιτικών ομιλιών καλούνται να εκπληρώσουν σύνθετους επικοινωνιακούς στόχους λόγω της διαμεσολάβησής τους από τα ΜΜΕ, μία διεπιστημονική προσέγγιση τους με βάση τις αρχές της ρητορικής, της πολιτικής επιστήμης και της κριτικής ανάλυσης λόγου, θα οδηγούσε σε μία πιο εύστοχη θεώρησή τους (Dunmire, 2012· Okulska & Cap, 2010).⁶

Οι προεκλογικές ομιλίες εμπίπτουν σε ποικίλα πεδία πολιτικής δράσης.⁷ Αρχικά ανήκουν στο πεδίο της πολιτικής διαφήμισης, καθώς με αυτές οι πολιτικοί απευθύνονται σε πιθανούς ψηφοφόρους της παράταξής τους και προσπαθούν να τους προσελκύσουν. Στα πλαίσια του πολιτικού ελέγχου, αποτελούν μέσο επίθεσης στον πολιτικό αντίπαλο, στηλιτεύοντας την κατάχρηση της εξουσίας από την πλευρά του ή την αποτυχημένη πολιτική πρακτική του. Τέλος συμβάλλουν στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και βούλησης αφού σε αυτές οι ομιλητές εκθέτουν το πολιτικό τους πρόγραμμα, με σκοπό να πείσουν τους πολίτες για την ορθότητα του και να τους οδηγήσουν στη σωστή εκλογική απόφαση (Reisigl, 2008: 253).

3.2. Επικοινωνιακός Πολιτικός Λόγος: η διαμεσολάβηση του πολιτικού λόγου από τα ΜΜΕ

Οποιαδήποτε απόπειρα περιγραφής του τρόπου με τον οποίο ο πολιτικός λόγος αρθρώνει την πολιτική σκέψη και συγκροτεί την πολιτική πραγματικότητα θα ήταν ελλιπής, αν δε συνυπολόγιζε τη διαμεσολάβησή του από τα ΜΜΕ. Η διαπίστωση ότι «ο σύγχρονος πολιτικός λόγος εκφέρεται περισσότερο για να θεαθεί παρά για να

⁶ Την διεπιστημονική αυτή προσέγγιση επιχειρεί ο κλάδος της Πολιτικής Γλωσσολογίας (Political Linguistics) που συνδυάζει γνώση από ερευνητικά πεδία της γλωσσολογίας όπως την κειμενογλωσσολογία, την πραγματολογία, την κριτική ανάλυση λόγου, τη γλωσσολογία σωμάτων κειμένων αλλά και άλλες θεματικές περιοχές όπως την πολιτική, την κοινωνική ανθρωπολογία, την κοινωνική ψυχολογία κ.ά.

⁷ Σύμφωνα με τον Reisigl (2008: 247) το «πεδίο πολιτικής δράσης» περιγράφει έναν τομέα πολιτικής πρακτικής ή ένα πλαίσιο πολιτικής αλληλεπίδρασης, όπως η νομοθετική διαδικασία, η διαμόρφωση της κοινής γνώμης, η διακομματική διαμόρφωση στάσεων, απόψεων και βούλησης, η οργάνωση διεθνών και διακρατικών σχέσεων, η πολιτική διαφήμιση κ.ά.

ακουσθεί και να κατανοηθεί» φανερώνει ότι ακόμα και αν ο πολιτικός λόγος δεν αποτελεί τηλεοπτικό προϊόν τη στιγμή της παραγωγής και της εκφοράς του, η τηλεοπτική μετάδοση και η αναπαραγωγή του από τα ΜΜΕ λαμβάνεται πάντα υπόψιν. (Δεληγκιαούρη, 2012: 236, 264).

Όπως ακριβώς η γλώσσα έτσι και η εικόνα αποτελεί ένα σημειωτικό σύστημα που έχει τη δική του δυναμική να παράγει νόημα και τη δική του γραμματική για την αποκωδικοποίησή του (Kress & van Leeuwen, 2010: 43). Οι γλωσσικές και οπτικές επιλογές στην οθόνη πραγματώνουν από κοινού τις δύο βασικές *μεταλειτουργίες (metafunctions)* της σημείωσης, την εννοιολογική, δηλαδή την επιλογή του τρόπου αναπαράστασης της πραγματικότητας (και όχι την ίδια την πραγματικότητα) και τη διαπροσωπική, δηλαδή την ταξινόμηση του κόσμου σε κατηγορίες όπως «εμείς» και οι «άλλοι», με βάση τις οποίες συγκροτούνται οι διάφορες μορφές κοινωνικής δράσης και αλληλεπίδρασης (Chouliaraki, 2006: 166).

Η διαμεσολαβημένη πολιτική επικοινωνία είναι υπεύθυνη για τρία βασικά γνωρίσματα της σύγχρονης πολιτικής: την *προσωποποίηση (personalization)*, δηλαδή τη συναισθηματική κατασκευή της πολιτικής ταυτότητας με βάση τις αισθητικές διαφορές των πολιτικών προσώπων, την *προφορικοποίηση (conversationalization)*, την απομάκρυνση από την τυπικότητα του θεσμικού πολιτικού λόγου με την υιοθέτηση ενός συνομιλιακού καθημερινού ύφους και τη *δραματοποίηση (dramatization)*, την παρουσίαση των πολιτικών πρακτικών με όρους θεάματος (Kissas, 2019: 223· Κίσσας, 2020: 260). Η ανάγκη των πολιτικών προσώπων να προλαμβάνουν τις αναπόφευκτες επιπτώσεις της διαμεσολάβησης των ΜΜΕ στην πολιτική επικοινωνία τους κατευθύνει σε ένα ρεπερτόριο επικοινωνιακών πρακτικών που οδηγεί σε αυτό που ορίζεται από ορισμένους θεωρητικούς ως αποικισμός της πολιτικής λογικής από τη λογική των ΜΜΕ (Mazzoleni και Schulz 1999; Meyer 2002 στο Kissas, 2017: 4) ή μία “lifestyle” πολιτική (Bennett, 1998· King, 2008· Turner, 2010, στο Kissas, 2019: 223).

Σε ένα λοιπόν αισθητικοποιημένο περιβάλλον πολιτικής επικοινωνίας, που δίνει προτεραιότητα στις προσωπικότητες, τα συνθήματα και το θέαμα έναντι της λογικά συγκροτημένης επιχειρηματολογίας, ο πολιτικός καταφεύγει σε γλωσσικές επιλογές που ανταποκρίνονται στα αισθητικά κριτήρια των ΜΜΕ και παράγουν ένα προϊόν που θα καταναλωθεί από το ευρύ κοινό. Μία τέτοια γλωσσική επιλογή στα πλαίσια της

σύγχρονης πολιτικής και επικοινωνιακής κουλτούρας είναι και η γλωσσική δημιουργικότητα.

4. Η Γλωσσική Δημιουργικότητα

4.1. Η Σύγχρονη Θεώρηση της Γλωσσικής Δημιουργικότητας

Οι έως τώρα θεωρητικές παραδοχές, σύμφωνα με τις αρχές της ΚΑΛ, για τη διαλεκτική σχέση λόγου και κοινωνίας, οριοθετούν το ερευνητικό μας πλαίσιο και για τη γλωσσική δημιουργικότητα. Συγκεκριμένα προσεγγίζουμε τη δημιουργικότητα όχι τόσο στη γλώσσα όσο στη γλωσσική χρήση, δηλαδή όχι τόσο στον λόγο ως κείμενο αλλά ως πρακτική λόγου και ως κοινωνική πρακτική, διερευνώντας τον τρόπο με τον οποίο η γλώσσα χρησιμοποιείται σε συγκεκριμένα κοινωνικά πλαίσια για να δημιουργήσει κοινωνικές ταυτότητες και κοινωνικές πρακτικές και να αμφισβητήσει τις υπάρχουσες κοινωνικές δομές και σχέσεις εξουσίας (Jones, 2010: 473, 2016: 62).

Παραδοσιακά τα στοιχεία γλωσσικής δημιουργικότητας αντιμετωπίζονται ως ενδεικτικά λογοτεχνικού ύφους και ρητορικής δεινότητας, συσχετίζονται με χαρισματικούς ομιλητές ή συγγραφείς ενώ η χρήση τους αποσκοπεί στον εντυπωσιασμό (Tsakona, 2009: 87). Αντίθετα πολλοί σύγχρονοι ερευνητές (Carter, 2004· Cook, 2000· Hidalgo-Downing, 2015) υπογραμμίζουν την παρουσία της δημιουργικής γλώσσας σε μια ποικιλία ειδών του καθημερινού ανεπίσημου λόγου και τη δυνατότητα αξιοποίησής της από όλους τους ομιλητές, ανεξάρτητα από το γλωσσικό, εκπαιδευτικό και κοινωνικό τους υπόβαθρο. Στην περίπτωση αυτή η δημιουργικότητα εξαρτάται από την επικοινωνιακή περίσταση και τις προθέσεις των συμμετεχόντων, οι οποίοι αντιλαμβάνονται και ερμηνεύουν συγκεκριμένες γλωσσικές επιλογές ως σκόπιμες χρήσεις της γλώσσας. Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο Jones (2016: 62) μπορεί να μην υπάρχει τίποτα εγγενώς «δημιουργικό» σε μια έκφραση ή σε ένα κείμενο αλλά να είναι τέτοιο το επικοινωνιακό περιβάλλον, ώστε οι άνθρωποι να χρησιμοποιούν τους πιο απλούς γλωσσικούς πόρους με τρόπους που τους επιτρέπουν να σημαίνουν περισσότερα από όσα λένε.

Οι ερευνητές που εντοπίζουν τη γλωσσική δημιουργικότητα στον τρόπο με τον οποίο η εκφορά του λόγου αλληλοεπιδρά με το περιεχόμενο (βλ. Goodman & O'Halloran, 2006· Swann & Maybin, 2007), αναγνωρίζουν στη δημιουργική γλώσσα ένα εύρος γνωστικών, κοινωνικών και διεπιδραστικών λειτουργιών που δεν περιορίζονται μόνο στην πρόκληση της προσοχής και του ενδιαφέροντος. Οι Swann & Maybin (2007: 498) αναφέρονται στους ποικίλους τρόπους με τους οποίους η

δημιουργικότητα προβάλλει τη δυναμική της γλωσσικής χρήσης να ασκεί κριτική και να εκφράζει αξιολογική στάση απέναντι στα πράγματα. Η Tannen (1989: 13, 17) αποκαλεί τα στοιχεία γλωσσικής δημιουργικότητας “*involvement strategies*”, γιατί όπως υποστηρίζει αντανακλούν και ταυτόχρονα δημιουργούν διαπροσωπική συμμετοχή και εμπλοκή.

Ο Carter (2004: 47) κάνει λόγο για *κριτική δημιουργικότητα (critical creativity)* η οποία αποσκοπεί στην παρουσίαση μιας εναλλακτικής άποψης ή τη δημιουργία μιας εναλλακτικής πραγματικότητας, κάτι που συνεπάγεται την άσκηση κριτικής σε αυτό που ήδη υπάρχει. Ταυτόχρονα η αναγκαιότητα εμπλοκής όλων των συμμετεχόντων στην αποκωδικοποίηση του μηνύματος και η ικανότητά τους να συγκλίνουν σε μία συγκεκριμένη ερμηνεία του νοήματος ή στην υιοθέτηση μιας κοινής αντίδρασης απέναντι σε αυτό που ειπώθηκε, ενισχύει τις διαπροσωπικές τους σχέσεις καθώς συνεπάγεται μία κοινή μεταγλωσσική επίγνωση της δημιουργικότητάς τους. Η διαπίστωση αυτή ενισχύει την αμοιβαιότητά τους, ως μελών της ίδιας ομάδας, και φέρνει στο προσκήνιο κοινές αξίες και νόρμες που ενισχύουν την ταυτότητά της. Το κλίμα συμπίεσης που δημιουργείται, ενθαρρύνει τη σκέψη πάνω σε αυτά που λέγονται και δίνει στους συμμετέχοντες την ευκαιρία να δημιουργήσουν τις δικές τους ταυτότητες, εκφράζοντας τις στάσεις τους και υποδεικνύοντας τη συμμετοχή τους στην ομάδα (Carter, 2004: 134· Tsakona, 2009: 84).

Ο τρόπος με τον οποίο η γλωσσική δημιουργικότητα προβάλλει την κριτική και αξιολογική διάσταση της γλωσσικής χρήσης, την καθιστά στρατηγική και αποτελεσματική επιλογή για την επίτευξη του βασικού στόχου του πολιτικού λόγου που δεν είναι άλλος από την πειθώ. Οι πολιτικοί αξιοποιούν τη δημιουργική γλώσσα για να τονίσουν emphatically την απόσταση ανάμεσα στο «εμείς» και οι «άλλοι»: σκιαγραφούν μια θετική εικόνα για τον εαυτό τους ενώ ταυτόχρονα απεικονίζουν με αρνητικό τρόπο τον αντίπαλό τους, σε μια προσπάθεια να δυσφημίσουν τον ίδιο και την πολιτική του παράταξη και να εξασφαλίσουν για τον εαυτό τους την υποστήριξη των ψηφοφόρων (Beard, 2000· Cabrejas-Peñuelas & Díez-Prados, 2014· Partington & Taylor, 2018· Rozina & karapetjana, 2009).

4.2. Κριτική Ανάλυση της Γλωσσικής Δημιουργικότητας

Μια ανάλυση που εντοπίζει τη δημιουργικότητα στη γλωσσική χρήση ουσιαστικά αναζητεί τους τρόπους με τους οποίους η αλληλεπίδραση των σημειωτικών πόρων και των γνωστικών και κοινωνικών διαδικασιών στα πλαίσια μιας επικοινωνιακής περίστασης, έχει τη δυνατότητα να μεταβάλει τις συνήθειες κοινωνικές πρακτικές και τις σχέσεις εξουσίας (Jones, 2016: 3, 11). Πρόκειται επομένως για μία κριτική ανάλυση της γλωσσικής δημιουργικότητας στον λόγο, όπως αυτός προσεγγίζεται από την ΚΑΛ, δηλαδή ως κείμενο, ως πρακτική λόγου και ως κοινωνική πρακτική. Σε επίπεδο κοινωνικών πρακτικών η δημιουργική γλώσσα προσεγγίζεται ως δημιουργική πράξη, επομένως δεν αξιοποιεί την αξιολογική και κριτική διάσταση της γλώσσας μόνο για να νοηματοδοτήσει την πραγματικότητα αλλά και για να την αλλάξει. Αντικείμενο διερεύνησής σε αυτό το επίπεδο είναι ο τρόπος με τον οποίο οι γλωσσικές επιλογές που αναπτύσσονται στα επόμενα κεφάλαια συγκροτούν την ταυτότητα του πολιτικού, μέσα από τη συναισθηματική κινητοποίηση του αποδέκτη, και συμβάλλουν στη δυναμική του λόγου να αναπλαισιώνει ιδεολογίες και πολιτικά νοήματα του παρελθόντος ώστε να υπηρετούν την κοινωνική δράση και να οργανώνουν τις κοινωνικές σχέσεις στο παρόν (Κίσσας, 2020: 281).

4.2.1. Γλωσσική Δημιουργικότητα και κείμενο

Σε επίπεδο κειμένου ο Carter (2004: 102,109) επισημαίνει δύο δημιουργικές διαδικασίες στις γλωσσικές επιλογές, τη *διαμόρφωση κανονικοτήτων (pattern forming)* και την *αναμόρφωση κανονικοτήτων (pattern reforming)*. Στην πρώτη περίπτωση τυπικοί και συνήθεις γλωσσικοί πόροι χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία ρυθμικών σχημάτων όπως η επανάληψη, ο παραλληλισμός, η παρήχηση και η ομοιοκαταληξία, ειδικά σε περιβάλλοντα επικοινωνίας που τέτοια σχήματα δεν είναι αναμενόμενα. Αυτά τα ρυθμικά μοτίβα δίνουν έμφαση στο υπό συζήτηση θέμα, εντείνουν τη δέσμευση του ομιλητή στις αξιολογήσεις του και δημιουργούν αντιθέσεις που συγκροτούν ατομικές και συλλογικές ταυτότητες μέσα από τη θετική αυτοπαρουσίαση και την αρνητική ετεροπαρουσίαση (Flowerdew, 2002· Mirzaei & Safari, 2017· Miller, 2004· Rezaei & Nourali, 2016· Tsakona, 2009, 2012).

Η αναμόρφωση κανονικοτήτων περιγράφει εκφορές λόγου που συνιστούν αποκλίνοντες τρόπους απόδοσης του νοήματος και αναπαράστασης της πραγματικότητας, όπως νεολογισμούς, λογοπαίγνια, ιδιωματισμούς, παροιμίες και μεταφορές. Βασικό γνώρισμα του νεολογισμού στον πολιτικό λόγο είναι πως δεν περιγράφει απλώς μία κατάσταση αλλά ταυτόχρονα ασκεί κριτική και φέρει ένα συναισθηματικό και αξιολογικό φορτίο, που ενισχύει την ιδεολογική πόλωση και την αντίθεση ανάμεσα στο «εμείς» και οι «άλλοι» (Konopelkina, 2016: 46· Solovyova, 2015: 23). Τα λογοπαίγνια από την άλλη συμβάλλουν στη σύνδεση των μελών της ομάδας καθώς προκαλούν την κοινή γνώση και μεταγλωσσική ικανότητα των συμμετεχόντων, προκειμένου να κατανοήσουν τον περίπλοκο τρόπο με τον οποίο ο ομιλητής αποδομεί τη γλώσσα και να αποσαφηνίσουν το μεταδιδόμενο μήνυμα. Την οικειότητα μεταξύ των συμμετεχόντων ενεργοποιούν και οι παροιμίες αφού βασική προϋπόθεση για να αντιληφθεί κανείς το διδακτικό ύφος και την αξιολογική τους διάσταση είναι να μοιράζεται ένα κοινό πολιτισμικό υπόβαθρο με αυτόν που τις χρησιμοποιεί (Elspass, 2002· Norrick, 1985· Tsakona, 2009, 2012· Van Lint, 1986).

Τέλος η μεταφορά αποτελεί τον τρόπο αξιοποίησης της δημιουργικής γλώσσας που έχει συστηματικά αποτελέσει αντικείμενο της γλωσσολογικής έρευνας στον πολιτικό λόγο (βλ. Beard, 2000· Chilton, 2004· Ferrari, 2007· Kitis & Milapides, 1997· Swann & Maybin 2007· Van Der Valk, 2003). Σύμφωνα με τη «θεωρία της εννοιολογικής μεταφοράς» (Lakoff & Johnson, 1980), πρόκειται για ένα εγγενές χαρακτηριστικό της ανθρώπινης σκέψης, μία νοητική λειτουργία με την οποία ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται τον κόσμο, οργανώνει τις εμπειρίες του και κατανοεί σύνθετες και αφηρημένες έννοιες. Με την εννοιολογική μεταφορά επιχειρούμε να κατανοήσουμε ένα (συνήθως αφηρημένο) εννοιολογικό πεδίο (*target domain/ τομέας στόχος*) με όρους ενός άλλου (πιο συγκεκριμένου) πεδίου εμπειρίας (*source domain/ τομέας πηγή*), με βάση τις αντιστοιχίες (*mappings*) που δημιουργούμε μεταξύ τους (Díez Prados, 2008: 222· Lakoff & Johnson, 1980: 117· Musolff, 2006: 24). Πραγματώσεις της εννοιολογικής μεταφοράς σε προτασιακό επίπεδο αποτελούν οι συμβατικές γλωσσικές εκφράσεις που αποκαλούμε «μεταφορές». Η γνωσιολογική αυτή θεώρηση της μεταφοράς εξηγεί τη λειτουργία της ως μέσου πειθούς και χειραγώγησης στον πολιτικό λόγο. Με τη μεταφορά οι πολιτικοί βοηθούν το ακροατήριο να αποσαφηνίσει και να κατανοήσει περίπλοκους

πολιτικούς και οικονομικούς όρους, αντιστοιχίζοντάς τους με όρους από κατανοητά και σαφή σε αυτούς εννοιολογικά πεδία (Charteris-Black, 2013). Η τακτική αυτή όμως συνήθως δεν είναι αθώα, καθώς κατευθύνει τη σκέψη προς μία συγκεκριμένη θεώρηση της πραγματικότητας, δίνοντας έμφαση σε κάποιες πτυχές της και αποκρύπτοντας κάποιες άλλες. Έτσι υποκινεί συγκεκριμένους τρόπους δράσης ή αντίδρασης των πολιτών σε πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα που αποτελούν αντικείμενα αντιπαράθεσης, ώστε να εξυπηρετήσει πολιτικές σκοπιμότητες και συμφέροντα.

Σύμφωνα με τον Charteris-Black (2011: 2, 30) η μεταφορά έχει τη δύναμη να επηρεάζει τη διανοητική και συναισθηματική μας ανταπόκριση απέναντι στον πολιτικό λόγο καθώς βασίζεται σε υποσυνείδητους συναισθηματικούς συνειρμούς λέξεων, που έχουν βαθιά ριζωμένες τις αξίες τους στην πολιτισμική γνώση της κοινότητας. Με τον τρόπο αυτό ενεργοποιεί τους κρυφούς συσχετισμούς που διέπουν τα συστήματα αξιολόγησής μας και δημιουργεί λόγους (*discourses*) που νομιμοποιούν ή απονομιμοποιούν την πολιτική και την ιδεολογία, δίνοντάς τους μία ηθική διάσταση.

4.2.2. Γλωσσική Δημιουργικότητα και Πρακτικές Λόγου

Στα πλαίσια της λειτουργίας του γλωσσικού κειμένου ως πρακτικής λόγου, κάθε εκφορά νοηματοδοτείται μέσα από τον τρόπο με τον οποίο αλληλοεπιδρά με τους παράγοντες που συνθέτουν το πλαίσιο εμφάνισής της, δηλαδή το περιεχόμενο της επικοινωνιακής περίστασης (Jones, 2016· Maybin & Swann, 2007· Tusting & Papen, 2008). Εδώ η γλωσσική δημιουργικότητα σχετίζεται: α) με τις γλωσσικές πράξεις που επιτελούνται, β) με τις κοινωνικές, ιστορικές και πολιτικές γνώσεις που μοιράζονται οι συμμετέχοντες και οι οποίες αποτελούν προϋπόθεση για να αντιληφθούν τη δημιουργική γλώσσα και να αποκωδικοποιήσουν την πληροφορία που μεταδίδει, γ) με τις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στο συγκεκριμένο κείμενο και στα υπόλοιπα κείμενα και τις γλωσσικές συμβάσεις της κοινότητας. Μία κριτική ανάλυση της γλωσσικής δημιουργικότητας σε επίπεδο γλωσσικών πρακτικών μελετά αντίστοιχα α) τις *Γλωσσικές Πράξεις* με τις οποίες ο ομιλητής αναδεικνύει τις προθέσεις του απέναντι στους ακροατές του (Κανάκης, 2007: 127), β) τα *Πολιτικά Υπονοήματα* και τις πληροφορίες που πρέπει να είναι γνωστές ή αποδεκτές ως αληθείς, ώστε το

παραγόμενο εκφώνημα να έχει νόημα, γ) τη διακειμενικότητα (*intertextuality*) και την προφορικοποίηση (*conversationalization*) του πολιτικού λόγου.

4.2.2.1. Γλωσσικές Πράξεις και Πολιτικά Υπονοήματα

Ο φιλόσοφος J. Austin (1962) στο έργο του «How to Do Things with Words» εισάγει την έννοια της *Γλωσσικής Πράξης* (*speech act*), υποστηρίζοντας ότι με τη γλώσσα δεν περιγράφουμε πράγματα αλλά κάνουμε πράγματα: με κάθε εκφώνημα που παράγουμε ταυτόχρονα λέμε κάτι, κάνουμε κάτι και τα λόγια μας μπορεί να επιφέρουν κάποιο αποτέλεσμα, ανάλογα με το είδος της πράξης που καλείται να αναγνωρίσει σε ένα εκφώνημα ο ακροατής σύμφωνα με τις προθέσεις του ομιλητή. Τις περισσότερες φορές μάλιστα ο ομιλητής, αξιοποιώντας την κοινή γνώση που έχει με τον συνομιλητή/ακροατή του για τον κόσμο και με βάση την ικανότητα του τελευταίου να εξαγάγει λογικά συμπεράσματα, χρησιμοποιεί τις λεγόμενες *Εμμεσες Γλωσσικές Πράξεις* για να μεταφέρει περισσότερες πληροφορίες από αυτές που λέει (Searle, 1979). Σε κάθε περίπτωση η θεωρία των *Γλωσσικών Πράξεων*, συνδεδεμένη άμεσα με τη θεώρηση της γλωσσικής χρήσης ως πρακτικής λόγου, αναδεικνύει τις προθέσεις του ομιλητή απέναντι στους ακροατές/συνομιλητές του και υπογραμμίζει τη σημασία της γλώσσας ως πράξης/συμπεριφοράς με ορισμένο στόχο.⁸

Τα *πολιτικά υπονοήματα* (*political implicatures*) αποτελούν τον όρο με τον οποίο ο Van Dijk περιγράφει τις πληροφορίες που δεν δηλώνονται ρητά σε ένα κείμενο αλλά οι αποδέκτες μπορούν να τις συναγάγουν από τις υπαινικτικές αναφορές του δημιουργού. Όπως ο ίδιος διευκρινίζει (van Dijk, 2005:69), χρησιμοποιεί σκόπιμα τον όρο *υπονόημα* (*implicature*) και όχι *υπονοούμενο* (*implication*), γιατί περιγράφει υπαινιγμούς σε πραγματολογικό και όχι σε σημασιολογικό επίπεδο, επομένως αναφέρεται σε πληροφορίες που σχετίζονται με το περιεχόμενο της επικοινωνιακής περίπτωσης, όπως αυτό ορίζεται στα πλαίσια της κοινωνιογνωσιακής θεωρίας, και η διαμεσολάβηση της *Νόησης* είναι απαραίτητη για την αποσαφήνισή τους. Οι ακροατές

⁸ Βλ. την έρευνα των Alemi, Latifi, & Nematzadeh, 2018, οι οποίοι μελετούν τις γλωσσικές πράξεις που αξιοποιεί ο πρόεδρος Obama ως στρατηγικές πειθούς σε ομιλίες του τον Αύγουστο και τον Σεπτέμβριο του 2014 για την αντιμετώπιση του ISIS.

για να συνάγουν την πληροφορία που μεταδίδουν τα πολιτικά υπονοήματα αξιοποιούν τα νοητικά τους μοντέλα, με τα οποία ερμηνεύουν τα υπό συζήτηση γεγονότα, αλλά και την κοινωνική Νόηση, δηλαδή την κοινή διαμοιρασμένη γνώση τους σχετικά με την πολιτική, κοινωνική και ιστορική πραγματικότητα.

4.2.2.2. Διακειμενικότητα και Προφορικοποίηση

Ο όρος *διακειμενικότητα (intertextuality)* δημιουργήθηκε από τη θεωρητική της λογοτεχνίας Julia Kristeva (1980: 36) για να αποδώσει την άποψη του Bakhtin (1986: 161-162) ότι «η κατανόηση είναι ο συσχετισμός ενός δεδομένου κειμένου με άλλα κείμενα....Το κείμενο ζει μόνο όταν έρχεται σε επαφή με ένα άλλο κείμενο».⁹ Ως έννοια η διακειμενικότητα προέρχεται από τη θέση του Bakhtin (1986: 92) για την ύπαρξη *διαλογικών υπαινιγμών (dialogic overtones)* σε κάθε γλωσσική χρήση. Με τον όρο «*διαλογικός*» δεν εννοεί μόνο τις περιπτώσεις των λόγων που δομούνται εξωτερικά ως διάλογοι, αλλά την εσωτερική *διαλογικότητα (dialogism)* κάθε λέξης η οποία αποτελεί προϋπόθεση για την απόδοση νοήματος: το νόημα δεν περιέχεται στις λέξεις ή στην εκφορά του λόγου αλλά προκύπτει από τον μεταξύ τους διάλογο, ο οποίος διαπερνά όλες τις μορφές λόγου, συμπεριλαμβανομένων και των μορφών που είναι εξωτερικά δομημένοι ως μονόλογοι (Bakhtin, 1981: 279). Φανερά επηρεασμένος από τον Bakhtin ο Fairclough μεταφέρει την έννοια της διακειμενικότητας στην ΚΑΛ για να ερμηνεύσει τη σύνδεση του κειμένου με το περιεχόμενό του. Κάνει λοιπόν λόγο για τη *συστατική διακειμενικότητα (constitutive intertextuality)*, δηλαδή τη διαλογική σχέση ενός κειμένου με τις ευρύτερες γλωσσικές συμβάσεις της κοινότητας (discourses, styles, genres), και την *καταφανή διακειμενικότητα (manifest intertextuality)* που αφορά στην παρουσία μέσα σε ένα κείμενο γλωσσικών εκφορών από προηγούμενα κείμενα (Chouliaraki & Fairclough, 1999: 49· Fairclough, 1992: 104). Σε κάθε γλωσσική

⁹ Εκτός από τη διακειμενικότητα, η οποία περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο ένα κείμενο αναφέρεται σε άλλα προγενέστερα κείμενα, η γλωσσική δημιουργικότητα συνδέεται και με την έννοια που οι Bhatia (1993, 1997) και Swales (1990) περιέγραψαν στα πλαίσια της ανάλυσης είδους (genres analysis) ως *inderdiscursivity*: οι ομιλητές παρακάμπτοντας (bending) τις κοινωνικές και πολιτισμικές συμβάσεις που ορίζει η εκάστοτε γλωσσική κοινότητα ή αναμειγνύοντας (blending) γλωσσικούς πόρους που συνδέονται με ποικίλες γλωσσικές συμβάσεις και επαγγελματικές πρακτικές, δημιουργούν υβριδικές μορφές και νέα είδη κειμένων (Bhatia, 2016: 159· Jones, 2016: 71).

κοινότητα λοιπόν συγκροτείται ένα κοινό ρεπερτόριο κειμένων από το οποίο αντλούν αποσπάσματα οι ομιλητές και τα αναπλαισιώνουν στα δικά τους κείμενα είτε αυτούσια είτε με τη μορφή υπαινιγμών και παραφράσεων (Becker, 1994: 165· Mannheim & Tedlock, 1995: 7). Με αυτόν τον τρόπο διαμορφώνεται ένα κοινό σημείο αναφοράς που οδηγεί σε κοινούς τρόπους αντίληψης και ερμηνείας της πραγματικότητας, οικοδομώντας σχέσεις αλληλεγγύης μεταξύ των μελών της ομάδας και συμβάλλοντας στη συγκρότηση των ατομικών και συλλογικών τους ταυτοτήτων (Hodges, 2015: 52).

Σύμφωνα με τον Bakhtin (1986: 91) ο αναφερόμενος λόγος, που αποτελεί και τον πιο συνήθη τρόπο αναπλαισίωσης των λόγων τρίτων, παρουσιάζει ποικίλους βαθμούς επανερμηνεύσης. Αυτό εξαρτάται από το αν χρησιμοποιείται ευθύς ή πλάγιος λόγος, από το αν η παράθεση των λόγων είναι πιστή ή περιληπτική αλλά και από την επιλογή των ενδείκτων αναπαράστασης, δηλαδή των γλωσσικών στοιχείων που εισάγουν την αναπαράσταση του λόγου και οι οποίοι μπορεί να είναι ουδέτεροι (π.χ. λέει, αναφέρει) ή να αποκαλύπτουν την προσλεκτική ισχύ του μεταφερόμενου λόγου (π.χ. καταγγέλλει, παραδέχεται, ομολογεί) (Γιαλαμπούκη, 2008: 107, 156).¹⁰

Η διακειμενικότητα, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, εντοπίζεται και στη διαλεκτική σχέση του κειμένου με τις γλωσσικές συμβάσεις που συνδέονται με μία συγκεκριμένη κοινωνική πρακτική, αποτυπώνοντας τους σκοπούς μίας επικοινωνιακής περίστασης ή τους κοινωνικούς ρόλους και τις σχέσεις των συμμετεχόντων (Στάμου, 2014: 166-167). Με τους όρους *προφορικοποίηση* (*conversationalization*)¹¹ (Fairclough, 1992: 204) και *political cross-discourse* (Alvarez Caccamo & Prego Vazquez, 2003: 145) περιγράφουμε την επικοινωνιακή στρατηγική των πολιτικών να ξεπερνούν τους περιορισμούς που θέτει το τυπικό ύφος της επίσημης ομιλίας και να

¹⁰ Σύμφωνα με τη Γιαλαμπούκη (2008: 93-94) η άρνηση και η ειρωνεία αποτελούν μορφή διακειμενικότητας: η αρνητική διατύπωση μιας πρότασης προϋποθέτει την ύπαρξη ενός προϋπάρχοντος κειμένου που δήλωνε κάτι αντίθετο, το οποίο απορρίπτεται. Με ανάλογο τρόπο, μια ειρωνική πρόταση απηχεί την πρόταση που έχει εκφωνηθεί προηγουμένως από κάποιο άλλο άτομο αλλά αποδίδει σε αυτή διαφορετική σημασία. Αυτή η λειτουργία της ειρωνείας ενισχύεται και με παραγλωσσικούς παράγοντες όπως ο επιτονισμός.

¹¹ Σύμφωνα με την Tsakona (2009: 86) η προφορικοποίηση συνδέεται άμεσα με αυτό που ο Ong (1982: 133) αποκαλεί *δευτερογενή προφορικότητα* (*secondary orality*). Αυτή σχετίζεται με την εμφάνιση των ηλεκτρονικών μέσων και περιλαμβάνει πόρους που αξιοποιούνται από τους ομιλητές για να παρουσιάσουν τα προσεκτικά προετοιμασμένα γραπτά τους κείμενα ως αυθόρμητες προφορικές ομιλίες.

αντλούν πόρους από λόγους που δεν είναι συμβατοί με τον θεσμικό τους ρόλο. Παρατηρούμε δηλαδή ανάμειξη των υφολογικών στοιχείων της προεκλογικής ομιλίας, ενός καλά προσχεδιασμένου λόγου, που αν και εκφωνείται, παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά του γραπτού λόγου, με ανεπίσημους πόρους συνομιλίας, όπως οι γεωγραφικές και κοινωνικές διάλεκτοι αλλά και με θέματα που προέρχονται από τοπικά κοινωνικά δίκτυα και δεν καλύπτουν λειτουργικά θέματα της συγκεκριμένης επικοινωνιακής περίπτωσης. Η επιλογή των πολιτικών να απομακρύνονται από την τυπικότητα του θεσμικού λόγου και να στρέφονται σε γλωσσικές επιλογές που απηχούν δομές καθημερινής επικοινωνίας, τους δίνει τη δυνατότητα να εξατομικεύουν την ομιλία τους, να παρουσιάζονται ως αυθόρμητοι ομιλητές και να δημιουργούν τη ψευδαίσθηση της εμπλοκής με το κοινό. (Alvarez Caccamo & Prego Vazquez, 2003: 145, 150· Μπακάκου Ορφανού, 2008: 391· Tsakona, 2009: 86-87).

Σύμφωνα με την Μπακάκου Ορφανού (2008: 396) η εμπλοκή αποτελεί ένα χαρακτηριστικό του προφορικού λόγου απαραίτητο σε κάθε επικοινωνιακή περίπτωση της οποίας η αποτελεσματικότητα εξαρτάται από τη δημιουργία ενός κλίματος οικειότητας και εγγύτητας με το κοινό, ώστε να διευκολυνθεί ο επηρεασμός του.¹² Στοιχεία εμπλοκής στην προεκλογική ομιλία είναι η αναφορά του ομιλητή στον εαυτό του, η χρήση γλωσσικών εκφορών με τις οποίες απευθύνεται στους ακροατές και η επιλογή λέξεων του προφορικού, καθημερινού, ανεπίσημου λόγου που φορτίζουν σχολιαστικά και συναισθηματικά τις τοποθετήσεις του και αποτελούν ένα συνεχές με άκρα την αποστασιοποίηση και την εμπλοκή.

Στην *προφορικοποίηση* του πολιτικού λόγου εντάσσεται και η χρήση αφηγήσεων, επιλογή που αποκλίνει από τον παραδοσιακά αφηγηματικό τρόπο του πολιτικού λόγου, την περιγραφή. Οι αφηγήσεις προσωπικών εμπειριών του παρελθόντος οικοδομούν την ταυτότητα ενός πολιτικού με βιώματα που τον συνδέουν συναισθηματικά και ιδεολογικά με τον τόπο και τους ανθρώπους, επομένως ως ένας από αυτούς γνωρίζει τις ανάγκες, τους προβληματισμούς και τις αγωνίες τους και θα τιμήσει την ψήφο με την οποία θα τον αναδείξουν αντιπρόσωπό τους στην εξουσία. Αφηγήσεις που αφορούν στους προγόνους των πολιτικών, παρουσιάζουν την πολιτική

¹² Σύμφωνα με τον Sorning (1988: 96,109) η δημιουργία φιλικού κλίματος και οικειότητας μέσω των γλωσσικών επιλογών εξυπηρετεί τον βασικό στόχο της πολιτικής ομιλίας που είναι η πειθώς.

τους δράση ως τη φυσική συνέπεια μιας οικογενειακής παράδοσης που εγγυάται τη συνοχή του πολιτικού τους εαυτού μέσα από τη συνέχεια σκέψεων, συναισθημάτων και εμπειριών (Duranti, 2006: 479, 487). Ο Johanson (2008: 400) θεωρεί εξίσου σημαντική για τη συγκρότηση της ταυτότητας την αναφορά στον υποθετικό πολιτικό εαυτό, αυτόν που θα προκύψει σε μια ενδεχόμενη πολιτική επικράτηση και διερευνά τις γλωσσικές επιλογές με τις οποίες ο ομιλητής δεσμεύεται να ανταποκριθεί στην υπόσχεσή του αυτή (commitment).¹³

¹³ Ο όρος commitment περιγράφει τη λεκτική τοποθέτηση του ομιλητή απέναντι στην εκφορά που εκφράζει τη στάση ή την προοπτική του απέναντι στην πραγματικότητα (Johanson, 2008:398)

5. Η Συγκρότηση της πολιτικής ταυτότητας στον προεκλογικό λόγο των πολιτικών αρχηγών

5.1. Οι Εθνικές Βουλευτικές Εκλογές του 2023.

Στις 22 Απριλίου 2023 ο Κ. Μητσοτάκης παρέδωσε στην Πρόεδρο της Δημοκρατίας πράξη του υπουργικού συμβουλίου με την οποία εισηγείται τη διάλυση της Βουλής των Ελλήνων και την προκήρυξη εθνικών εκλογών για την 21η Μαΐου. Πρόκειται για τις πρώτες εκλογές από το 1990 στις οποίες δεν ίσχυσε το εκλογικό σύστημα της ενισχυμένης αναλογικής αλλά εκείνο της απλής αναλογικής. Λόγω του εκλογικού συστήματος η διεξαγωγή δευτέρων εκλογών θεωρείται αναπόφευκτη, καθώς παρά την προσπάθεια των πολιτικών για τον μέγιστο βαθμό κομματικής συσπείρωσης, η εξασφάλιση αυτοδυναμίας για τη δημιουργία μονοκομματικής κυβέρνησης φαίνεται ανεπίτευκτη και η έλλειψη πολιτικής συναίνεσης δεν ευνοεί τη συγκρότηση συμμαχιών. Γι' αυτό βασικός στόχος των πολιτικών αρχηγών είναι να επηρεάσουν το μεγάλο ποσοστό των αναποφάσιστων αλλά και τους δυσαρεστημένους ψηφοφόρους των άλλων πολιτικών παρατάξεων.

Οι εκλογές διεξάγονται στη σκιά ή τον απόηχο γεγονότων που επηρεάζουν την πρόθεση ψήφου των πολιτών. Το 2020 ξέσπασε η πανδημία της COVID-19, η οποία έπληξε και την Ελλάδα, προκαλώντας δεκάδες χιλιάδες θανάτους, και οδήγησε την κυβέρνηση σε μέτρα όπως το καθολικό lockdown και το πρόγραμμα εμβολιασμού του πληθυσμού. Το 2022 ξεκίνησε η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, με την κυβέρνηση Μητσοτάκη να στηρίζει τις κυρώσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης εναντίον της Ρωσίας και να συμμετέχει στην αποστολή ανθρωπιστικής και στρατιωτικής ενίσχυσης στην Ουκρανία. Την ίδια χρονιά έρχεται στη δημοσιότητα το σκάνδαλο των υποκλοπών και αποκαλύπτεται ότι η ΕΥΠ παρακολουθούσε τις τηλεπικοινωνίες δημοσιογράφων, πολιτικών και αξιωματικών του στρατού μέσω του λογισμικού κατασκοπίας Predator. Στις 28 Φεβρουαρίου 2023 το σιδηροδρομικό δυστύχημα στα Τέμπη συγκλονίζει την ελληνική κοινωνία καθώς προκαλεί το θάνατο 57 ανθρώπων και αποκαλύπτει ελλείψεις στην ασφάλεια του σιδηροδρομικού δικτύου.

Η πρώτη εκλογική αναμέτρηση οδηγεί σε μία συντριπτική ήττα το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης και σε ένα εντυπωσιακό ποσοστό για τη Νέα Δημοκρατία,

που θεωρείται προσωπική πολιτική επιτυχία του Κ. Μητσοτάκη. Το εκλογικό αποτέλεσμα αλλάζει το πολιτικό τοπίο και καθορίζει τους στόχους των πολιτικών παρατάξεων εν όψει της δεύτερης εκλογικής αναμέτρησης, που διεξάγεται με το σύστημα της ενισχυμένης αναλογικής. Ο Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς-Προοδευτική Συμμαχία (εφεξής ΣΥΡΙΖΑ) και το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (εφεξής ΠΑΣΟΚ) διεκδικούν τη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης, καθώς η επικράτηση της Νέας Δημοκρατίας (εφεξής ΝΔ) θεωρείται δεδομένη, ενώ ο Κ. Μητσοτάκης επιχειρεί να αποφύγει τις απώλειες ψήφων από κόμματα που χαρακτηρίζονται ότι ανήκουν στον χώρο «δεξιότερα» της Νέας Δημοκρατίας, όπως η Ελληνική Λύση, η Νίκη και οι Σπαρτιάτες. Οι δεύτερες εκλογές διεξάγονται στις 25 Ιουνίου 2023 και οδηγούν στο σχηματισμό βουλής οχτώ κομμάτων: ΝΔ (κυβέρνηση), ΣΥΡΙΖΑ (αξιωματική αντιπολίτευση), ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ, Ελληνική Λύση, Νίκη, Σπαρτιάτες, Πλεύση Ελευθερίας.

5.2. Κυριάκος Μητσοτάκης – ΝΔ

Η προεκλογική εκστρατεία του Κυριάκου Μητσοτάκη, στηρίζεται στην παρουσίαση των τεσσάρων δεσμεύσεών του για την επόμενη τετραετία που, όπως τις περιγράφει ο ίδιος, είναι «καλύτεροι μισθοί, αξιοπρεπής δημόσια υγεία, αποτελεσματικό κράτος και περήφανη πατρίδα». Αντικείμενο της ανάλυσής μας αποτελούν οι εξής προεκλογικές του ομιλίες:

- Χανιά 22/04/2023 (διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=V6eIVZiDKSU>)
- Πάτρα 05/05/2023 (διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=-U62gWMDCyA>)
- Ηράκλειο 15/05/2023 (διαθέσιμο στο https://www.youtube.com/watch?v=sX2_hROC9s4)
- Θεσσαλονίκη 18/05/23 (διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=zP8DpohyMgY>)
- Ηράκλειο 30/05/2023 (διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=FwXWOvbBojc>)

- Σύνταγμα 23/06/2023 (διαθέσιμο στο
<https://www.youtube.com/watch?v=V6eIVZiDKSU>)

Κάθε ομιλία αποτελείται από τρεις μεγάλες νοηματικές ενότητες: αναφορά στα πεπραγμένα της κυβέρνησης την τετραετία που πέρασε, παρουσίαση των δεσμεύσεων για την επόμενη τετραετία και ανάδειξη του πολιτικού προγράμματος της ΝΔ, ως της μοναδικής επιλογής διακυβέρνησης, με την ταυτόχρονη υπονόμηση της πολιτικής αξιοπιστίας των αντίπαλων παρατάξεων.

Με στόχο να δημιουργήσει ένα κλίμα οικειότητας και αμεσότητας με τους ακροατές του και να δημιουργήσει την εικόνα του προσιτού ηγέτη που βιώνει την καθημερινότητα των απλών πολιτών, ο Κ. Μητσοτάκης απομακρύνεται με ποικίλους τρόπους από το επίσημο προς ένα πιο καθημερινό, συνομιλιακό ύφος. Έτσι προκειμένου να μειώσει τη μεταξύ τους απόσταση, χρησιμοποιεί διαλεκτικά στοιχεία, λαϊκές λέξεις και εκφράσεις (5.2.1) ενώ αναφερόμενος στον εαυτό του δίνει ένα εξομολογητικό ύφος στην ομιλία του και συγκροτεί την εικόνα ενός πολιτικού που δεν φοβάται να εκτεθεί συναισθηματικά, να δεσμευθεί και να αναλάβει τις ευθύνες του (5.2.2.). (Alvarez Caccamo & Prego Vazquez, 2003· Μπακάκου Ορφανού, 2008· Stamou, 2009).

Παράθεμα 5.2.1:

- «αρκετά με τους **ντεμέκ** πιστούς και τους **ντεμέκ** πατριώτες»
- «**μια χώρα ξέφραγο αμπέλι**»
- «**Ε, λοιπόν του λέω εδώ, από τη Θεσσαλονίκη, δε μασάμε, είναι τσάμπα μαγκιές. Ας κοπιάσουν για να ξαναχάσουν**».

Παράθεμα 5.2.2:

- «Ως βουλευτής Αθηνών εδώ και είκοσι χρόνια **νιώθω συγκινημένος και υπερήφανος**».
- «**Δε θα μπορούσα να αρχίσω εγώ αυτήν την πορεία από άλλον τόπο. Δε θα μ' άφηνε ούτε η καρδιά μου αλλά ούτε και το μυαλό μου**».
- «**Δεύτερος μεγάλος στόχος και θα έλεγα ένα προσωπικό στοίχημα για εμένα...**»

- «Γιατί **πρώτος εγώ αναγνωρίζω** ότι δίπλα στις μεγάλες προσπάθειες τεσσάρων ετών **υπήρξαν και λάθη**».

Ταυτόχρονα απευθύνεται σε συνεργάτες του που βρίσκονται στο ακροατήριο, απαντά στα συνθήματα των οπαδών και εύχεται χρόνια πολλά στον Κ. Καραμανλή για την ονομαστική του εορτή. Επιπλέον αναφέρεται στο παρασκήνιο των προετοιμασιών της προεκλογικής συγκέντρωσης, στις διατροφικές συνήθειες των συμπατριωτών του και στο πώς μπορεί να συνδυαστεί η ψηφοφορία με την καλοκαιρινή ρουτίνα και τον επερχόμενο καύσωνα. Αυτή η συνομιλιακή αλληλεπίδραση και η θεματολογία (5.2.3) μοιάζουν περισσότερο με καθημερινή κουβέντα ανάμεσα σε φίλους, δημιουργώντας την ψευδαίσθηση της εμπλοκής με το κοινό και ενισχύοντας τους δεσμούς μεταξύ των συμμετεχόντων (Μπακάκου Ορφανού, 2008).

Παράθεμα 5.2.3:

- «Όλα αυτά τα κάναμε εμείς εν μέσω μεγάλων δυσκολιών, **έτσι δεν είναι Μαρία μου, εσύ τα έχεις περάσει και τα ξέρεις**».
- **Πλήθος:** «Είσαι και θα είσαι ο πρωθυπουργός»
Κ. Μητσοτάκης: «Αυτό εξαρτάται από όλους εσάς, εξαρτάται από τον ελληνικό λαό, να εναποθέσει και πάλι την εμπιστοσύνη του στη μεγάλη μας παράταξη».
- «Ανήμερα Κωνσταντίνου και Ελένης άλλωστε, **κ. Πρόεδρε χρόνια πολλά, γιορτάζει η μισή Ελλάδα**»
- «**Κάποιοι, ανοίγω μία παρένθεση**, είχαν μία επιφύλαξη, όταν είπαμε που θα κάνουμε τη συγκέντρωση, δε θέλαμε να την κάναμε έξω γιατί μπορεί να είχε βροχή, **λέμε να πάμε στο Παλέ, λέμε ρε παιδιά θα το γεμίσουμε το Παλέ**; Όχι απλά το γεμίσαμε, ξεχειλίζει ο κόσμος σήμερα»
- «**Και δυστυχώς εδώ στην Κρήτη** παρότι είμαστε στην καρδιά του νησιού με τη μεσογειακή διατροφή, **έχουμε ξεφύγει λίγο στις διατροφικές μας συνήθειες**»
- «Για αυτό σας καλώ για μια μέρα να φέρουμε **έναν εκλογικό καύσωνα, να χτυπήσουμε σαραντάρια και βάλε στα ποσοστά μας.... και η νεολαία πρώτα θα ψηφίσετε και μετά θα πάτε για μπάνιο**»

Μέσα από μία σειρά αντιθέσεων, που τονίζουν εμφατικά τη διάσταση ανάμεσα στο «εμείς» και οι «άλλοι» (Beard, 2000· Cabrejas-Peñuelas & Díez-Prados, 2014· Rezaei & Nourali, 2016· Tsakona, 2009, 2012) ο Κ. Μητσοτάκη παρουσιάζει μια κυβερνητική πολιτική με αυτοκριτική, συνέπεια και όραμα απέναντι στην αναξιοπιστία, το ψεύδος και την επιπολαιότητα των αντιπάλων του (5.2.4). Ταυτόχρονα συγκροτεί για τους πολίτες την ταυτότητα των ψηφοφόρων που διαθέτουν ορθή κρίση ώστε να αξιολογούν το ήθος των πολιτικών και να επιβραβεύουν πολιτικές που θέτουν ως προτεραιότητα τη συλλογική πρόοδο και προκοπή (5.2.5).

Παράθεμα 5.2.4:

- Οι αδυναμίες της
πρώτης τετραετίας	↔	γίνονται προτεραιότητες
της δεύτερης
- Αυτές (οι εκλογές)
θα κρίνουν
αν θα ρισκάρουμε νέες
περιπέτειες
ακυβερνησίας	↔	ή αν θα συνεχίσουμε
στο δρόμο της σιγουριάς
και της ευημερίας
- Να ξεχωρίσουν
επιτέλους οι δήθεν
πατριώτες των κούφιων
συνθημάτων	↔	από τους καθημερινούς
πατριώτες της πράξης
και του αγώνα

Παράθεμα 5.2.5:

- Οι πολίτες γύρισαν την
πλάτη στο μαύρο, στην
τοξικότητα,
στον διχασμό	↔	και επιβράβευσαν
τον προγραμματικό λόγο
τη σκληρή δουλειά, την
πολιτική ευπρέπεια
- Η πλειονότητα των	↔	αλλά θα συνταχθεί με το

ψηφοφόρων λοιπόν
δε θα υποκύψει στον
τυχοδιωκτισμό

ευρύ μέτωπο που πιστεύει
στον υπεύθυνο
πατριωτισμό και στον
δημιουργικό εκσυγχρονισμό

Αξιοποιώντας την επανάληψη ως στοιχείο νοηματικής έμφασης και δομικής συνοχής (Beard, 2000· Carter, 2004), ο Κ. Μητσοτάκης κάνει τον απολογισμό μιας κοινωνικής πολιτικής που έμπρακτα στηρίζει τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και στηλιτεύει την αδυναμία του ΣΥΡΙΖΑ να ασκήσει μία εξορθολογισμένη αντιπολίτευση (5.2.6). Με τον ίδιο τρόπο παρουσιάζει την επιδίωξή του για εκλογική αυτοδυναμία ως προϋπόθεση για μία απρόσκοπτη κυβερνητική πολιτική και «αλιεύει» ψήφους από τον χώρο του ΠΑΣΟΚ, τονίζοντας τα πολλά σημεία σύγκλισης των δύο παρατάξεων στη μακροχρόνια παρουσία τους στο πολιτικό τοπίο της χώρας (5.2.7).

Παράθεμα 5.2.6:

- «**Εμείς** ήμασταν αυτοί φίλες και φίλοι που στη διάρκεια της τετραετίας είμαστε δίπλα στους πιο ευάλωτους, **εμείς** αυξήσαμε το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα για τους συμπολίτες μας με αναπηρία, **εμείς** είμαστε αυτοί που κάνουμε πράξη το θεσμό του προσωπικού γιατρού».
- «Ως αντιπολίτευση είπε **όχι** παντού: **όχι** στους εξοπλισμούς και στις αμυντικές συμφωνίες, **όχι** στο φράχτη, **όχι** στις αυξήσεις, ακόμα και **όχι** στα δικαιώματα των συμπολιτών μας με αναπηρία».

Παράθεμα 5.2.7:

- «Χρειάζεται μια κυβέρνηση η οποία **δε θα εξαρτάται** από εύθραυστες πλειοψηφίες, **δε θα εξαρτάται** από πιέσεις, **δε θα εξαρτάται** από ισορροπίες».
- «Γιατί εκείνοι ξέρουν καλά ότι **μαζί** μπορεί να ήμασταν σε διαφορετικά κόμματα αλλά **μαζί** αντισταθήκαμε στον λαϊκισμό, **μαζί** κρατήσαμε την χώρα στην Ευρώπη, **μαζί** πολεμήσαμε τον λαϊκισμό της πάνω και της

*κάτω πλατείας, **μαζί** καταγγείλαμε τη σκευωρία της Novartis, **μαζί** δικαιωθήκαμε».*

Μέσα από μία σειρά παραλληλισμών, που προκαλούν ένα ρυθμικό μοτίβο στη ροή του λόγου και μαγνητίζουν την προσοχή των ακροατών (Carter, 2004), ερμηνεύει τα κίνητρα της επιλογής των ψηφοφόρων και αποκωδικοποιεί το μήνυμα της πρώτης κάλπης εν όψη της δεύτερης ως ένας πολιτικός με σεβασμό στη λαϊκή κυριαρχία και τη δημοκρατία, για τον οποίο η αυτοδυναμία δεν αποτελεί αλαζονική επίδειξη παντοδυναμίας και πολιτικής κυριαρχίας, αντίθετα μεγιστοποιεί την αίσθηση καθήκοντος και ευθύνης απέναντι στο λαό (5.2.8).

Παράθεμα 5.2.8:

- «Στις 21 Μαΐου ψηφίσαμε και νικήσαμε μαζί, στις 25 Ιουνίου ψηφίζουμε για να κυβερνήσουμε μαζί».
- «Η χώρα μας ξέρει: δε θέλει δεύτερη φορά στη συμφορά αλλά δίνει δεύτερη εντολή στην προκοπή».
- «Στην κάλη δε θα υπάρχει μια λευκή επιταγή, θα υπάρχει μια ισχυρή εντολή ένα διαβατήριο για προκοπή, με σφραγίδα λαϊκή»

Η δημιουργική γλώσσα, ως μέσο πειθούς στις προεκλογικές ομιλίες του Κ. Μητσοτάκη, αποσκοπεί στον εντυπωσιασμό και προσδίδει μία συγκινησιακή διάσταση στην τεκμηρίωση των λεγομένων του (Swann & Maybin, 2007). Η παρήχηση και η ομοιοκαταληξία (5.2.9) αξιοποιούνται για να αποτρέψουν ασυλλόγιστες συμπεριφορές των ψηφοφόρων και να περιγράψουν επικίνδυνους για την πατρίδα πολιτικούς σχηματισμούς που μπορεί να προκύψουν, ενώ οι νεολογισμοί (5.2.10) αποκαλύπτουν την υποκρισία και υποσχεσιολογία των αντιπάλων του (Konopelkina, 2016 & Solovyova, 2015).

Παράθεμα 5.2.9:

- «Δε χωρούν **αψήφιστες ψήφοι**».

- «Πόνταρε στην **κυβέρνηση των ηττημένων**, αυτή έγινε μετά **κυβέρνηση των απελπισμένων** δηλαδή μία **κυβέρνηση ειδικού σκοπού** που θα ήταν **κυβέρνηση ολικού καταποντισμού**».

Παράθεμα 5.2.10:

- «Σήμερα κόβει ξανά 83 δισεκατομμύρια από το **λεφτόδεντρο**».
- «Δε θα ασχοληθώ με τον διχαστικό **πολακισμό** που είναι το άλλο πρόσωπο του κ. Τσίπρα».
- «Ο κίνδυνος της επόμενης μέρας δεν έχει μόνο την όψη μιας **κυβέρνησης κουρελού...**».

Σχήματα λόγου χρησιμοποιεί ο Κ. Μητσοτάκης για να περιγράψει τον προεκλογικό του αγώνα ως μία ουσιαστική πολιτική αντιπαράθεση έργων και όχι ως μία υστερόβουλη επίθεση προς τους αντιπάλους του αλλά και για να ταυτίσει την εκλογική του νίκη με τη σταθερότητα και την ασφάλεια (5.2.11). Με την επιλογή αυτή δίνει σκόπιμα μία ρητορική χροιά στον λόγο του, καθώς στη συνείδηση των πολιτών η ρητορική δεινότητα συνδέεται παραδοσιακά με την πολιτική ικανότητα (Tsakona, 2009).

Παράθεμα 5.2.11:

- «Έχω πει πολλές φορές ότι **από τη σύγκρουση μαζί τους προτιμώ τη σύγκριση**».
- «Με όπλο **την απλή λογική**, ακυρώσαμε **την απλή αναλογική**».
- «Σε **αβέβαιους καιρούς**, ο τόπος χρειάζεται **βέβαιους χειρισμούς**».

Στην προσπάθειά του να καθοδηγήσει τους ακροατές σε μία ορισμένη ερμηνεία της πολιτικής πραγματικότητας, ο πρώην πρωθυπουργός χρησιμοποιεί μεταφορές, που υποσυνείδητα διαμορφώνουν τον τρόπο θεώρησης της πολιτικής από την κοινότητα (Charteris-Black, 2011· Díez Prados, 2008· Lakoff & Johnson, 1980· Musolff, 2006). Με βάση τον εννοιολογικό συσχετισμό της πολιτικής με τον πόλεμο και τον αθλητισμό, τονίζει την κρισιμότητα της εκλογικής αναμέτρησης, θέλοντας να αποτρέψει τον εφησυχασμό των πολιτών και την ενδεχόμενη αποχή τους από την

εκλογική διαδικασία (5.2.12). Επιπλέον τους παρουσιάζει τις συνέπειες από μία πιθανή επικράτηση των αντιπάλων του και τα οφέλη από την εκλογική νίκη της Νέας Δημοκρατίας μέσα από την εικόνα της πατρίδας ως πλοίου που ταξιδεύει και ως οικοδομήματος (5.2.13).

Παράθεμα 5.2.12:

- «*Βλέπω ανάμεσά μας τόσους παλιούς φίλους, παλιούς **αγωνιστές** της παράταξης, με τους οποίους δώσαμε μαζί τόσες πολλές **μάχες***»
- «*Πάμε λοιπόν μαζί **να βάλουμε το τρίποντο** της μεγάλης νίκης*»
- «*Το **σκορ του πρώτου αγώνα** μας δίνει χαρά και ικανοποίηση αλλά δε μετράει στην **κάλη της 25 Ιουνίου***»

Παράθεμα 5.2.13:

- «*Πορευτήκαμε αυτά τα 4 χρόνια έχοντας **κυβερνήτη και πλήρωμα στο εθνικό σκάφος** που έδειξαν ότι μπορούν να **δαμάζουν μεγάλες τρικυμίες** όπως αυτές που περάσαμε και ξεπεράσαμε όλες και όλοι μαζί*».
- «*Συνεχίζουμε να **χτίζουμε τη νέα Ελλάδα** τολμηρά, σταθερά μόνο μπροστά. Η Ελλάδα που χτίζουμε **απέκτησε πια γερά θεμέλια**, έχει **έτοιμους τους πρώτους ορόφους**, **πρέπει τώρα να ολοκληρώσουμε το οικοδόμημα***».

Εκτός από τη συγκρότηση της ταυτότητας του πολιτικού αρχηγού, σημαντική είναι και η ενίσχυση της αίσθησης του «ανήκειν» στην ίδια ομάδα, μέσα από τις αφηγήσεις προσωπικών εμπειριών και βιωμάτων, οι οποίες αναδεικνύουν μηνύες που μοιράζεται με τους πολιτικούς συντρόφους και τους συμπολίτες του (5.2.14) (Duranti, 2006). Η αναφορά στους προγόνους του φαίνεται να έχει διττό στόχο, αφενός παρουσιάζει την ενασχόλησή του με την πολιτική ως τη φυσική κατάληξη της πορείας ενός ανθρώπου που έχει ανδρωθεί σε ένα πολιτικό περιβάλλον, αφετέρου αντικρούει τις κατηγορίες των πολιτικών αντιπάλων του για οικογενειοκρατία, τονίζοντας ότι η παρουσία της οικογένειάς του στον πολιτικό στίβο δεν υπήρξε προνόμιο αλλά συνέπεια της επιθυμίας για προσφορά στην πατρίδα (5.2.15). Δεν λείπουν βέβαια και οι αφηγήσεις πρόσφατων γεγονότων που αποτελούν τρόπο

επίθεσης σε αήθεις πρακτικές των πολιτικών αντιπάλων, όπως τα fake news του ΣΥΡΙΖΑ, που διέσυραν τη χώρα και επιβεβαίωσαν τον πολιτικό τυχοδιωκτισμό της συγκεκριμένης παράταξης (5.2.16).

Παράθεμα 5.2.14:

- «Φίλες και φίλοι είμαστε και πάλι στο Σύνταγμα, το χώρο που φιλοξένησε την πρώτη συγκέντρωση της παράταξής μας από τον ιδρυτή της τον Κωνσταντίνο Καραμανλή. Αλλά, αλλά και στον τόπο όπου νεαρός ακόμα θυμάμαι να μιλάει σε εκατοντάδες χιλιάδες Αθηναίους ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης».
- «Τελικά είχαμε δίκιο που αποφασίσαμε να κάνουμε εδώ τη συγκέντρωσή μας, σε αυτό το δοξασμένο στάδιο της Θεσσαλονίκης, εγώ μεγάλωσα με το Νίκο Γκόλη και την ανάσταση του ελληνικού μπάσκετ, έτσι ξεκινάμε σήμερα και τη νέα πορεία για την Ελλάδα του 2030».

Παράθεμα 5.2.15:

- «Δε θα μπορούσα λοιπόν να αρχίσω εγώ αυτήν την πορεία από άλλον τόπο. Αλλά αυτό είμαι σίγουρος ότι θα ήθελε και ο Κ. Μητσοτάκης αλλά και η Μαρίκα Μητσοτάκη που πιστέψτε με τους νιώθω σήμερα ανάμεσά μας, να εμπνέουν τον αγώνα μας με το ίδιο πάντα πάθος για την Κρήτη και την Ελλάδα μας».
- «Ήταν μια υποχρέωση την οποία ανέλαβα στη μνήμη της μητέρας μου της Μαρίκας της Μητσοτάκη, η οποία τόσο αγώνα έδωσε για να αντιμετωπίζουμε επιτέλους τα άτομα με αναπηρία ως ισότιμους πολίτες και όχι ως πολίτες ενός κατώτερου Θεού».

Παράθεμα 5.2.16:

- «Δεν ξεχνώ τις δύσκολες μέρες που περάσαμε τον περασμένο Αύγουστο, όταν ξαφνικά κατακλείστηκαν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης από την ιστορία της μικρής Μαρίας. Τη θυμάστε τη μικρή Μαρία, η οποία υποτίθεται πέθανε, τη δάγκωσε λέει ένας σκορπιός. Και να το

μαστίγωμα από τον κύριο Τσίπρα και από τα διάφορα αριστερόστροφα μέσα ενημέρωσης, που δε σέβεστε τα δικαιώματα των προσφύγων και τι απεδείχθη; ότι η μικρή Μαρία για να δανειστώ μια έκφραση του κύριου Κουτσούμπα ήταν μια μούφα, ήταν ένα ψέμα και δεν τόλμησαν καν να ζητήσουν συγγνώμη που διέσυραν τη χώρα στο εξωτερικό».

Βασικό πλεονέκτημα κάθε ομιλητή είναι η διαμοιρασμένη κοινωνική και πολιτική γνώση ανάμεσα στα μέλη της ομάδας, που του δίνει τη δυνατότητα να μεταφέρει περισσότερες πληροφορίες από αυτές που φαινομενικά μεταδίδει το μήνυμά του. Τον στόχο αυτό εκπληρώνουν τα *πολιτικά υπονοήματα* (van Dijk, 2005), καθώς δίνουν στον Κ. Μητσοτάκη τη δυνατότητα να αναμετρηθεί ως πολιτική προσωπικότητα με τον αντίπαλό του και να ασκήσει κριτική στις πολιτικές πρακτικές των αντιπάλων του, καθώς σε αντίθεση με τον ίδιο, που επιδιώκει την πολιτική συναίνεση και κοινωνική ευημερία, εκείνοι παραπλανούν τον λαό και υπονομεύουν την ασφάλειά του. Στον Πίνακα (2) παρουσιάζονται βασικά *πολιτικά υπονοήματα* από τις ομιλίες του Κ. Μητσοτάκη και η πολιτική και κοινωνική γνώση που υποθέτει ότι κατέχουν οι ακροατές του ώστε να αποσαφηνίσουν το μεταφερόμενο μήνυμα.

<p><i>1. Ήθελα πολύ να κλείσουμε αυτήν την προεκλογική περίοδο εδώ στο Σύνταγμα, πιστεύω ότι είναι σύμβολο ενός κύκλου που κλείνει. Η πλατεία δεν χωρίζεται πια σε πάνω και κάτω, είναι ξανά μία, μοναδική, ελεύθερη και δημοκρατική.</i></p> <p><i>2. Είναι η ίδια η ιστορία της Αθήνας που απαντά και στους νεόκοπους πολιτικούς εμπόρους της θρησκείας και της πατρίδας, το ξαναλέω λοιπόν αρκετά με τους ντεμέκ πιστούς και τους ντεμέκ πατριώτες.... Με φωνές που θέλουν να μετατρέψουν τα ευρώ σας σε Δήμητρες και τις καταθέσεις</i></p>	<p><i>1. Το 2011 πραγματοποιούνται στην πλατεία Συντάγματος διαδηλώσεις από το «Κίνημα των Αγανακτισμένων». Αν και βασικό γνώρισμα των κινητοποιήσεων ήταν η απουσία επιμέρους κομματικών ταυτοτήτων, τα ΜΜΕ κάνουν λόγο για την «Άνω Πλατεία» Συντάγματος, όπου διαδηλώνουν όσοι ανήκουν στη Δεξιά, και την «Κάτω Πλατεία», όπου κινητοποιούνται αυτοί που ανήκουν στην αριστερά.</i></p> <p><i>2. Αναφέρεται στο συντηρητικό ελληνικό κόμμα Νίκη που δίνει έμφαση στις ορθόδοξες χριστιανικές παραδόσεις, στον Κ. Βελόπουλο, πρόεδρο της «Ελληνικής Λύσης», που έχει δεχθεί κριτική για την τηλεπώληση προϊόντων όπως χειρόγραφες επιστολές του Χριστού αλλά και στο σχέδιο «Δήμητρα» του γραμματέα του κόμματος ΜέΡΑ25</i></p>
---	---

σε χαρτοπόλεμο.	Γιάνη Βαρουφάκη.
3. Πριν από 4 χρόνια κάποιοι μας έλεγαν ότι η θάλασσα δεν έχει σύνορα και έτσι παραπάνω από ένα εκατομμύριο μετανάστες όργωναν τον τόπο. Όμως εκείνη η χώρα ξέφραγο αμπέλι δεν υπάρχει πια.	3. Ο Α. Τσίπρας, κατά τη διάρκεια συνέντευξης Τύπου στην 80η ΔΕΘ, δήλωσε: «.....μας έκαναν κριτική ότι δήθεν ανοίξαμε τα σύνορα. Ποια σύνορα; Έχει σύνορα η θάλασσα και δεν το ξέραμε»;

Πίνακας 2: Πολιτικά υπονοήματα στις προεκλογικές ομιλίες του Κ. Μητσοτάκη

Την προσπάθεια του πολιτικού αρχηγού να συγκροτήσει έναν κοινό τρόπο αντίληψης της πραγματικότητας με το ακροατήριο και να ενισχύσει τη συλλογική τους ταυτότητα εξυπηρετεί, όπως έχουμε προαναφέρει, και η διακειμενικότητα (Chouliaraki & Fairclough, 1999). Ο Κ. Μητσοτάκης παραθέτει αποφθέγματα σπουδαίων μορφών της λογοτεχνίας ώστε, επικαλούμενος την αυθεντία τους, να ασκήσει κριτική στους αντιπάλους του και στίχους τραγουδιών για να οικοδομήσει την αντίθεση ανάμεσα στην πολιτική του ψεύδους των «άλλων» και τη δική τους που είναι εγγύηση προόδου και προκοπής (5.2.17). (Becker, 1994· Hodges, 2015· Mannheim & Tedlock, 1995).

Παράθεμα 5.2.17:

- «Ο Νίκος Καζαντζάκης έγραφε το ψέμα είναι ανανδρία, γι' αυτό και είμαι εδώ όχι για υποσχέσεις αλλά για λόγια λίγα και καλά που αποτυπώνονται σε πράξεις».
- «Ακούστε εσείς οι νεότεροι να μαθαίνετε ένα τραγούδι που έγραψε ο Σαββόπουλος το 1972: «Άγγελος εξάγγελος τα νέα που μας έφερε ήταν όλα μια ψευτιά μ' ακούγονταν ευχάριστα στο αυτί μας, γιατί έμοιαζε με αλήθεια η κάθε του ψευτιά και ακούγοντάς τον ησύχαζε η ψυχή μας». Αυτά είχε τραγουδήσει ο Διονύσης, λες και τα έγραφε για τον Τσίπρα πριν γεννηθεί».
- «Γι' αυτό τους απαντούν και πάλι οι στίχοι του αυτοί που ταιριάζουν σε μας: «Μέρες καλύτερες θα 'ρθουν, το λέει το ένστικτό μου, αυτό το κάτι

μέσα μου το εντελώς δικό μου. Χαράζουνε τα πρόσωπα, τα βλέμματα γλυκαίνουν, γιατί ταλαιπωρήθηκαν και τώρα το μαθαίνουν».

Στα πλαίσια αυτού που ο Fairclough (1992) αποκαλεί καταφανή διακειμενικότητα παραθέτει τις δηλώσεις των πολιτικών αντιπάλων του για να αποδομήσει την προεκλογική τους επιχειρηματολογία και σχολιάζει τις αφίσες της πολιτικής καμπάνιας του ΣΥΡΙΖΑ, που αποκαλύπτουν την υποκρισία και την ασυνέπειά του (5.2.18).

Παράθεμα 5.2.18:

- *«Να το ομολογεί χθες ο κύριος Κατρούγκαλος, τι μας είπε, ότι θέλει ο ΣΥΡΙΖΑ να επαναφέρει το νόμο του για το ασφαλιστικό με πρώτο βήμα την αύξηση 20% των κρατήσεων στους ελεύθερους επαγγελματίες».*
- *«Έβλεπα και πάλι τώρα τις αφίσες Δικαιοσύνη Παντού, μια δικαιοσύνη που υποτιμά τη νοημοσύνη όταν έχει δίπλα του τον καταδικασμένο 13-0 στο ειδικό δικαστήριο κ. Παππά».*

Ενδιαφέρον ωστόσο προκαλεί η παράθεση, μέσω του μεταφερόμενου λόγου (Bakhtin, 1986· Γιαλαμούκη, 2008), των προσωπικών του συνομιλιών με απλούς πολίτες, οι οποίοι βιώνοντας καθημερινά την ελληνική πραγματικότητα γίνονται αδιάψευστοι μάρτυρες της προόδου που έχει επιφέρει η κυβερνητική πολιτική (5.2.19), της τοξικότητας που χαρακτηρίζει την προεκλογική εκστρατεία του ΣΥΡΙΖΑ (5.2.20) και της ανάγκης για ορθές πολιτικές επιλογές μπροστά στην κάλπη (5.2.21).

Παράθεμα 5.2.19:

- *«Ρωτούσα σήμερα καθώς προσγειωνόμουν στο Ηράκλειο τον αερολιμενάρχη, μου είπε πρώτο δεκαπενθήμερο του Μαΐου αύξηση 15% σε σχέση με το 2022, το οποίο ήταν ήδη ψηλότερο σε σχέση με το 2019».*

Παράθεμα 5.2.20:

- *«Πάω σε περιοδείες, πολλοί μου λένε, πρόεδρε, βλέπουμε αυτά που μας δείχνει ο Τσίπρας και μας πιάνει η καρδιά μας. Δεν είναι αυτή η σημερινή πραγματικότητα, όλα μαύρα τα έχει βάψει, μέχρι και τις αγκινάρες μαύρες τις είχε».*

Παράθεμα 5.2.21:

- *«Γι' αυτό και νομίζω ισχύει απόλυτα η μαντινάδα που μου είπε ένας φίλος, λίγο πριν ανέβω στο βήμα: «Απ' την πατρίδα μου ζητώ τα αστεία να αφήσει, την Κυριακή που έρχεται σωστά για να ψηφίσει».*

Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι γλωσσικές εκφορές κάθε ομιλητή αποτελούν ταυτόχρονα λεκτικές πράξεις που εξυπηρετούν συγκεκριμένους στόχους (Austin, 1962· Searle, 1979), αξιολογούμε τον προσλεκτικό στόχο των ερωτήσεων που απευθύνει ο Κ. Μητσοτάκης στο ακροατήριό του. Κατευθυντήριες πράξεις ερώτησης, που όμως έχουν την προσλεκτική ισχύ απόφασης, χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν τη βεβαιότητα του πρώην πρωθυπουργού για την επιτυχία του κυβερνητικού έργου αλλά και την ανάληψη της ευθύνης για τυχόν παραλείψεις και λάθη (5.2.22). Οι ερωτήσεις στο (5.2.23) περιγράφουν την απόσταση ανάμεσα στην εκπαιδευτική πραγματικότητα της Αμερικής και της Ελλάδας, αποκαλύπτοντας την πολιτική υποκρισία των στελεχών του ΣΥΡΙΖΑ. Με ερωτήσεις που κατευθύνουν τους ακροατές σε συγκεκριμένες αποφάσεις διατυπώνεται και το λεγόμενο «δίλημμα» της κάλπης (5.2.24). Η αυθαίρετη ωστόσο οργάνωση των προτεινόμενων επιλογών σε αντιθετικές κατηγορίες, δίνει την ψευδαίσθηση της επιλογής, καθώς είναι απίθανο κάποιος να επιλέξει το σκέλος του ζεύγους των αντιθετικών εννοιών που φέρει το αρνητικό πρόσημο (Δεληγκιαούρη, 2012: 85· Φραγκουδάκη, 1987: 173).

Παράθεμα 5.2.22:

- *Το ερώτημα λοιπόν είναι: Τα κάναμε όλα αυτά; Η απάντηση είναι ναι τα κάναμε.*

- Έγιναν συνεπώς όλα τέλεια αυτά τα 4 χρόνια; Όχι θα απαντήσω πρώτος εγώ.

Παράθεμα 5.2.23:

- «Και αναρωτιέμαι, αναρωτιέμαι στο Harvard έχουν βαριοπούλες; Στο Harvard έχουν μολότωφ; Η πανεπιστημιακή αστυνομία είναι καλή στην Αμερική αλλά κακή στο πανεπιστήμιο της Πάτρας; Και αφού ο ίδιος, προσέξτε την υποκρισία, διδάσκει σε ιδιωτικό πανεπιστήμιο γιατί το αρνείται εδώ πέρα στην Ελλάδα»;

Παράθεμα 5.2.24:

- «Τότε καλούμαστε να απαντήσουμε σε κάποια απλά ερωτήματα: Βαδίζουμε μπροστά ή γυρίζουμε πίσω; Θέλουμε αποτέλεσμα ή επιστροφή στα ψέματα; Θέλουμε το χτες με φόρους και περικοπές ή θέλουμε το αύριο με καλύτερες αμοιβές; Θέλουμε κυβέρνηση που θα νικά στις τρικομίες ή κάποιον που θα ναυαγεί στις δυσκολίες; Θέλουμε πατρίδα απελπισμένη ή πατρίδα θωρακισμένη; Θέλουμε τελικά ηγέτη με φωνή στο εξωτερικό ή άφωνο επισκέπτη με το μυαλό στο εσωτερικό; Με άλλα λόγια και πολύ απλά θέλουμε ΝΔ με πρωθυπουργό Μητσοτάκη ή θέλουμε ΣΥΡΙΖΑ με πρωθυπουργό Τσίπρα»;

Με έναν λόγο που ισορροπεί ανάμεσα στον αυθορμητισμό, την οικειότητα και την προσωπική εμπλοκή από τη μία και τη ρητορική δεινότητα μίας ηγετικής πολιτικής φυσιογνωμίας από την άλλη, ο Κ. Μητσοτάκης επιχειρεί τη λεπτομερή αντιπαράθεση του πολιτικού ήθους, της ευπρέπειας και συνέπειας της παράταξής του, με τις αήθεις πρακτικές και την υποσχესιολογία των αντιπάλων του. Ωστόσο οι γλωσσικές του επιλογές στο (5.2.25) δεν φαίνεται να αποσκοπούν μόνο στη συγκρότηση της ταυτότητας του ως πολιτικού αρχηγού της ΝΔ, μέσα από την αισθητική του αντιπαράθεση με τους αρχηγούς των κομμάτων της αντιπολίτευσης. Στόχος του μάλλον είναι να ενεργοποιήσει υφιστάμενες πολιτικές γνώσεις και

ιδεολογίες, ώστε να συγκροτήσει κοινωνικές δράσεις και συσχετισμούς στη σύγχρονη πολιτική πραγματικότητα. Μοιάζει λοιπόν να οικειοποιείται την πολιτική παράδοση του «Ριζοσπαστικού Φιλελευθερισμού», την οποία πρέσβευε ο ιδρυτής της παράταξης Κωνσταντίνος Καραμανλής,¹⁴ και να την αναπλαισιώνει στο πολιτικό παρόν ως «Κοινωνικό Φιλελευθερισμό».

Παράθεμα 5.2.25:

- «Αυτή η ανοιχτή προοδευτική παράταξη **εκπροσωπεί πλέον όλα τα κοινωνικά στρώματα, εκπροσωπεί πλέον όλες τις ηλικίες σε μια νέα πραγματικότητα**».
- «Φανερώνοντας έτσι τον **βαθιά λαϊκό, τον βαθιά κοινωνικό χαρακτήρα του κόμματός μας**»
- «Εμείς είμαστε η μεγάλη λαϊκή παράταξη του Κωνσταντίνου Καραμανλή και ξέρουμε ότι **δεν γίνεται δυναμική οικονομία χωρίς συνεκτική κοινωνία**».
- «Είμαστε η παράταξη των Ελληνίδων και των Ελλήνων που **δίχως κομματικές παρωπίδες θέλουμε να χτίσουμε ένα καλύτερο αύριο για όλους μακριά από ιδεολογικούς διαχωρισμούς του χτες που ξεθώριασαν, πιστοί στην ιδρυτική διακήρυξη του Κωνσταντίνου Καραμανλή, έξω από τα πολιτικά στεγανά που σκούριασαν**».

¹⁴ Τον Μάιο του 1979 έγινε το πρώτο συνέδριο της ΝΔ όπου εγκρίθηκαν ομόφωνα οι ιδεολογικές αρχές της, τις οποίες εισηγήθηκε ο Κ. Καραμανλής. Στην ομιλία του, ο Κ. Καραμανλής ορίζει από την αρχή το ιδεολογικό πλαίσιο του κόμματος: « Η Νέα Δημοκρατία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός, που εβρίσκεται μεταξύ του παραδοσιακού φιλελευθερισμού και του δημοκρατικού σοσιαλισμού». Η ιδεολογική πλατφόρμα του Ριζοσπαστικού Φιλελευθερισμού αποτυπώνεται στα αποσπάσματα της ομιλίας του Κ. Καραμανλή που ακολουθούν: «Η ΝΔ πιστεύει στην ιδέα του έθνους. [...] Καταδικάζει κάθε μορφή επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις άλλων χωρών. Και είναι ανεπιφύλακτα υπέρ της συμμετοχής της Ελλάδος στους διεθνείς οργανισμούς, που έχουν αποστολή την κατοχύρωση της ειρήνης. [...] Πιστεύει ότι η δημοκρατία δεν μπορεί να εδραιωθεί και να λειτουργήσει ομαλά και αποδοτικά χωρίς κοινωνική δικαιοσύνη. [...] Πιστεύει όμως παράλληλα ότι η οικονομική ελευθερία δεν μπορεί να είναι απεριόριστη. Πρέπει να συνδυάζει το ατομικό με το κοινωνικό συμφέρον.[...] Γι' αυτό η ΝΔ πρεσβεύει ότι το κράτος οφείλει παρεμβαίνον να εκπροσωπεί τις οικονομικές και κοινωνικές αντιθέσεις. (Νέα Δημοκρατία, 1979, Πρώτο συνέδριο: πρακτικά. Χαλκιδική, 5-7 Μαΐου 1979, έκδοση ΝΔ).

Ο ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός του Κων/νου Καραμανλή αποτέλεσε το ιδεολογικό κάλυμμα μίας πολιτικής που επεδίωκε τον ενισχυμένο ρυθμιστικό ρόλο του Κράτους ως μέσου για την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική αλληλεγγύη. Το πολιτικό άνοιγμα όμως του Κ. Μητσοτάκη προς τους απογοητευμένους ψηφοφόρους των κομμάτων της αντιπολίτευσης συνεπάγεται την προσπάθειά του να διεκδικήσει μία θέση στο χώρο του Κέντρου και μία τέτοια επιδίωξη δεν μπορεί να χαρακτηριστεί «ριζοσπαστική». Ως όρος ο *Ριζοσπαστισμός* χαρακτηρίζει ιδεολογίες και κομματικούς σχηματισμούς που απέχουν από το πολιτικό *Κέντρο* προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση (Καζάκος, 2001· Τζεργιάς, 2007)· όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Παραράς (2024) «*Ριζοσπαστικό Κέντρο δεν μπορεί να υπάρξει*».

Ο *Ριζοσπαστικός Φιλελευθερισμός* στο παρόν θα ισοδυναμούσε με τη λήψη ακραίων φιλελεύθερων μέτρων που δεν θα εξυπηρετούσαν τον πολιτικό προγραμματισμό του Κ. Μητσοτάκη. Αντίθετα ο «*Κοινωνικός Φιλελευθερισμός*» που στηρίζεται στη θέση ότι «*καλύτερο κράτος*» δεν είναι απαραίτητα το «*λιγότερο κράτος*» (Παραράς, 2024), δικαιολογεί πολιτικές πρακτικές της προηγούμενης τετραετίας, όπως η επιβολή από την κυβέρνηση καθολικού lockdown για την αντιμετώπιση της πανδημίας, και επικαιροποιεί την πολιτική παράδοση της παράταξης ώστε αυτή να μείνει πιστή στην ιδεολογία της ιδρυτικής της ταυτότητας.

Με λίγα λόγια ο *Κοινωνικός Φιλελευθερισμός* δημιουργεί τις προϋποθέσεις ώστε ο Κ. Μητσοτάκης να αξιοποιήσει την ιδιωτική πρωτοβουλία ως μοχλό ανάπτυξης της ελεύθερης οικονομίας αλλά να παρουσιάζει ταυτόχρονα αναγκαία τη ρυθμιστική παρέμβαση του κράτους στην οικονομία, με σκοπό τον μετριασμό της κοινωνικής ανισότητας. Καθιστά θεμελιώδες δημοκρατικό δικαίωμα των πολιτών την ισότιμη πρόσβαση σε μία σύγχρονη και δημόσια παιδεία αλλά δεν αποκλείει την ίδρυση ιδιωτικών κέντρων που θα παρέχουν αξιόπιστη εκπαίδευση. Κυρίως όμως αποτελεί την προϋπόθεση ώστε η πρόσκληση του Κ. Μητσοτάκη προς τους πολίτες από όλο το φάσμα του πολιτικού χώρου να θεωρηθεί ως μία προσπάθεια πολιτικής συναίνεσης και διεύρυνσης της δημοκρατίας, σύμφωνα με τις ιδεολογικές αρχές της παράταξης.

5.3. Αλέξης Τσίπρας-ΣΥΡΙΖΑ

Στις προεκλογικές ομιλίες του Α. Τσίπρα εντοπίζουμε τέσσερα βασικά θεματικά κέντρα: την παρουσίαση του πολιτικού προγράμματος της παράταξής του, το οποίο αποκαλεί «Συμβόλαιο Αλλαγής», την αντιπαραβολή του κυβερνητικού έργου του ΣΥΡΙΖΑ (2015-2019) με αυτό της Νέας Δημοκρατίας (2019-2023), την αντιπαράθεσή του με τον Κ. Μητσοτάκη σε επίπεδο πολιτικής ενσυναίσθησης και τον προβληματισμό του για το διακύβευμα της κάλπης. Αντικείμενο ανάλυσης αποτελούν οι παρακάτω ομιλίες:

- Θεσσαλονίκη 23/5/2023. διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=GCmAUjka-yo>
- Σύνταγμα 22/6/2023, διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=6wk3QZMVjhU>
- Χανιά 25/4/2023, διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=IVow35crwNE>
- Πάτρα 19/5/2023, διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=-6JUFmEmlZk>
- Ηράκλειο 17/5/2023, διαθέσιμο στο https://www.youtube.com/watch?v=4-OnYrGl_RY
- Λαμία 8/5/2023, διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=iLYaEbRGAgE>

Κεντρικοί άξονες του «Συμβολαίου Αλλαγής» είναι η «αύξηση μισθών, μείωση τιμών, ρύθμιση χρεών και ένα κράτος δίκαιο και αποτελεσματικό», με καθέναν από αυτούς τους άξονες να αποτελεί απάντηση στην κυβερνητική πολιτική της ΝΔ στους αντίστοιχους τομείς. Με μία σειρά από επαναλήψεις (5.3.1) ο Α. Τσίπρας προβάλλει το πολιτικό πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ ως την απάντηση στις αντιλαϊκές πρακτικές της ΝΔ και ως την εγγύηση για μία πολιτική κοινωνικής ευαισθησίας, ισότητας και δικαιοσύνης.

Παράθεμα 5.3.1:

- «Ε λοιπόν αυτό **θα τελειώσει** με εμάς. **Θα τελειώσει** αυτή η αναδιανομή η άνιση του πλούτου, **θα τελειώσει** η αισχροκέρδεια, **θα τελειώσουν** τα μεγάλα υπερκέρδη».
- «Το δικό μας όραμα είναι αυτό **μιας χώρας και μιας κοινωνίας** δημοκρατίας και δικαιοσύνης, **μιας χώρας και μιας κοινωνίας** με λιγότερες ανισότητες, **μιας χώρας και μιας οικονομίας** όπου ο παραγόμενος πλούτος θα αυξάνεται και θα μοιράζεται δίκαια και ισότιμα μεταξύ των πολιτών, **μιας χώρας και μιας κοινωνίας** με ισχυρούς θεσμούς, εμπεδωμένη δημοκρατία, ισχυρό κοινωνικό κράτος».

Την επανάληψη αξιοποιεί και για να στηλιτεύσει την πολιτική μιας κυβέρνησης που αρνήθηκε να αναλάβει τις ευθύνες της, παραβίασε κάθε έννοια πολιτικής νομιμότητας με οικονομικά σκάνδαλα και καθεστωτικές πρακτικές και μετέτρεψε το πολλά υποσχόμενο «επιτελικό κράτος» του Κ. Μητσοτάκη σε ένα παρακράτος διαφθοράς και χειραγώγησης (5.3.2). Συναισθηματικό και αξιολογικό φορτίο στην άσκηση κριτικής προσδίδουν και οι νεολογισμοί (5.3.3), που περιγράφουν πρακτικές και συμπεριφορές της απερχόμενης κυβέρνησης (Konopelkina, 2016 & Solovyova, 2015).

Παράθεμα 5.3.2:

- «Σε κάθε κρίσιμη στιγμή επικαλείτο την άγνοια, για τα πάντα την άγνοια. **Δεν ήξερε τίποτα** για τις υποκλοπές που γινόταν στο διπλανό γραφείο από τον ανιψιό του. **Δεν ήξερε** τι έκανε ο Πάτσης που είχε στην κοινοβουλευτική του ομάδα. **Δεν ήξερε** για το πάρτι των απευθείας αναθέσεων. **Δεν ήξερε** για την κατάσταση στην οποία είχε αφήσει ο κύριος Καραμανλής τους σιδηρόδρομους. **Δεν ήξερε** επίσης ότι οι συμπολίτες μας που διασωληνώθηκαν έξω από τις μονάδες εντατικής θεραπείας δεν είχαν καμία ελπίδα να επιβιώσουν».

- «**Ως εδώ. Ως εδώ με τη διαφθορά, ως εδώ με την ακρίβεια, ως εδώ με την ανασφάλεια, ως εδώ με την οικογενειοκρατία, ως εδώ με τη γενικευμένη αδικία, ως εδώ με τους μισθούς που εξανεμίζονται στο πρώτο δεκαπενθήμερο του μήνα.**».

Παράθεμα 5.3.3:

- «Εμείς δεν επικοινωνούμε με **τα ΜΜΕ τα πετσωμένα**».
- «Είναι ο **τραμπισμός** προσωποποιημένος, να λέγεται το μεγαλύτερο ψέμα ως δήθεν η αλήθεια».
- «Προτιμήσατε να τα μοιραστείτε μεταξύ σας, **οι γαλάζιες ακρίδες** και οι σπόνσορές σας».
- «Να μοιράζει παχυλούς μισθούς στα **γαλάζια golden boys**».

Αξιοποιώντας τη διαλογικότητα των κειμένων (Bakhtin, 1986), απαντά στην προεκλογική δήλωση του Κ. Μητσοτάκη, ότι από τη σύγκρουση με τους πολιτικούς του αντιπάλους προτιμάει τη σύγκριση, και προβαίνει σε μία αντιθετική παρουσίαση του κυβερνητικού έργου των δύο παρατάξεων (5.3.4), η οποία τονίζει emphatically την ιδεολογική τους αντιπαράθεση (Carter, 2004).

Παράθεμα 5.3.4:

- Εσείς κύριε Μητσοτάκη,
η παράταξή σας χρεωκοπήσατε
την χώρα, βυθίσατε την οικονομία
στο βάλτο και την κοινωνία
στην απόγνωση,	↔	εμείς βγάλαμε τη χώρα
από την χρεωκοπία,
την απελευθερώσαμε
από τα μνημόνια
και την επιτροπεία,
εσείς αφήσατε τα ταμία άδεια,
να μην μπορούμε να
πληρώσουμε ούτε τις
συντάξεις.	↔	εμείς σας τα παραδώ-
σαμε γεμάτα, με 37 δις
χάρη στο σεβασμό
μας για το τελευταίο

ευρώ του Έλληνα
πολίτη.

Και κυρίως εσείς ↔ εμείς στηρίζαμε
ληηλατήσατε την κοινωνία την κοινωνία.

- Γιατί εμείς δε γεννηθήκαμε ↔ Εμείς μεγαλώσαμε
και δε μεγαλώσαμε ως πρίγκιπες ↔ με την αντίληψη
με την αντίληψη ότι αυτό το κράτος ότι αυτό το κράτος
μας ανήκει και είναι στις δικές έχει έναν μόνο
μας υπηρεσίες. ιδιοκτήτη τον ελληνικό
λαό.

Με τον ίδιο τρόπο παρουσιάζει την ασυνέπεια των προεκλογικών υποσχέσεων της Νέας Δημοκρατίας το 2019 με τις πολιτικές πρακτικές που ακολούθησαν κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησής τους (5.3.5).

Παράθεμα 5.3.5:

- Έλεγαν, θυμάστε το 19, ↔ και τελικά επέβαλαν ένα
για πολλές και ↔ καθεστώς εργασιακής
καλοπληρωμένες ζούγκλας.
δουλειές
- Μας έλεγε ότι η μεσαία τάξη ↔ και τελικά τη βύθισε
θα δει με τη διακυβέρνησή να ζει με τα κουπόνια,
του λαμπρές μέρες. Της έταξε αυτό έκανε.
να την ανεβάσει στα μεγάλα
σαλόνια

Η σημαντικότερη ωστόσο διαφορά των δύο αντιπάλων έγκειται στον τρόπο που αντιλαμβάνονται την ηθική διάσταση της πολιτικής: σε αντίθεση με τον

Παράθεμα 5.3.7:

- «Αυτός ο άνθρωπος είναι ικανός να πει τα πάντα προκειμένου να επιβιώσει. Ακόμα και να ντυθεί ΣΥΡΙΖΑ, να βγάλει τη γραβάτα και να φωνάζει δικαιοσύνη παντού».
- «Αυτός είναι ικανός να δώσει στα Funds ακόμα και την Κνωσό και να σας κάνει έξωση».

Βασική επιλογή του Α. Τσίπρα στην προσπάθειά του να αποδομήσει την εικόνα του αντιπάλου του ως ικανού πολιτικού και εμπνευστή ενός επιτυχημένου κυβερνητικού έργου, είναι η παράθεση των ίδιων των λόγων του Κ. Μητσοτάκη. Στα πλαίσια της διακειμενικότητας (Chouliaraki & Fairclough, 1999) ο Α. Τσίπρας παραθέτει με τη μορφή αναφερόμενου λόγου στιχομυθίες από τις συνεδριάσεις της Βουλής (5.3.8) που αποκαλύπτουν όχι μόνο το μέγεθος της πολιτικής άγνοιας του Κ. Μητσοτάκη, που κόστισε σε ανθρώπινες ζωές και έθεσε σε κίνδυνο το δημοκρατικό πολίτευμα, αλλά και τις μικροπολιτικές τακτικές μίας αλαζονικής κυβέρνησης που απήφησε τις προειδοποιήσεις ολόκληρου του πολιτικού κόσμου και αποδείχτηκε κατώτερη των περιστάσεων.

Παράθεμα 5.3.8:

- «Γιατί όταν πέθαιναν εκτός ΜΕΘ εσείς **μας εγκαλούσατε** στη Βουλή **επειδή υποστηρίζαμε** ότι έξω από τις ΜΕΘ οι συμπολίτες μας που δε διασωληνώνονται πεθαίνουν. Και **μας λέγατε που το ξέρετε; Το ξέρετε;** Ε ναι λοιπόν το ξέραμε αλλά και εσείς το ξέρατε, το ξέρατε διότι είχατε στα συρτάρια σας τις εκθέσεις και ήσασταν υποκριτής γιατί δεν νοιάζεστε».
- «**Προειδοποιούσαμε** τότε στη Βουλή, **προειδοποιούσαν** οι εργαζόμενοι αλλά ο υπουργός των Τεμπών **μας απαντούσε ντροπή σας** που θέτετε ζήτημα ασφάλειας. Και στους σιδηροδρομικούς **απαντούσε** με εξώδικα και απαγορεύσεις».

Παραθέτει επίσης δηλώσεις του Κ. Μητσοτάκη τις οποίες διαβάζει αυτολεξεί, καθώς δεν μαρτυρούν μόνο την έλλειψη ενσυναίσθησης απέναντι στους πολίτες αλλά και την έλλειψη αξιοπρέπειας και εντιμότητας από έναν πολιτικό που αμφισβητεί τις ίδιες τις δηλώσεις του προκειμένου να αποφύγει το πολιτικό κόστος (5.3.9). Στα πλαίσια της διακειμενικότητας αξιοποιούνται και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αφού αναρτημένα σε αυτά βίντεο αποδεικνύουν τις καθεστωτικές τακτικές των συνεργατών του Κ. Μητσοτάκη, που καταφεύγουν στην τρομοκρατία για την εξασφάλιση ψήφων, παραβιάζοντας κάθε έννοια σεβασμού στα ανθρώπινα και εργασιακά δικαιώματα (5.3.10).

Παράθεμα 5.3.9:

- *«Δε δίστασε να πει χθες ότι η μήνυση των συγγενών των θυμάτων του δυστυχήματος στα Τέμπη συνιστά εργαλειοποίηση αυτού του δυστυχήματος. **Μας είπανε σήμερα ότι δεν το 'πε έτσι. Θέλω να σας το ξαναδιαβάσω εδώ λέξη λέξη τι είπε:** «Λυπάμαι που το ζήτημα αυτό εργαλειοποιείται», **είπε,** «με τέτοιον τρόπο λίγες μέρες πριν τις εκλογές και πιστεύω ότι και ο δικαιολογημένος θυμός των συγγενών των θυμάτων δεν δικαιολογεί τέτοιου είδους συμπεριφορές».*

Παράθεμα 5.3.10:

- *«**Είδατε ένα βίντεο πριν από λίγες μέρες, που είδε το φως της δημοσιότητας; Πιστεύω θα το είδατε, με έναν εργοδότη να απειλεί τους εργαζομένους του ότι αν ψηφίσουν ΣΥΡΙΖΑ μπορεί και να τους απολύσει και δίπλα περιχαρή τον υπουργό της Αναπτύξεως.***
- *«**Και έφτασε ο κατήφορος μέχρι το σημείο να στείλει στη Θράκη την κυρία Μπακογιάννη να βγει μπροστά στις κάμερες με θράσος να απειλήσει και να τρομοκρατήσει φτωχούς και φοβισμένους ανθρώπους: αν δεν ψηφίσετε σωστά τούτη τη φορά θα περάσετε 4 δύσκολα χρόνια, αυτό ήταν το μήνυμά της.***

Ζητούμενο ωστόσο είναι να αποδειχθεί ότι δεν είναι μόνο οι πολιτικοί αντίπαλοι του Κ. Μητσοτάκη που διαπιστώνουν την πολιτική υποκρισία και την κοινωνική αναληγσία του, αλλά ότι η έλλειψη του πολιτικού του ήθους αποτελεί κοινή διαπίστωση όλων όσων βιώνουν και αξιολογούν την πολιτική πραγματικότητα. Έτσι πολιτικοί ηγέτες στις επιστολές τους αναγνωρίζουν την προσπάθεια του Κ. Μητσοτάκη να εφαρμόσει συμφωνίες τις οποίες χρέωνε στον ΣΥΡΙΖΑ ως εθνική προδοσία, ενώ απλοί πολίτες αρνούνται να παρασυρθούν από την υποκρισία μιας κρατικοδίαιτης οικογένειας (5.3.11).

Παράθεμα 5.3.11:

- *«Μέχρι και γράμμα ευχαριστίας σας έστειλε πριν 10 μέρες ο Ζόραν Ζάεφ, ότι αγωνίζεστε και σας ευχαρίστησε για αυτό για να μπει η Βόρεια Μακεδονία στην Ευρωπαϊκή Ένωση».*
- *«Τώρα που ερχόμουνα φίλες και φίλοι στο αεροπλάνο ρώτησα έναν Χανιώτη να μου εξηγήσει γιατί διαχρονικά δεν πάνε καλά εκλογικά οι Μητσοτάκηδες στον τόπο τους, στην Κρήτη. Και ξέρετε τι μου απάντησε; Μα εμείς τους ξέρουμε γι' αυτό δεν τους ψηφίζουμε».*

Η διακειμενικότητα τέλος εξυπηρετεί και την προσπάθεια του Α. Τσίπρα να ανταποκριθεί στα αισθητικά πρότυπα των ομιλιών στις προεκλογικές συγκεντρώσεις, που θέλουν τον ομιλητή να οικοδομεί μία σχέση οικειότητας και αμοιβαιότητας εμπειριών και συναισθημάτων (Hodges, 2015). Στίχοι τραγουδιών, μοιάζουν να περιγράφουν την επερχόμενη ήττα της ΝΔ ως λύτρωση από μία ασυνεπή και επικίνδυνη για τον τόπο κυβέρνηση ενώ αναφορές σε μεγάλες λογοτεχνικές μορφές, όπως ο Διονύσιος Σολωμός θυμίζουν τον σκοπό και τον τρόπο άσκησης της ορθής πολιτικής εξουσίας (5.3.12).

Παράθεμα 5.3.12:

- *«Θέλω ξεκινώντας σήμερα την ομιλία μου εδώ απέναντί σας να θυμηθώ ένα παλιό ριζίτικο, το πιο χαρακτηριστικό του τόπου σας, που*

το τραγουδάμε πάντοτε σε όλους τους μεγάλους αγώνες: πότε θα κάνει ξαστεριά. Στις 21 του Μάη θα κάνει ξαστεριά στον τόπο μας».

- «Και για να θυμηθώ τα λόγια ενός ωραίου τραγουδιού που τραγουδά ο συντοπίτης σας ο Γαργανουράκης, τα λόγια και τα χρόνια τα χαμένα. Αυτά τα λόγια και τα χρόνια τα χαμένα ήρθε η ώρα να χρεώσουμε αυτήν την Κυριακή στην κάλπη».
- «Με λογισμό αλλά και με όνειρο θα δώσουμε αυτόν τον αγώνα, τον αγώνα των ιδεών μας, τον αγώνα των αξιών μας, τον αγώνα της αξιοπρέπειας».

Επιδιώκοντας τον αυθορμητισμό και την ψευδαίσθηση της συναισθηματικής εμπλοκής με το κοινό, ώστε να καταστεί ευκολότερος ο επηρεασμός του, ο Α. Τσίπρας απομακρύνεται με ποικίλους τρόπους από το επίσημο ύφος του θεσμικού πολιτικού λόγου και υιοθετεί υφολογικές επιλογές που απηχούν δομές της καθημερινής επικοινωνίας (Alvarez Caccamo & Prego Vazquez, 2003· Μπακάκου Ορφανού, 2008· Tsakona, 2009). Πλάι σε λόγιες λέξεις και σχήματα λόγου που εντυπωσιάζουν και προκαλούν την προσοχή των ακροατών με τη ρυθμικότητα που προσδίδουν στη ροή του λόγου (5.3.13), συναντούμε στοιχεία από γεωγραφικές διαλέκτους, λαϊκές λέξεις και εκφράσεις (5.3.14) αλλά και λογοπαίγνια (5.3.15) που ευνοούν την ανάπτυξη της συλλογικότητας μέσω της προφορικοποίησης του πολιτικού λόγου (Elspass, 2002· Norrick, 1985· Tsakona, 2009, 2012).

Παράθεμα 5.3.13:

- *«Εμείς στηρίζαμε την κοινωνία και την παραδώσαμε όρθια εν μέσω θυέλλης».*
- *«Εσείς **βυσσοδομήσατε** εναντίον μιας συμφωνίας που ξέρατε ότι είναι επωφελής για την χώρα».*
- *«Την Κυριακή **ψηφίζουμε με απλή αναλογική** αλλά αυτό δε σημαίνει ότι **δε ψηφίζουμε και με απλή λογική**».*

Παράθεμα 5.3.14:

- «Να ξέρει ο κάθε **σύντεκνος** όταν ψηφίζει ΣΥΡΙΖΑ τι ακριβώς θα συμβεί».
- «Όπως το λέτε εσείς εδώ στην Κρήτη, **δεν νταγιαντούμε άλλο** με αυτήν την κυβέρνηση».
- «Είναι μία απάτη, **αέρας κοπανιστός** οι προεκλογικές εξαγγελίες του κύριου Μητσοτάκη».
- «Τι θέλει να πει όμως λέγοντας το αυτό ιδίως στις νέες και στους νέους; **Καθίστε στα αυγά σας** θέλει να πει».
- «Ο ίδιος βέβαια, **σαν το διάολο το λιβάνι**, αποφεύγει μια απευθείας σύγκριση, σε μια τηλεοπτική αναμέτρηση οι δυο μας».

Παράθεμα 5.3.15:

- «Ο πατέρας Μητσοτάκης το 90 -93 έταζε φτηνά αυτοκίνητα. Είχε βγει ένα ωραίο σύνθημα **καλύτερα παπάκι παρά τον Μητσοτάκη**. Σήμερα έχουμε πέσει πιο χαμηλά. Αντί για αυτοκίνητα φθηνά τους τάζει ένα 150αρι. Να πάνε να ανοίξουν ένα ακριβό μπουκάλι ούισκι σε κάποιο κέντρο της παραλιακής. **Καλύτερα σφηνάκι παρά τον Μητσοτάκη** η απάντηση των νέων στην κάλη»
- **Pass παντού αλλά πουθενά δεν πας...** Ήρθε η ώρα να πούμε και στον κ. Μητσοτάκη ένα **pass: Ήρθε η ώρα σπίτι σου να πας**».

Σημαντική στη συγκρότηση των συλλογικών κυρίως ταυτοτήτων είναι και η συμβολή των γλωσσικών πράξεων με τις οποίες ο Α. Τσίπρας αποκαλύπτει τις προθέσεις του απέναντι στους ακροατές του (Κανακης, 2007). Με προσλεκτικό στόχο την απόφαση οι ερωτήσεις στο (5.3.16) περιγράφουν τις ιδιοτελείς, αντιλαϊκές και καθεστωτικές τακτικές της διακυβέρνησης της ΝΔ που θα συνεχίσουν να αποτελούν την πολιτική πραγματικότητα των Ελλήνων σε μία ενδεχόμενη εκλογική της επικράτηση. Με τον ίδιο προσλεκτικό στόχο οι ερωτήσεις και οι απαντήσεις στο (5.3.17) ισοδυναμούν με τις προκείμενες προτάσεις ενός συλλογισμού που καταλήγει στη λογική αναγκαιότητα για μία αδιαφιλονίκητη επικράτηση του ΣΥΡΙΖΑ στις εκλογές. Η κατευθυντική γλωσσική πράξη στο (5.3.18) προτρέπει στην εθελοντική

παροχής βοήθειας προς τον Κ. Μητσοτάκη αλλά στόχο έχει να στηλιτεύσει τις παράνομες πολιτικές πρακτικές του που υπονόμωσαν τους δημοκρατικούς θεσμούς. Τις ίδιες πρακτικές περιγράφουν και οι ερωτήσεις στο (5.3.19), παροτρύνοντας τους αποδέκτες να τις απορρίψουν και να μη συμβάλλουν με την ψήφο τους στη συγκάλυψη πολιτικών ενεργειών που απαξιώνουν την ανθρώπινη ζωή και τη δημοκρατία.

Παράθεμα 5.3.16:

- «Θα ζήσουμε άλλα 4 χρόνια κάτω από αυτό το σκληρό όπως αποδείχτηκε καθεστώς Μητσοτάκη, άλλα 4 χρόνια με τη χειρότερη δεξιά της μεταπολίτευσης; Θα ζήσουμε άλλα 4 χρόνια γόνων, επιγόνων, ανιψιών, αυλικών και κολλητών που μοιράζουν και μοιράζονται τα ιμάτια του λαού μας; Άλλα 4 χρόνια που το κράτος, το ρεύμα, η υγεία, η παιδεία ακόμα και το νερό θα ανήκουν ή θα χαρίζονται στην ελίτ των προνομίων της κερδοσκοπίας ή του γαλάζιου κόμματος»;

Παράθεμα 5.3.17:

- «Αναλογιστείτε όμως κάτι: ποια είναι η πιο αυστηρή, η πιο σκληρή, η πιο βαριά ψήφος τιμωρίας για αυτό το καθεστώς που σας συνέθλιψε τα όνειρα; Είναι η ψήφος εκείνη που θα το κάνει να ηττηθεί. Και πώς θα ηττηθεί αυτό το καθεστώς; Αν την Κυριακή θα χάσει ο κύριος Μητσοτάκης. Και πώς την Κυριακή θα χάσει ο κύριος Μητσοτάκης; Αν νικήσει ο ΣΥΡΙΖΑ προοδευτική συμμαχία και με διαφορά».

Παράθεμα 5.3.18:

- «Λέω άμα το ζητήσει να μη φανούμε αγενείς, να στείλουμε βοήθεια, να μαζέψει τα πράγματά του από του Μαξίμου, να μαζέψει και τα καλώδια του predator των υποκλοπών και των παράνομων παρακολουθήσεων».

Παράθεμα 5.3.19:

- «Θέλω λοιπόν να απευθυνθώ στους έντιμους ψηφοφόρους της ΝΔ και να τους ρωτήσω: Είναι αυτή η ΝΔ του ιδρυτή σας, του Κ. Καραμανλή; Σας αξίζει ένας πρωθυπουργός που κρυφακούει και κρυφοκοιτάζει από την κλειδαρότρυπα του predator; Ένας πρωθυπουργός που συλλέγει υλικό για να εκβιάζει τη μισή Ελλάδα»;
- «Είμαι βέβαιος ότι ακόμα και οι παραδοσιακοί ψηφοφόροι της ΝΔ, άνθρωποι με ηθική και συνείδηση θα αναρωτηθούν: ποια απόσταση είναι μεγαλύτερη αυτή που χωρίζει την αριστερά από τη δεξιά ή αυτή που χωρίζει την ανθρωπιά από την αναισθησία»;

Τέλος, στην ενίσχυση της αμοιβαιότητας των συμμετεχόντων στην προεκλογική συγκέντρωση και στη δημιουργία κλίματος συμπόρευσης του ομιλητή με τους ακροατές, συμβάλλουν και τα πολιτικά υπονοήματα (van Dijk, 2005) καθώς απαιτούν την εμπλοκή τους για την αποκωδικοποίησή τους και οδηγούν σε μία κοινή ερμηνεία και αντίληψη της πραγματικότητας. Με τα πολιτικά υπονοήματα (Πίνακας 3) ο Α. Τσίπρας καλεί τους πολίτες να αξιολογήσουν το ήθος και την ποιότητα της προεκλογικής εκστρατείας των κομμάτων και να αντιληφθούν τους λόγους για τους οποίους μόνο ο ΣΥΡΙΖΑ μπορεί να αποτελέσει εγγύηση συνεργασίας όλων των προοδευτικών δυνάμεων και αντίβαρο στην αλαζονεία μιας παντοδύναμης αυτοδύναμης κυβέρνησης του Κ. Μητσοτάκη.

<p><i>1. Μας λένε κάποιοι ότι μηρυκάζουμε συνθήματα του παρελθόντος</i></p>	<p>1. Ο Αλέξης Τσίπρας χρησιμοποιεί συχνά λέξεις και συνθήματα που παραπέμπουν στο ΠΑΣΟΚ της δεκαετίας του '80 και στον Ανδρέα Παπανδρέου. Το «Συμβόλαιο Αλλαγής», όπως αποκαλεί το προεκλογικό πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ, παραπέμπει στις εμβληματικές φράσεις του Α. Παπανδρέου στις εκλογές του 1981 «Εδώ και τώρα Αλλαγή» και «Συμβόλαιο με τον</p>
---	--

<p>2. Η ΝΔ σχεδίασε και υλοποίησε για μία ακόμα φορά μία τοξική στρατηγική, μη διστάζοντας ακόμα να ρίξει στην προεκλογική αρένα ευαίσθητα εθνικά θέματα, όπως αυτό της Θράκης και της μειονότητας.</p> <p>3. Εκείνος λοιπόν που εξισώνει τον ΣΥΡΙΖΑ με τη ΝΔ βοηθάει, το θέλει ή όχι τη ΝΔ. Εκείνοι που επιμένουν στον ανιστόρητο διμέτωπο, βοηθούν το θέλουν ή όχι τη ΝΔ.</p>	<p>λαό».</p> <p>2. Τις παραμονές των εκλογών η ΝΔ κατήγγειλε παρασκηνακές παρεμβάσεις του τουρκικού προξενείου υπέρ των μουσουλμάνων υποψηφίων του ΣΥΡΙΖΑ στη Θράκη.</p> <p>3. Ο Α. Τσίπρας κατηγορεί τον Δ. Κουτσούμπα ότι υπονομεύει τη συσπείρωση των ψηφοφόρων της αριστεράς ταυτίζοντας την πολιτική του ΣΥΡΙΖΑ με αυτή της ΝΔ. Το ίδιο κάνει και ο Ν. Ανδρουλάκης που δεν κατευθύνει την προεκλογική του επίθεση μόνο στη Νέα Δημοκρατία αλλά και στον ΣΥΡΙΖΑ</p>
---	---

Πίνακας 3: Πολιτικά υπονοήματα στις προεκλογικές ομιλίες του Α. Τσίπρα

Πρόθεση του Α. Τσίπρα μέσα από τους προεκλογικούς του λόγους είναι να αναδείξει την ιδεολογική και πολιτική του αντιπαράθεση απέναντι στον Κ. Μητσοτάκη αποδομώντας το αφήγημα του «επιτελικού κράτους» πάνω στο οποίο στηρίχθηκε η προεκλογική του εκστρατεία. Χρειάζεται ωστόσο να αναζητήσουμε τους επικοινωνιακούς στόχους που εξυπηρετούν οι εκφορές λόγου με τις οποίες υπογραμμίζει τη διαφορά ανάμεσα στον ΣΥΡΙΖΑ της τετραετίας 2015-2019 και στον ΣΥΡΙΖΑ του σήμερα (5.3.20), στηλιτεύει τις κατηγορίες σε βάρος της παράταξης για αποξένωση από την κοινωνική της βάση (5.3.21), αλλά και η επιλογή του να καταστήσει, δια στόματος Ανδρέα Παπανδρέου, τη ΝΔ ιδεολογικό και πολιτικό του αντίπαλο (5.3.22).

Παράθεμα 5.3.20:

- «Δοκιμαστήκαμε στα δύσκολα, αντιμετωπίσαμε μία κατάσταση πολιορκίας, κρατήσαμε όρθια την Ελλάδα και σήμερα μπορούμε να κοιτάμε στα μάτια τους Έλληνες πολίτες και να τους λέμε ξέρουμε αλλά τώρα ξέρουμε και μπορούμε. Διότι δε ζητάμε μία δεύτερη ευκαιρία,

ζητάμε την πρώτη ευκαιρία να κυβερνήσουμε έξω από τα μνημόνια, έξω από τους καταναγκασμούς, χωρίς τρόικα, χωρίς Σόιμπλε».

- *«Γιατί ναι, μείναμε Ευρώπη και είμαστε εμείς που αψηφήσαμε το πολιτικό κόστος και κάναμε το χρέος μας απέναντι στην κοινωνία και απέναντι στην πατρίδα, που ξελασπώσαμε.....ναι δώσαμε τη μάχη, τη μάχη με την Τρόικα και τους δανειστές αλλά αξιοποιήσαμε κάθε χαραμάδα στη διαπραγμάτευση προς όφελος του δημόσιου συμφέροντος».*

Παράθεμα 5.3.21:

- *«Δεν μπορούν να επιμένουν σε μια ανιστόρητη ρητορική που μας θυμίζει εποχές μεγάλων λαθών της ίδιας της αριστεράς που οδήγησαν σε πολιτικές τραγωδίες, δεν μπορούν να μας λένε τι Πλαστήρας, τι Παπάγος, τι ΣΥΡΙΖΑ τι Νέα Δημοκρατία και θα πάρουνε ευθύνη επιλογής στις 22 του Μάη».*

Παράθεμα 5.3.22:

- *«Τι έλεγε ο Ανδρέας Παπανδρέου; Έλεγε ένα είναι το μέτωπο για τη δημοκρατική παράταξη. Ποιο; Η δεξιά είναι το μέτωπο, δεν υπάρχουν διμέτωποι. Έτσι και εμείς σήμερα ένα μέτωπο έχουμε, τη χειρότερη δεξιά κυβέρνηση της μεταπολίτευσης, τον κύριο Μητσοτάκη και τη ΝΔ».*

Η εκλογική επικράτηση του ΣΥΡΙΖΑ το 2015 αποτυπώθηκε στο σύνθημα «*Πρώτη Φορά Αριστερά*» το οποίο εξέφραζε την ιδεολογία ενός αντισυστημικού ριζοσπαστικού κόμματος που πολιτευόταν στη βάση ενός μονοδιάστατου άξονα Αριστεράς-Δεξιάς και με έναν πολιτικό αρχηγό που κατείχε το ηθικό πλεονέκτημα ότι δεν είχε δοκιμαστεί ποτέ ξανά στην άσκηση κυβερνητικής πολιτικής. Η ανάγκη ωστόσο να νομιμοποιηθούν στη συνείδηση του λαού οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές λιτότητας και ακραίας φορολόγησης που υιοθετήθηκαν και η επιδίωξη του Α. Τσίπρα, μετά τη συγκυβέρνηση με την δεξιά παράταξη των «Ανεξάρτητων Ελλήνων», να γίνει

τώρα κοινός εκφραστής της πολιτικής ιδεολογίας του κεντροαριστερού χώρου, καθιστούν αναγκαία την αναπλαισίωση των πολιτικών νοημάτων και ιδεολογιών της Αριστεράς από την εποχή της μεταπολίτευσης στη σημερινή πολιτική πραγματικότητα της μεταμνημονιακής εποχής. Έτσι το σύνθημα «*Πρώτη φορά Αριστερά*» δεν γίνεται δεύτερη φορά Αριστερά, αλλά «*Πρώτη φορά Αριστερά χωρίς μνημόνια και Τρόικα*» και με έναν πολιτικό αρχηγό που πλέον διαθέτει την πολιτική ωριμότητα να αναζητήσει μια εφικτή εναλλακτική λύση απέναντι στον νεοφιλελευθερισμό την Ευρωπαϊκής πολιτικής. Φαίνεται λοιπόν ο «*Αριστερός Ριζοσπαστισμός*», που αποτέλεσε την ιδεολογική μήτρα του ΣΥΡΙΖΑ, να αναπλαισιώνεται ως «*Ριζοσπαστικός Ρεφορμισμός*»,¹⁵ θέλοντας να εκφράσει το σύνολο των προοδευτικών δυνάμεων, από την ριζοσπαστική Αριστερά έως την αριστερή Σοσιαλδημοκρατία και την Πολιτική Οικολογία (Γαλανόπουλος, 2019). Ο Ριζοσπαστισμός για τον ΣΥΡΙΖΑ του 2023 δεν συνεπάγεται την αλλαγή των κοινωνικών δομών μέσα από την επανάσταση αλλά μοιάζει να σημαίνει ότι κανείς λειτουργεί εντός του συστήματος, κάνοντας τους θεσμούς του να ριζοσπαστικοποιηθούν, κάτι που στην περίπτωση της ελληνικής πολιτικής πραγματικότητας σημαίνει να κάνει τους δημοκρατικούς θεσμούς πιο αντιπροσωπευτικούς, να τους εμβαθύνει και να τους επεκτείνει (Mouffe, 2023).

¹⁵ Ο πολιτικός αυτός όρος περιγράφει την απομάκρυνση των αριστερών και σοσιαλιστικών παρατάξεων από την επαναστατική ανατροπή του κεφαλαιοκρατικού καθεστώτος και την επιδίωξη μεταρρυθμίσεων μέσα από το ίδιο το καπιταλιστικό σύστημα. Σύμφωνα με τον Galli (2023): «*Το ζητούμενο δεν είναι να αντιπαραθέσουμε ριζοσπαστισμό και ρεφορμισμό, αλλά να κατανοήσουμε, πέρα από τους νομιναλισμούς, ότι εκείνο που σήμερα ορίζεται ως ρεφορμισμός και εκείνο που ορίζεται ως ριζοσπαστισμός είναι στην πραγματικότητα πολύ διαφορετικές αναλύσεις του ίδιου προβληματικού πυρήνα: του συσχετισμού δυνάμεων μεταξύ οικονομίας και πολιτικής*» (Γιαλκέτσης, 2023· https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτέλεσε η συμβολή της γλωσσικής δημιουργικότητας στη συγκρότηση ταυτοτήτων των πολιτικών αρχηγών στις προεκλογικές ομιλίες κατά την περίοδο των βουλευτικών εκλογών του 2023. Η ταυτότητα προσεγγίστηκε ως το προϊόν μίας αλληλεπιδραστικής διαδικασίας σε εξέλιξη, που συγκροτείται στη βάση τεσσάρων σημειωτικών συσχετισμών: της *πρακτικής*, της *ενδεικτικότητας*, της *ιδεολογίας* και της *επιτέλεσης* (Bucholtz & Hall, 2003). Ως θεωρητικό πλαίσιο για την ανάλυση των πολιτικών λόγων αξιοποιήθηκε η ΚΑΑ και συγκεκριμένα η *κοινωνιογνωσιακή* της θεώρηση η οποία υποστηρίζει τη γνωσιακή διαμεσολάβηση των σχέσεων μεταξύ γλώσσας και κοινωνίας (van Dijk, 2009·2012). Εντοπίζοντας τη δημιουργικότητα στον τρόπο με τον οποίο οι γλωσσικές μεταβλητές αλληλοεπιδρούν με το περικείμενο της περίπτωσης, αναζητήσαμε τις δομές λόγου που, στα πλαίσια των παραπάνω σημειολογικών συσχετισμών, πυροδοτούν την αξιολογική και κριτική διάσταση της γλωσσικής χρήσης και συμβάλλουν στην ιδεολογική αντιπαράθεση ανάμεσα στο «εμείς» και οι «άλλοι».

Η σημασία της *πρακτικής* στη διαδικασία συγκρότησης των ταυτοτήτων εντοπίζει στη δράση των κοινωνικών υποκειμένων τον τρόπο διαμόρφωσης και ερμηνείας της κοινωνικής πραγματικότητας. Οι ταυτότητες δεν προϋπάρχουν αλλά συν-οικοδομούνται από τις ενέργειες των συμμετεχόντων στην επικοινωνιακή περίπτωση. Εμπειρίες του παρελθόντος σχηματίζουν νοητικά μοντέλα σκέψης, αντίληψης και δράσης των ατόμων και παράγουν ατομικές και συλλογικές πρακτικές οι οποίες μορφοποιούνται μέσα στο πλαίσιο της εκάστοτε αλληλεπίδρασης για να εξυπηρετήσουν συγκεκριμένους στόχους (Bourdieu, 2006· Παναγιωτόπουλος, 2019). Στην προεκλογική ομιλία οι γλωσσικές επιλογές των ομιλητών επιδιώκουν την κατασκευή μιας κοινής αντίληψης και προοπτικής απέναντι στην πραγματικότητα γι' αυτό και περιλαμβάνουν την εννοιολογική μεταφορά, ως έναν τρόπο ερμηνείας και αξιολόγησης της πραγματικότητας σύμφυτο με την ανθρώπινη σκέψη (βλ. 5.2.11, 5.2.12, 5.2.13), αφηγήσεις προσωπικών βιωμάτων των πολιτικών αρχηγών (βλ. 5.2.14, 5.2.16) αλλά και αναπλαισίωση διαλόγων τους με τους πολίτες (5.2.19-5.2.21, 5.3.11), που ενισχύουν τη συναισθηματική εγγύτητα με τους ακροατές. Τον ίδιο στόχο εξυπηρετεί και η αναπλαισίωση αποσπασμάτων από ένα ρεπερτόριο κειμένων γνωστό

στη γλωσσική κοινότητα, όπως λογοτεχνικά έργα και τραγούδια (βλ. 5.2.17, 5.3.12) αλλά και η χρήση γλωσσικών εκφορών που αποτελούν αποκλίνοντες τρόπους απόδοσης του νοήματος και προϋποθέτουν την κοινή μεταγλωσσική ικανότητα των ακροατών για την αποσαφήνισή τους (5.2.10, 5.3.3, 5.3.15).

Η συμβολή της *ιδεολογίας* στη συγκρότηση της ταυτότητας αποδείχτηκε σημαντική για δύο λόγους. Αρχικά οι ομιλητές αξιοποιούν τις γλωσσικές ιδεολογίες με τις οποίες οι ακροατές διαμορφώνουν τις στάσεις τους απέναντι στις γλωσσικές ποικιλίες και αξιοποιούν τη δεικτική αξία των γλωσσικών μεταβλητών ώστε κοινωνικά χαρακτηριστικά συγκεκριμένων ομάδων να αναδυθούν κατά τη συγκρότηση της δικής τους ταυτότητας (Bucholtz & Hall, 2003· Παπαζαχαρίου, Φτερνιάτη, Αρχάκης & Τσάμη, 2016· Σαλτίδου, 2018, 2020). Υφολογικά στοιχεία ρητορικής δεινότητας, η οποία στη συνείδηση των πολιτών ταυτίζεται με την πολιτική ικανότητα, αναμειγνύονται με ανεπίσημους πόρους συνομιλίας στα πλαίσια της επικοινωνιακής στρατηγικής των πολιτικών αρχηγών να παρουσιάζονται ως αυθόρμητοι ομιλητές και να δημιουργούν την ψευδαίσθηση της οικειότητας με το ακροατήριο (Μπακάκου Ορφανού, 2008· Tsakona, 2009). Πλάι σε εμφατικές δομές διατύπωσης που προσδίδουν ένα ρυθμικό μοτίβο στον λόγο (επανάληψη, παρήχηση, ομοιοκαταληξία, παραλληλισμός) εντοπίζουμε λαϊκές λέξεις και εκφράσεις, διαλέκτους, νεολογισμούς και λογοπαίγνια που απηχούν δομές καθημερινής επικοινωνίας και δημιουργούν την εντύπωση ότι οι ομιλητές μιλούν τη γλώσσα του λαού, καθιστώντας πιο εύκολη την άσκηση επιρροής στο ακροατήριο (βλ. 5.2.1, 5.2.4, 5.2.8-5.2.11, 5.3.3, 5.3.13, 5.3.14, 5.3.15).

Ταυτόχρονα, οι ταυτότητες που συγκροτούνται οργανώνονται με βάση το ιδεολογικό δίπολο «εμείς» και οι «άλλοι» (van Dijk, 2012, 2020). Η αντίθεση, ως βασικός τρόπος διατύπωσης και δομικής συνοχής στην επιχειρηματολογία των ομιλητών, αξιοποιεί τη γλώσσα της πολιτικής για να αντιπαραθέσει τις δύο παρατάξεις σε επίπεδο πολιτικού ήθους και προεκλογικού προγράμματος (βλ. 5.2.4, 5.2.5, 5.3.4, 5.3.5). Πολιτικοί όροι όπως αριστερά-δεξιά, προοδευτισμός-συντηρητισμός, πολιτική ενσυναίσθηση-τεχνοκρατισμός, αποτελούν τη σημειωτική διατύπωση των αντιθετικών χαρακτηριστικών που συγκροτούν τις ταυτότητες των δύο παρατάξεων και καθιστούν τη γλώσσα μέσο αναπαραγωγής της ιδεολογίας και άσκησης της πολιτικής.

Η σημασία της *επιτέλεσης* είναι επίσης διττή για τη συγκρότηση των πολιτικών ταυτοτήτων. Η δημόσια προβολή των προεκλογικών ομιλιών επιβάλλει στους πολιτικούς αρχηγούς τη συμμόρφωση με τα αισθητικά πρότυπα της διαμεσολαβημένης από τα ΜΜΕ πολιτικής επικοινωνίας (Bucholtz & Hall, 2003· Κίσσας, 2019, 2020). Επιλέγοντας τις γλωσσικές μεταβλητές που προαναφέρθηκαν, οι πολιτικοί αρχηγοί αξιοποίησαν τις αισθητικές τους διαφορές κατά τη συγκρότηση των ταυτοτήτων τους και επιδίωξαν την απαξίωση του αντιπάλου με τους όρους θεάματος που επιβάλλει το πολιτικό marketing, επενδύοντας στη συνθηματολογία και τη συγκινησιακά φορτισμένη γλώσσα έναντι της λογικής και συγκροτημένης επιχειρηματολογίας. Σε αυτό συνέβαλε και η αναπλαισίωση των λόγων των πολιτικών τους αντιπάλων, καθώς δημιούργησε μία εντύπωση διαλογικότητας, καθιστώντας παραστατικότερη την αντιπαράθεση των πρωταγωνιστών της προεκλογικής περιόδου (βλ. 5.2.18, 5.3.8-5.3.10).

Η *επιτέλεση* ωστόσο, σύμφωνα με τη θεωρία των γλωσσικών πράξεων, συνδέεται και με την επιτελεστική λειτουργία των εκφορών του λόγου (Austin, 1962· Searle, 1979). Στις προεκλογικές τους ομιλίες οι πολιτικοί αρχηγοί δεν περιγράφουν την πολιτική τους δράση αλλά αναλαμβάνουν δράση, τόσο στο μικρό-επίπεδο της επικοινωνιακής περίστασης όσο και στο μακρό-επίπεδο της κοινωνίας. Στο πλαίσιο της προεκλογικής συγκέντρωσης αξιοποιούν τη δημιουργική χρήση της γλώσσας ως μέσο πειθούς και παρακινούν τους ακροατές σε συγκεκριμένες πολιτικές ενέργειες και επιλογές, δηλαδή στη συμμετοχή και όχι την αποχή από την εκλογική διαδικασία με σκοπό την αδιαμφισβήτητη επικράτηση της παράταξης που κάθε πολιτικός αρχηγός εκπροσωπεί (βλ. 5.2.24, 5.3.16-5.3.19). Στο μακρό-επίπεδο της κοινωνίας οι πρακτικές λόγου των ομιλητών συμβάλλουν στην αναπλαισιωτική λειτουργία της ιδεολογίας (βλ. 5.2.25, 5.3.20-5.3.22). Υφιστάμενες πολιτικές θέσεις και ιδεολογίες του παρελθόντος επανανοηματοδοτούνται για να εξυπηρετήσουν τις σχέσεις εξουσίας και τις πολιτικές επιλογές στο παρόν. Έτσι αφενός ο *Ριζοσπαστικός Φιλελευθερισμός* του Κ. Καραμανλή φαίνεται να αναπλαισιώνεται ως *Κοινωνικός Φιλελευθερισμός* για να δικαιολογήσει τις πολιτικές πρακτικές του Κ. Μητσοτάκη στο πολιτικό παρόν και να παρουσιάσει το άνοιγμά του στον χώρο του πολιτικού Κέντρου ως ιδεολογική επικαιροποίηση της ιδρυτικής ταυτότητας της ΝΔ. Αφετέρου ο *Αριστερός Ριζοσπαστισμός* του ΣΥΡΙΖΑ μάλλον αναπλαισιώνεται ως *Ριζοσπαστικός Ρεφορμισμός*, για να δικαιολογήσει

επιλογές της προηγούμενης διακυβέρνησής του, που εξυπηρέτησαν την επιλογή «*Μένουμε Ευρώπη*», αλλά και μελλοντικές πρακτικές σε περίπτωση εκλογικής επικράτησης, που θα επιδιώκουν τον στόχο «*να γίνουμε Ευρώπη*». Με αυτόν τον τρόπο η αντισυστημική πολιτική ηγεσία του παρελθόντος, που πρέσβευε την επαναστατική ανατροπή των νεοφιλελεύθερων οικονομικών πρακτικών της Ευρώπης, μοιάζει να αντικαθίσταται από μία ώριμη και με πολιτική εμπειρία κυβερνητική πολιτική, που θα επιδιώξει τη μεταρρύθμιση εντός του συστήματος της φιλελεύθερης δημοκρατίας.

Ο ιδεολογικός και πολιτικός συσχετισμός που μόλις περιγράψαμε δε θα ήταν εφικτός χωρίς τη γνωσιακή διαμεσολάβηση των δομών λόγου και κοινωνίας (van Dijk, 2014, 2020). Οι πολιτικοί αρχηγοί χρησιμοποιούν τα πολιτικά υπονοήματα για να αξιοποιήσουν τη διαμοιρασμένη κοινωνική και πολιτική γνώση των ακροατών τους, οι οποίοι καλούνται να αποσαφηνίσουν τις υπαινικτικές αναφορές των ομιλητών (Πίνακες 2 & 3). Ομιλητές και ακροατές αξιοποιούν τα νοητικά τους μοντέλα για να τοποθετηθούν στους αντίστοιχους επικοινωνιακούς και κοινωνικούς ρόλους και να προσεγγίσουν με βάση τα βιώματα, τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους το υπό συζήτηση θέμα.

Η προσέγγιση της παρούσας εργασίας προφανώς δεν εξάντλησε τους τρόπους με τους οποίους η γλωσσική δημιουργικότητα αξιοποιείται με σκοπό την κοινωνική τοποθέτηση του «εγώ» ή του «εμείς» έναντι των «άλλων». Η έρευνα μπορεί να συμπεριλάβει στη δημιουργική χρήση της γλώσσας προσωδιακά χαρακτηριστικά, όπως ο τόνος, ο ρυθμός και ο επιτονισμός της ομιλίας, καθώς αυτά αποτυπώνουν πλευρές του μηνύματος που δεν κωδικοποιούνται από τις λεξικογραμματικές επιλογές του ομιλητή (Beard, 2000: 39) αλλά και να διερευνήσει τους τρόπους με τους οποίους η δημιουργικότητα ενισχύεται από μη γλωσσικούς παράγοντες, όπως οι χειρονομίες, η στάση του σώματος και η βλεμματική επαφή. Επιπλέον, καθώς εδώ περιοριστήκαμε στην ανάλυση λόγων που συνιστούν μία μορφή ελέγχου και άσκησης εξουσίας από τις κυρίαρχες ομάδες, είναι απαραίτητο να διερευνηθεί η δημιουργική χρήση της γλώσσας και σε λόγους αντίθεσης και αντίστασης προς τις ομάδες αυτές (van Dijk, 2020: 126).

Μία ακόμα χρήσιμη για την έρευνά μας προοπτική αποτελεί η *Ανάλυση του Διαμεσολαβημένου Λόγου (Mediated Discourse Analysis)* η οποία συνδέει σε μία σχέση αλληλεξάρτησης τα κείμενα όχι μόνο μεταξύ τους αλλά και με ενέργειες ή υλικά αντικείμενα του ευρύτερου κοινωνικο-πολιτισμικού περιβάλλοντος. Εδώ η σχέση των

κειμένων δεν είναι μία απευθείας σχέση αλλά διαμεσολαβείται δημιουργικά από τις δράσεις των κοινωνικών υποκειμένων και τα αντικείμενα με τα οποία αυτές σχετίζονται (Vijay, Flowerdew & Jones, 2008: 229· Scollon, 2008: 233).¹⁶

Η *Ανάλυση Επικοινωνίας μέσω Υ/Η (Computer-mediated Communication Analysis)*, ως ένα πεδίο ανάλυσης που επίσης εντοπίζει τη χρήση της γλώσσας στην αλληλεπίδραση των δομών της με τις δομές της κοινωνίας, θα μπορούσε να αποτελέσει πλαίσιο έρευνας της γλωσσικής δημιουργικότητας. Γλωσσικά φαινόμενα που εντοπίζονται στο μικρό-επίπεδο της επικοινωνίας μέσω Η/Υ (Facebook, x, Podcasts, MySpace, TikTok, Instagram) όπως οι λεξικές επιλογές, οι διεργασίες σχηματισμού λέξεων, η εναλλαγή γλωσσικών κωδίκων μεταξύ δίγλωσσων ομιλητών, εμπίπτουν στη δημιουργική χρήση της γλώσσας και θα μπορούσαν να συσχετιστούν με φαινόμενα στο μακρό-επίπεδο της κοινωνίας όπως οι *κοινότητες διαδικτύου (internet communities)*, η *ισότητα των φύλων (gender equity)* και οι *ταυτότητες των χρηστών* (Herring, 2004). Ένα τελευταίο πεδίο έρευνας είναι αυτό της *Πολυτροπικής Επικοινωνίας (Multimodal Communication)*, καθώς ο συνδυασμός των γλωσσικών μέσων με άλλα σημειωτικά συστήματα, όπως ο ήχος και η εικόνα αποτελεί στοιχείο δημιουργικότητας. Στο πλαίσιο αυτής της επικοινωνίας οι *τρόποι (modes)* που αξιοποιούνται για την παραγωγή νοήματος και τη μετάδοση της πληροφορίας καθορίζονται τόσο από τις κοινωνικοπολιτιστικές νόρμες όσο και από τις δυνατότητες που εξασφαλίζουν στα κοινωνικά υποκείμενα οι διαθέσιμες τεχνολογίες (Forceville, 2011). Κατανοούμε λοιπόν ότι στη σύγχρονη εποχή της ψηφιακής τεχνολογίας οι δομές της *Πολυτροπικής Επικοινωνίας* δεν δημιουργούν μόνο νέα, υβριδικά είδη κειμένων αλλά και νέα είδη κοινωνικών πρακτικών και ταυτοτήτων καθώς και νέους όρους στην κατανομή των σχέσεων εξουσίας σε μία κοινωνία.

¹⁶ Βλ. πως ο Scollon (2008: 233-244) προσεγγίζει αυτή τη διαμεσολάβηση ως μία διεύρυνση της έννοιας της διακειμενικότητας, συνδέοντας την αναφορά της λέξης “organic” πάνω σε μία συσκευασία καστανού ρυζιού με μία σειρά ενεργειών που ξεκινούν από την καλλιέργειά του και φτάνουν στην επιλογή της γραμματοσειράς κατά την τύπωση της λέξης.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ξενόγλωσσες:

- Agha, A. (2003). The social life of cultural value. *Language & Communication* 23(3- 4), 231–273.
- Alemi, M., Latifi, A. & Nematzadeh, A., (2018). Persuasion in political discourse: Barak Obama’s presidential speeches against ISIS. *Russian Journal of Linguistics* 22(2), 278-291.
- Alvarez-Cáccamo, C. & Prego-Vásquez, G., (2003). Political cross-discourse: Conversationalization, imaginary networks and social fields in Galiza. *Pragmatics* 13(1), 145–162.
- Attardo, S., (2000). Irony as relevant inappropriateness. *Journal of Pragmatics* 32, 793-826.
- Attardo, S., (2001). *Humorous Texts: A semantic and Pragmatic Analysis*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Austin, J. L., (1962). *How To Do Things with Words*. J. O. Urmson & M. Sbisa (eds.), 2^η έκδ. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bakhtin, M., (1981). *The Dialogical Imagination: Four Essays by M.M. Bakhtin*. M. Holquist (ed.), C. Emerson & M. Holquist (trans.). Austin: University of Texas Press.
- Bakhtin, M., (1986). *Speech Genres and Other Late Essays*. C. Emerson and M. Holquist (eds), V. W. McGe (trans). Austin: University of Austin Press.
- Bayley, P., (2004). “Introduction: The Whys and Wherefores of analysing parliamentary discourse.” In Paul Bayley (ed), *Cross-Cultural Perspectives on Parliamentary Discourse*. John Benjamins B.V, 1-44.
- Beard, A., (2000). *The language of Politics*. London: Routledge.
- Becker, A. L., (1994). Repetition and Otherness: An Essay. Στο B. Johnstone (edit.), *Repetition in Discourse*, vol. 2. Norwood, NJ: Ablex, 162-175.

- Bennett, W. L., (1998). The UnCivic culture: Communication, identity, and the rise of lifestyle politics. *Political Science and Politics* 31(4), 41–61.
- Bhatia, V. K., (1993). *Analysing Genre: Language Use in Professional Settings*. London: Longman.
- Bhatia, V. K., (1997). The power and politics of genre. *World Englishes* 16(3), 359–71.
- Bhatia, V. K., (2016). Creativity and interdiscursive performance in professional communication. Στο R. Jones (ed.), *The Routledge Handbook of Language and Creativity*. Routledge, 158-169.
- Blackledge, A., (2012). Discourse and power. Στο J. P. Gee and M. Handford (eds.), *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. Routledge, 616-627.
- Blommaert, J. & Bulcaen, C., (2000). Critical Discourse Analysis. *Annual Review of Anthropology* 29, 447-466.
- Bourdieu, P., (1977). *Outline of a Theory of Practice*. R. Nice (trans.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bucholtz, M. & Hall, K., (2003). “Language and Identity”. Στο A. Duranti (ed.), *A Companion to Linguistic Anthropology*. Oxford: Blackwell, 369-394.
- Bucholtz, M. & Hall, K., (2005). “Identity and Interaction: A Sociocultural Linguistic Approach”. *Discourse Studies* 7, 584-614.
- Cabrejas-Peñuelas, A. B. & Díez-Prados, M., (2014). Positive self-evaluation versus negative other-evaluation in the political genre of pre-election debates. *Discourse & Society*, 1–27.
- Carter, R., (2004). *Language and Creativity: The Art of Common Talk*. Routledge: London.
- Charteris-Black, J., (2011). *Politicians and rhetoric: The persuasive power of metaphor*. Palgrave Macmillan.
- Charteris-Black, J., (2013). What is the purpose of metaphor in political discourse? An answer from critical metaphor analysis. Στο A. Soares da Silva, C. Martins, L. Magalhães & M. Gonçalves (eds.), *Comunicação política e económica: Dimensões cognitivas e discursivas*. Braga: Aletheia, Publicações da Faculdade de Filosofia da Universidade Católica Portuguesa, 69-87.
- Chilton, P., (2004). *Analyzing Political Discourse: Theory and Practice*. London: Routledge.

- Chilton, P. & Schäffner, C., (2002). *Politics as Text and Talk. Analytic Approaches to Political Discourse*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Chouliaraki, L., (2006). Towards an analytics of mediation. *Critical Discourse Studies* 3 (2), 153-178.
- Chouliaraki, L. & Fairclough, N., (1999). *Discourse in Late Modernity: Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Cook, G., (2000). *Language Play, Language Learning*. Oxford: Oxford University Press.
- Coulthard, M., (1977). *An Introduction to Discourse Analysis*. London: Longman.
- Díez-Prados, M., (2016). “The use of metaphor and evaluation as discourse strategies in pre-electoral debates: Just about winning votes.” Στο M. Romano & D. Porto (eds.), *Exploring Discourse Strategies in Social and Cognitive Interaction*. John Benjamins, 217-246.
- Dunmire, P., (2012). Political Discourse Analysis: Exploring the Language of Politics and the Politics of Language. *Language and Linguistics Compass* 6(11), 735-751.
- Duranti, A., (2006). Narrating the political self in a campaign for U.S. Congress. *Language in Society* 35, 467–497.
- Eckert, P. & McConnell-Ginet, S., (1992). Think practically and look locally: Language and gender as community-based practice. *Annual Review of Anthropology* 21, 461-490
- Eckert, P. & McConnell-Ginet, S. (2003). *Language and Gender*. New York: Cambridge University Press.
- Elspace, S., (2002). “Phraseological Units in Parliamentary Discourse.” Στο P. A. Chilton & C. Schäffner (eds.), *Politics as Text and Talk. Analytic Approaches to Political Discourse*. Amsterdam and Philadelphia, PA: John Benjamins, 81–110.
- Fairclough, N., (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N., (1993). Critical Discourse Analysis and the marketization of public discourse: The universities. *Discourse & Society* 4, 133-168.
- Fairclough, N., (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London: Longman.
- Fairclough, N. & Wodak, R., (1997). Critical Discourse Analysis. Στο Teun A. van Dijk (ed.), *Discourse as Social Interaction*. London: Sage, 258-284.

- Ferrari, F., (2007). Metaphor at work in the analysis of political discourse: investigating a preventive war persuasion strategy. *Discourse & Society* 18(5), 603-625.
- Fetzer, A. & Weizman, E., (2006). Political Discourse as Mediated and Public Discourse. *Journal of Pragmatics* 38, 2, 143–153.
- Flowerdew, J., (2002). “Rhetorical Strategies and Identity Politics in the Discourse of Colonial With-drawal.” *Journal of Language and Politics* 1(1), 149–180.
- Forceville, C. J., (2011). Book Review: Gunther Kress (2010), *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. *Journal of Pragmatics* 43(14), 3624-3626.
- Goodman, S. & O’Halloran, K., (2006). *The Art of English: Literary Creativity*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Habermas, J., (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Hall, S., (1982). The rediscovery of 'ideology': return of the repressed in media studies. Στο M. Gurevitch, T. Bennet, J. Curran & J. Woollacott (eds.), *Culture, society and the media*. London/New York: Methuen, 56-90.
- Herring, S. C., (2004). Computer-Mediated Discourse Analysis: An Approach to Researching Online Behavior. Στο S. A. Barab, R. Kling, & J. H. Gray (eds.), *Designing for virtual communities in the service of learning*. Cambridge University, 338-376.
- Hidalgo-Downing, L., (2015). Dimensions of creativity: Metaphor and metonymy. Στο R. Jones (ed.), *The Routledge Handbook of Language and Creativity*. Routledge, 107-128.
- Hodges, A., (2015). Intertextuality in Discourse. Στο D. Tannen, H. E. Hamilton & D. Schiffrin (eds.), *The Handbook of Discourse Analysis*, 2. John Wiley & Sons, Inc., 42-60.
- Johansson, M., (2008). Presentation of the Political Self. Commitment in Electoral Media Dialogue. *Journal of Language and Social Psychology* 27(4), 397-408.
- Jones, R., (2010). Creativity and discourse. *World Englishes* 29(4), 467–480.
- Jones, R., (2016). Creativity and discourse analysis. Στο R. Jones (ed.), *The Routledge Handbook of Language and Creativity*. Routledge, 61-77.

- Kampf, Z., (2015). “Political Discourse Analysis”. Στο K. Tracy (ed.), *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction*, Oxford. UK: Wiley – Blackwell, 1-17.
- King, B., (2008). Stardom, celebrity and the para-confession. *Social Semiotics* 18(2), 115–132.
- Kissas, A., (2019). Three theses on the mediatization of politics: evolutionist, intended, or imagined transformation? *The Communication Review* 22(3), 222–242.
- Kitis, E. & Milapides, M., (1997). “Read it and Believe it: How Metaphor Constructs Ideology in News Discourse. A Case Study.” *Journal of Pragmatics* 28(5), 557–590.
- Konopelkina, O., (2016). “Neologisms in the Context of Political Discourse”. *Anglistics and Americanistics* 13, 43-48.
- Kristeva, J., (1980). *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*. New York: Columbia University Press.
- Lakoff, G. & Johnson, M., (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
- Lapka, O., (2021). Language of persuasion: Analysis of conceptual metaphors in political discourse. *The Grove Working Papers on English Studies* 28, 85-110.
- Levon, E. & Katsiveli, S., (2023). Sociophonetics and Identity. Στο C. Strelluf (ed.), *The Routledge Handbook of Sociophonetics*. Routledge, 307-325.
- Mannheim, B. & Tedlock, D., (1995). Introduction. Στο D. Tedlock & B. Mannheim (eds.), *The Dialogic Emergence of Culture*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 1–32.
- Mazzoleni, G. & Schulz, W., (1999). “Mediatization’ of Politics: a Challenge for Democracy?” *Political Communication* 16(3), 247–261.
- Meyer, T., (2002). *Media Democracy: How the Media Colonise Politics*. Cambridge: Polity.
- Miller D. R., (2004). Truth, justice and the American way: The Appraisal system of judgement in the U.S. House debate on the impeachment of the President, 1998. Στο P. Bayley (ed.), *Cross-cultural Perspectives on Parliamentary Discourse*. Amsterdam and Philadelphia, PA: John Benjamins, 271–300.

- Mirzaei, A. & Safari, F., (2017). Exploring rhetorical discursive practices of Rouhani' s presidential campaign and victory of his prudence-and-hope key: A discourse of persuasion. *Russian Journal of Linguistics* 21(1), 161-182.
- Musolff, A., (2006). Metaphor Scenarios in Public Discourse. *Metaphor and Symbol* 21(1), 23–38.
- Norrick, N. R., (1985). *How Proverbs Mean: Semantic Studies in English Proverbs*. Berlin and New York: Mouton.
- Okulska, U. & Cap, P., (2010). Analysis of political discourse: Landmarks, challenges and prospects. In U. Okulska & P. Cap (eds.), *Perspectives in politics and discourse*. John Benjamins Publishing Company, 3-20.
- Ong, W. J., (1982). *Orality and Literacy. The Technologizing of the Word*. London and New York: Routledge.
- Ornatowski, C. M., (2012). The Idea of “Politics” in Rhetoric. *Forum Artis Rhetoricae* 2, 7-21.
- Partington, A. & Taylor, C., (2018). *The language of persuasion in politics: an introduction*. Routledge.
- Pelinka, A., (2007). Language as a political category. The viewpoint of political science. *Journal of Language and Politics* 6(1), 129-143
- Reisigl, M., (2008). Rhetoric of political speeches. Στο R. Wodak & V. Koller (eds.), *Handbook of Communication in the Public Sphere*. New York: De Gruyter Mouton, 243-269.
- Rezaei, S. & Nourali, N., (2016). Language and power: The use of persuasive techniques in Iran and US president speeches. *Journal of Language Teaching and Research* 7(6), 1203-1209.
- Rogers, R., Malancharuvil-Berkes, E., Mosley, M., Hui, D. & Joseph, G., (2005). Critical Discourse Analysis in education: A review of the literature. *Review of Educational Research* 75, 365-419.
- Rozina, G. & Karapetjana, I., (2009). The Use of Language in Political Rhetoric: Linguistic Manipulation. *Sosyal Bilimler Dergisi* 19, 111-122.
- Schleppegrell, M. J., (2012). Systemic functional linguistics. Στο J. P. Gee & M. Handford (eds.), *The Routledge handbook of discourse analysis*. Routledge, 21-34.

- Scollon, R., (2008). Discourse itineraries: Nine Processes of resemiotization. Στο K. B. Vijay, J. Flowerdew & R. H. Jones (eds.), *Advances in Discourse Studies*. Routledge, 233-244.
- Searle, J. R., (1979). *Expression and meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Solovyova, A., (2015). “Political Neologisms as an Important Component of Modern Political Language”, *Haykovi nraçi. Πολιτολογία* 248 (260), 22-25.
- Sorning, K., (1989). “Some remarks on Linguistic strategies of persuasion”. Στο R. Wodak (ed.), *Language, Power and Ideology. Studies in Political Discourse*. Amsterdam: Benjamins, 95-113.
- Stamou, A. G., (2001). The representation of non-protesters in a student and teacher protest: A Critical Discourse Analysis of news reporting in a Greek newspaper. *Discourse & Society* 12, 653-668.
- Swann, J. & Janet Maybin, J., (2007). “Introduction: Language Creativity in Everyday Contexts.” *Applied Linguistics* 28(4), 491–496.
- Swales, J. M., (1990). *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tannen, D., (1989). *Repetition, Dialogue, and Imagery in Conversational Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tsakona, V., (2009). Linguistic creativity, secondary orality, and political discourse: The Modern Greek myth of the “eloquent orator”. *Journal of Modern Greek Studies* 27, 81-106.
- Turner, G., (2010). *Ordinary people and the media: The demotic turn*. London, UK: Sage.
- Tusting, K. & Papen, U., (2008). ‘Creativity in everyday literacy practices: The contribution of an ethnographic approach’. *Literacy and Numeracy Studies* 16(1), 5–25.
- Van Der Valk, I., (2003). “Right-Wing Parliamentary Discourse on Immigration in France.” *Discourse and Society* 14(3), 309–348.
- van Dijk, T. A., (1993). Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse & Society* 4(2), 249-83.

- van Dijk, T. A., (1997). ‘What is political discourse analysis?’. Στο J. Blommaert & C. Bulcaen (eds.), *Political Linguistics*. John Benjamins Publishing Company, 11-52.
- van Dijk, T. A., (2005). War rhetoric of a little ally. Political implicatures and Aznar’s legitimatization of the war in Iraq. *Journal of Language and Politics* 4(1), 65–91.
- van Dijk, T. A., (2006). Politics, ideology and discourse. Στο R. Wodak, (ed.), *Encyclopedia of language and linguistics; Second language and politics*. Universitat Pompeu Fabra, 728- 740.
- van Dijk, T. A., (2008). *Discourse and Context. A sociocognitive approach*. Cambridge.
- van Dijk, T. A., (2009). *Society and Discourse. How Social Contexts Influence Text and Talk*. New York: Cambridge University Press.
- van Dijk, T. A., (2012). Discourse and Knowledge. Στο J. P. Gee & M. Handford (eds.), *The Routledge handbook of discourse analysis*. Routledge, 587-603
- van Dijk, T. A., (2013). Ideology and Discourse. Στο M. Freeden & M. Stears (eds.), *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Oxford University Press, 175-196.
- van Dijk, T. A., (2014). Discourse-Cognition-Society. Current state and prospects of the socio-cognitive approach to discourse. Στο C. Hart & P. Cap (eds.), *Contemporary Studies in Critical Discourse Analysis*. London: Bloomsbury, 121-146.
- van Dijk, T. A., (2015). Critical Discourse Analysis. Στο D. Tannen, H. Hamilton & D. Schiffrin (eds.), *The Handbook of Discourse Analysis*. John Wiley & Sons, 466-485.
- Van Lint, P., (1986). “The Expressive Strategy in the Political Interview: A System Error.” Στο T. Ensink, A. Van Essen & T. van der Geest (eds.), *Discourse Analysis and Public Life: Papers of the Groningen Conference on Medical and Political Discourse*. Dordrecht: Foris, 359–378.
- Vijay, K. B., Flowerdew, J. & Jones, R. H., (2008). *Advances in Discourse Studies*. Routledge.
- Wodak, R., (1995). Critical linguistics and Critical Discourse Analysis. Στο J. Verschueren, J.O. Östman & J. Blommaert (eds.), *Handbook of Pragmatics: Manual*. Amsterdam: John Benjamins, 204–210.

- Wodak, R., (2012). Politics as usual: investigating political discourse in action. Στο J. P. Gee & M. Handford (eds.), *The Routledge handbook of discourse analysis*. Routledge, 525-540.
- Zotzmann, K. & O' Regan, J. P., (2016). Critical Discourse Analysis and Identity. Στο S. Preece (ed.), *The Routledge Handbook of Language and Identity*. Routledge, 113-128.

Ελληνόγλωσσες:

- Αρχάκης, Α. & Τσάκωνα, Β. (2017). *Ταυτότητες, αφηγήσεις και Γλωσσική εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Bourdieu, P., (2006). *Η αίσθηση της πρακτικής*. Παραδέλλης, Θ. (μτφρ), Τσάτσου Μ. (επιμ.). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Γαλανόπουλος, Α., (2019). Πρώτες σκέψεις για την ανασυγκρότηση του ΣΥΡΙΖΑ. Ανακτήθηκε 10/4/2024 από <https://left.gr/news/protes-skepseis-gia-tin-anasygkrotisi-toy-syriza>
- Galli, C., (2023). Ρεφορμισμός και ριζοσπαστισμός, Θ. Γιαλκέτσης (μτφρ.). Ανακτήθηκε 20/3/2024 από https://www.efsyn.gr/themata/idees-palies-kai-nee/384330_reformismos-kai-rizospastismos
- Γεωργακοπούλου, Α. & Γούτσος, Δ., (2011). *Κείμενο και Επικοινωνία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Γεωργαλίδου, Μ., Σηφianού, Μ. & Τσάκωνα, Β. (2014). «Εισαγωγή». Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού & Β. Τσάκωνα (επιμ.) *Ανάλυση Λόγου. Θεωρία και Εφαρμογές*. Αθήνα: Νήσος, 9-36.
- Γιαλαμπούκη, Ε. (2008). *Δημοσιογραφικός Λόγος και Διακειμενικότητα*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή. Ανακτήθηκε 15/02/2024 από <http://ikee.lib.auth.gr/record/110247/files/Thesis.pdf>
- Γούτσος, Δ., (2012). *Κείμενο, Ποικιλία, Σύστημα*. Κριτική.
- Δεληγκιαούρη, Α., (2012). *Πολιτικός Λόγος και Τηλεόραση*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Καζάκος, Π., (2001). *Ανάμεσα σε κράτος και αγορά*. Αθήνα: Πατάκης.
- Κανάκης, Κ., (2007). *Εισαγωγή στην πραγματολογία. Γνωστικές και κοινωνικές όψεις της γλωσσικής χρήσης*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.

- Κίσσας, Α., (2020). Χαρισματικός ηγέτης και ιδεολογία στην εποχή της μεσοποιημένης πολιτικής: μια κριτική ανάλυση του διαφημιστικού λόγου της ΝΔ και του ΣΥΡΙΖΑ από τις εθνικές εκλογές του Ιανουαρίου 2015. Στο Σ. Μπουκάλα & Α.Γ. Στάμου (επιμ.), *Κριτική Ανάλυση Λόγου: (Από)δομώντας την ελληνική πραγματικότητα*. Αθήνα: Νήσος, 259-288.
- Kress, G. & Van Leeuwen, T., (2010). *Η Ανάγνωση των εικόνων. Η Γραμματική του Οπτικού Σχεδιασμού*, Γ. Κουρμενταλά-Νταμπαράκη (μτφρ.), Φ. Παπαδημητρίου (επιμ.). Αθήνα: Επίκεντρο.
- Μηλιώνη, Δ., (2006). *Μαζική επικοινωνία και Δημοκρατία: προς ένα νέο μοντέλο δημοκρατίας στην εποχή της παγκόσμιας διασύνδεσης*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή. Ανακτήθηκε 16/03/2024 από https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/1/browse?type=author&order=ASC&sort_by=2&rpp=75&value=Milioni%2C+Dimitra+L.
- Mouffe, C., (2023). *Για έναν αριστερό λαϊκισμό*. Γαλανόπουλος, Ζ. (μτφρ), Γαλάνης Β. (επιμ.). Επέκεινα.
- Μπακάκου-Ορφανού, Α., (2008). Προφορικότητα και πολιτικός λόγος. Στο Α. Μόζερ, Α. Μπακάκου-Ορφανού, Χ. Χαραλαμπίδης & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.), *Γλώσσας Χάριν. Τόμος αφιερωμένος από τον Τομέα Γλωσσολογίας στον καθηγητή Γεώργιο Μπαμπινιώτη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 389-401.
- Νέα Δημοκρατία (1979). *Πρώτο συνέδριο: πρακτικά. Χαλκιδική, 5-7 Μαΐου 1979*, έκδοση Ν.Δ.
- Παναγιωτόπουλος, Ν., (2010). Pierre Bourdieu: Ο Στοχαστής της «Πρωτόγονης Σκέψης» των Στοχαστών της «Πρωτόγονης Σκέψης». Στο Ι. Λαμπίρη-Δημάκη & Ν. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Pierre Bourdieu: Κοινωνιολογία της Παιδείας*. Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου – Καρδαμίτσα, 23-48.
- Παναγιωτόπουλος, Ν., (2019). Πρόλογος της Δεύτερης Έκδοσης - Εισαγωγή του Μεταφραστή. Στο Ν. Παναγιωτόπουλος & Μ. Βιδάλη (επιμ.), *Οι Κληρονόμοι: Οι Φοιτητές και η Κουλτούρα*. Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου – Καρδαμίτσα, 7-43.
- Παπαζαχαρίου, Δ., Φτερνιάτη, Α., Αρχάκης, Α. & Τσάμη, Β., (2016). Στάσεις μαθητών Δημοτικού προς την αναπαριστώμενη γεωγραφική ποικιλότητα σε κείμενα μαζικής κουλτούρας. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 36, 331-342.

- Παραράς, Π.Ι., (2024). Ριζοσπαστικός ή Κοινωνικός Φιλελευθερισμός; Ανακτήθηκε από <https://www.kathimerini.gr/opinion/562893658/rizospastikos-i-koinonikos-fileleytherismos-2/>
- Σαλτίδου, Θ., (2018). *Η «γλώσσα των νέων» ως υφολογικός πόρος όλων των ηλικιών στον λόγο τηλεοπτικών σειρών*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
- Σαλτίδου, Θ., (2020). Μεταπραγματολογικά στερεότυπα και κυρίαρχες κατασκευές της ηλικίας σε συνεντεύξεις τηλεθεατών. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 40, 425-434.
- Σηφianού, Μ., (2020). Ανάλυση λόγου: Χαρτογραφώντας το πεδίο. . Στο Σ. Μπουκάλα & Α.Γ. Στάμου (επιμ.), *Κριτική Ανάλυση Λόγου: (Από)δομώντας την ελληνική πραγματικότητα*. Αθήνα: Νήσος, 19-50.
- Smith, P., (2006). *Πολιτισμική Θεωρία: Μια Εισαγωγή*. Θ. Κατσίκερρος (μτφρ.), Ν. Μπούμπαρης (επιμ.). Αθήνα: Κριτική.
- Στάμου, Α. Γ., (2014). Η κριτική Ανάλυση λόγου: Μελετώντας τον ιδεολογικό ρόλο της γλώσσας. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού & Β. Τσάκωνα (επιμ.), *Ανάλυση Λόγου. Θεωρία και Εφαρμογές*. Αθήνα: Νήσος, 149-188.
- Στάμου, Α. & Δημοπούλου, Α., (2015). Κοινωνιογλωσσικές αναπαραστάσεις της κατασκευής του φύλου στον τηλεοπτικό λόγο: Η περίπτωση της σειράς Εργαζόμενη Γυναίκα. *Γλωσσολογία/Glossologia* 23, 23-44.
- Τζεργιάς, Π., (2017). *Ο Ριζοσπαστικός Φιλελευθερισμός του Κωνσταντίνου Καραμανλή*. Αθήνα: Σιδέρης Ι.
- Τσάκωνα, Β., (2014). Ανάλυση Χιουμοριστικού Λόγου. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού & Β. Τσάκωνα (επιμ.) *Ανάλυση Λόγου. Θεωρία και Εφαρμογές*. Αθήνα: Νήσος, 295-324.
- van Dijk, T. A., (2020). Κριτικές Σπουδές Λόγου: Μια κοινωνιογνωσιακή προσέγγιση, Δ. Καπράνου (μτφρ). Στο Σ. Μπουκάλα & Α. Γ. Στάμου (επιμ.), *Κριτική Ανάλυση Λόγου. (Απο)δομώντας την Ελληνική Πραγματικότητα*. Αθήνα: Νήσος, 101-144.
- Φραγκουδάκη, Α., (1987). *Γλώσσα και Ιδεολογία*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Διαδικτυακές πηγές:

https://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?start=140&page=4&lq=%CF%81%CE%B5&dq=
<https://www.youtube.com/watch?v=V6eIVZiDKSU>
<https://www.youtube.com/watch?v=-U62gWMDCyA>
https://www.youtube.com/watch?v=sX2_hROC9s4
<https://www.youtube.com/watch?v=zP8DpohyMgY>
<https://www.youtube.com/watch?v=FwXWOvbBojc>
<https://www.youtube.com/watch?v=V6eIVZiDKSU>
<https://www.youtube.com/watch?v=GCmAUjka-yo>
<https://www.youtube.com/watch?v=6wk3QZMVjhU>
<https://www.youtube.com/watch?v=IVow35crwNE>
<https://www.youtube.com/watch?v=-6JUFmEmlZk>
https://www.youtube.com/watch?v=4-OnYrGl_RY
<https://www.youtube.com/watch?v=iLyaEbRGAgE>